

KÜLTÜREL MİRAS ARAŞTIRMALARI

KÜLMİRA

YAYINCI: MERSİN ÜNİVERSİTESİ

Cilt/Volume: 2

Sayı/Issue: 2

Aralık/December

2021

Dergi Hakkında

Amaç & Kapsam

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi bilim ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak kültürel miras araştırmaları ile ilgili yapılan çalışmaları yayınlayan ve Uluslararası İndeks ve Veri tabanlarında taranan bir dergidir.

Kültürel Miras Araştırmaları,

- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları ile ilgili kuramsal ve uygulamalı araştırma, tarama-inceleme, bildiri, vaka çalışması, kısa rapor ve editöre mektup niteliklerinden birine uygun eserler hakem değerlendirmesinden yayınlanabilir olduğuna dair karar verildikten sonra yayımlanır. Yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan eser, dergi editörlüğünce değerlendirme için hakemlere gönderilir.
- ✦ Konu ile doğrudan veya dolaylı etkinliklerde bulunan bilim insanları, araştırmacılar, arkeologlar, turizmciler, mimarlar ve mühendisler başta olmak üzere ve diğer uygulayıcılar arasındaki bilgi ve deneyim paylaşımını güçlendirecek ve hızlandıracak, kolay erişilebilen, geniş katılımlı bir tartışma ortamı sağlamak ve bunları yayma olanağı yaratmak,
- ✦ Türkiye'nin teknolojik ve ekonomik kalkınmasında rol oynayabilecek kültürel miras araştırmaları alanında gelişmelere ilişkin sorunların daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması açısından büyük önem taşıyan kurumlar arası işbirliğinin başlatılmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- ✦ Kültürel Miras Araştırmaları dergisinde KÖR HAKEMLİK uygulaması mevcuttur. Yayımlanmasına, hakemlerin görüşü doğrultusunda Dergi Editör ve Yayın Kurulu karar verir. Gönderilen makaleler yayımlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. Dergimizde yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu (bilimsel, mesleki, hukuki, etik v.b.) yazarlara aittir. Yayınlanan yazıların telif hakkı dergiye aittir ve referans gösterilmeden aktarılamaz. Araştırmacılar arasındaki bilimsel iletişimi oluşturmak amacıyla aşağıda nitelikleri açıklanan, başka bir yerde yayımlanmamış makaleler Türkçe olarak kabul edilmekte ancak özetinin İngilizce de basılması zorunluluğu vardır.
- ✦ Temel amaç, Kültürel Miras konu olabilecek durumunun titiz ve bilimsel temelli incelenmesi için yararlı olan mevcut kaynaklara genel bir bakış sağlamak ve bu alandaki son teknoloji ürünü yeni araştırmaları sunmaktır. Dergi, inceleme makaleleri, araştırma makaleleri ve ayrıntılı vaka çalışmaları yayınlacaktır. Disiplinlerarası katkılar çok takdir edilecektir.

Kültürel Miras Araştırmaları dergisinin kapsamı;

Kültürel Miras Araştırmaları İle İlgili Yapılan;

✓ Tarihi ve geleneksel yapı teknikleri	✓ Deneysel sonuçlar ve laboratuvar testleri
✓ Ölçüm teknikleri	✓ Analitik ve sayısal yaklaşımlar
✓ Tahribatsız muayene, inceleme ve izleme	✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi ve geleneksel malzemeler
✓ Onarım ve restorasyon için yenilikçi stratejiler ve teknikler	✓ Sismik davranış ve güçlendirme
✓ Genel iyileştirici önlemler	✓ Gerçekten yeni gelişmeler de dâhil olmak üzere ayrıntılı ve son teknoloji örnek olay incelemeleri
✓ Yapıların onarımı ve güçlendirilmesi	✓ Kültürel Miras ve Turizm
✓ Kültürel miras için yersel fotogrametri uygulamaları,	✓ Kültürel miras için Uzaktan Algılama uygulamaları
✓ Kültürel miras için lazer tarama uygulamaları,	✓ Arkeolojik çalışmalar
✓ Kültürel miras için 3 boyutlu modelleme uygulamaları,	✓ Mimarlık ve İnşaat çalışmaları
✓ Kültürel miras için İHA fotogrametri uygulamaları	✓ Sanat Tarihi çalışmaları
✓ Kültürel miras için su altı fotogrametri uygulamaları	✓ Kültürel mirasın anlaşılmasına yardımcı olabilecek yeni teknolojilerin tanımı.
✓ Kültürel miras için Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik uygulamaları	✓ Kültürel açıdan önemli nesnelerin daha iyi anlaşılması için veri analizi için istatistiksel yöntemlerin ve algoritmaların geliştirilmesi ve uygulanması.
✓ Kültürel miras alanında bilgisayar bilimleri	✓ İHA ile Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları,
✓ Temel İnsansız Hava Araçları Uygulamaları,	✓ İHA ile Endüstriyel ölçmeler,
✓ İHA Fotogrametrisi ve İHA ile uzaktan algılama,	✓ İHA ile deformasyon ölçmeleri,
✓ İHA Lidar ve uygulamaları,	✓ İHA ile madencilik ölçmeleri,
✓ İHA ile Şehircilik ve ulaşım planları çalışmaları,	✓ İHA ile yapılan tüm multidisipliner çalışmalar,
✓ İHA ile hassas tarım uygulamaları,	

Yayınlanma Sıklığı
İletişim

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
kulmira@mersin.edu.tr

WEB <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
Yayıncı Mersin Üniversitesi

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi
Journal of Cultural Heritage Research

EDİTÖR

Prof. Dr. Murat YKAR

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
myakar@mersin.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi Ali ULVİ

Mersin Üniversitesi, FBE / Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri – Mersin/Türkiye
aliulvi@mersin.edu.tr

EDİTÖR KURULU

- PROF. DR. Luo XIN,**
luoxinpk@gmail.com
Harvard Üniversitesi
- PROF. DR. Cengiz ALYILMAZ,**
calyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Semra ALYILMAZ,**
semraalyilmaz@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Ertekin Mustafa DOKSANALTI,**
ertekin96@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi
- PROF. DR. Metin EKİCİ,**
metin.ekici@ede.edu.tr
Ege Üniversitesi
- PROF. DR. Esmâ ŞİMŞEK,**
esimsek@firat.edu.tr
Fırat Üniversitesi
- PROF. DR. Mustafa ŞAHİN,**
mustafasahin@uludag.edu.tr
Uludağ Üniversitesi
- PROF. DR. Cumaali ŞABANOV,**
- PROF. DR. Mehmet TEZCAN**
- PROF. DR. Erden KAZHYBEK,**
- PROF. DR. Kadirali KONKOBAYEV,**
- DOÇ. DR. Ümit AYDINOĞLU,**
uaydinoglu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Deniz KAPLAN,**
denizkaplan@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Meltem UÇAR,**
mucar@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DOÇ. DR. Çilem UYGUN,**
cilemyugun@gmail.com
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
- DOÇ. DR. Figen ÇEVİRİCİ,**
figen.coskun@dpu.edu.tr
Dumlupınar Üniversitesi
- DOÇ. DR. Nurullah ŞAHİN,**
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
- DOÇ. DR. Onur ER,**
Düzce Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Halil SÖZLÜ,**
halilsozlu@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Fatih VAROL,**
fvarol@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Alaattin BAŞODA,**
academy.absd@gmail.com
Selçuk Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Nizar POLAT,**
nizarpolat@harran.edu.tr
Harran Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi İsmail ÇOBAN,**
ismailcoban@artvin.edu.tr
Artvin Çoruh Üniversitesi
- DR. Öğr. Üyesi Fahri VALEHOĞLU,**

Danışma KURULU

Prof. Dr. Orhan ALTAN, Honorary Member of ISPRS, ICSU EB Member, Türkiye

Prof. Dr. Hacı Murat YILMAZ, Aksaray Üniversitesi, Türkiye

Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi Dil Editörleri

DOÇ. DR. Savaş ŞAHİN,

savassahin@akdeniz.edu.tr,

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dergi Sekreteri

Seda Nur Gamze HAMAL

sedanurgamzehamal@gmail.com

Halil İbrahim ŞENOL

hsenol@harran.edu.tr

Harran Üniversitesi, Harita Müh. Bölümü /Şanlıurfa

Mizanpaj / Son Kontrol

Arş. Gör. Abdurrahman Yasin YİĞİT

ayasinyigit@mersin.edu.tr

Mersin Üniversitesi, Harita Müh. Bölümü /Mersin

Arş. Gör. Yunus KAYA

yunuskaya@harran.edu.tr

Harran Üniversitesi, Harita Müh. Bölümü /Şanlıurfa

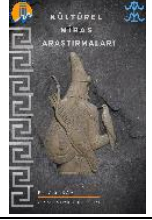
İçindekiler

Contents

Makaleler;

Araştırma Makaleleri*;

S. No	Makale Adı (Tr./En.) ve Yazar Adı
40-59*	<i>Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresi Mezar Taşları</i> (<i>Sheikh-ul-Islam Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Cemetery Tombstones</i>) Halil SÖZLÜ, Erdal ELMAS
60-65*	<i>Özbeklerde Ölümle İlgili Sözel Folklor</i> (<i>Verbal Folklore About Death in Uzbeks</i>) Shohkrukh TUYCHIBAEV
66-71*	<i>Performans Teorisi Bağlamında Günümüz Mizahına Bir Örnek: Ankara'da Stand-up</i> (<i>An Example of Today's Humor in the Context of Performance Theory: Stand-up in Ankara</i>) Sine Elif ARIKAN
72-77*	<i>Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Altınköy Açık Hava Müzesi</i> (<i>In The Context of the Conservation of Cultural Heritage and Tourism Altinköy Open Air Museum</i>) Beyza ACIELMA, Şenay GÜNGÖR
78-96*	<i>Zeyve Pazarının Yaşatılması ve Mersin Çıkışlı Tur Rotası</i> (<i>Keeping the Historical Turkish Bazaar Zeyve alive and the Tour Route from Mersin</i>) Uysal YENİPİNAR

Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresi Mezar Taşları

Halil Sözlü ^{*1}, Erdal Elmas ²

¹Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Mersin, Türkiye

²Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Üsküdar,
Şeyhülislâm Ahmed Ârif
Hikmet,
Hazire,
Mezar Taşı,
Epigrafi.

ÖZ

Bu çalışma, İstanbul Üsküdar Nuhkuyusu caddesi üzerinde yer alan hazire Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi ve akrabalarının medfun olduğu aile kabristanlığındaki tarihi mezar taşları konusu hakkındadır. Burada bulunan mezar taşları 18. Yy ve 19. Yy'a ait olup mezar taşı tipolojisi, yazı ve süsleme alanında dönemsel özellikler gösterirler. 14-17 Eylül 1987 tarihlerinde İstanbul'da yapılan VIII. Milli Türkoloji Kongresi'nde Mahir Aydın tarafından Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin hayatı tebliğ olarak sunulmuş, burada mezar taşlarından bahsedilmiş ancak yüzeysel bir tanıtım yapılmıştır. Bu çalışmada ise Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi kabristanlığında yer alan mezar taşı örnekleri daha detaylı incelenmiştir. Günümüz okunuşları, yazılarının hat sanatı yönünden değerlendirilmesi ve tezyini hususları ele alınmıştır.

Sheikh-ul-Islam Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Cemetery Tombstones

Keywords

Üsküdar,
Sheikh-ul-Islam Ahmed Ârif,
Hikmet,
Cemetery,
Tombstone,
Epigraphy.

ABSTRACT

It is the family cemetery where the cemetery Sheikh-ul-Islam Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi and his relatives are buried on Istanbul Üsküdar Nuhkuyusu Street. The tombstones found here belong to the 18th and 19th centuries and show periodic features in the field of tombstone typology, writing and decoration. The VIII, which was held in Istanbul on September 14-17, 1987. At the National Turcology Congress, Mahir Aydın mentioned the life of Sheikh-ul-Islam Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi as a communiqué, but this is a superficial presentation. The gravestone samples in the cemetery of Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi were examined in more detail. Today's readings, evaluation of the writings in terms of calligraphy and decoration issues are discussed.

*Sorumlu Yazar

^{*}(halilsozlu@mersin.edu.tr) ORCID ID 0000-0002-3100-486X
(erdalelmas58@hotmail.com) ORCID ID 0000-0002-1742-8092

Kaynak Göster (APA);

Sözlü H & Elmas E (2021). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresi Mezar Taşları. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 40-59.

1. GİRİŞ

1.1. Şeyhülislam Ahmed Arif Hikmet Beyefendi

Ahmed Arif Hikmet Efendi, 1. Abdülhamid dönemi vezirlerinden Reîsülküttâb Raif İsmail Paşa'nın torunu, III. Selim dönemi Rumeli Kadıaskeri İbrahim İsmet Bey'in oğludur (Bilge, 1991). M. 17 Kasım 1786 tarihinde İstanbul'da doğmuş, 1796 tarihinde tahsiline başlamıştır. Gençliğini ilimle meşgul olarak geçiren Şeyhülislam; 1816 tarihinde Kudüs, 1820 tarihinde Mısır ve 1824 yılında ise Medine kadıliklarına tayin olmuştur (Aydın, 2006). 1829'da nüfus tahrir işlerinde memur olarak Rumeli'ye gönderilmiştir. 'Seyyid' olmasından dolayı 1830'da nakîbüleşraf, 1833'de Anadolu kazaskeri, 1838'de ise Rumeli kazaskeri olmuştur. Ertesi yılında ise Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye azalığına ve hemen sonra Rumeli müfettişliğine tayin edilmiştir (Bilge, 1991).

Mekkezâde Mustafa Âsım Efendi'nin ölümü üzerine 21 Kasım 1846 tarihinde şeyhülislam olarak tayin edilmiş ve bu görevde yaklaşık yedi buçuk yıl kadar kalmıştır. Sultan Abdülmecid dönemindeki Softa Ayaklanması'nda seyirci kalması nedeniyle şeyhülislamlıktan azl edilmiştir. Meşihat makamından ayrılan Ahmed Arif Hikmet Beyefendi kalan zamanını Rumelide'ki Sahilhanesinde ibadet ile geçirmiştir. 20 Mart 1859 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Üsküdar Nuh Kuyusu Caddesi üzerindeki aile mezarlığına defnedilmiştir (Aydın, 2006).

Osmanlı'nın son devrinin önemli âlimlerinden olan Arif Hikmet Beyefendi nadir eserlerden meydana gelen 12.000 ciltlik bir kütüphaneye sahiptir. 1853-1855 tarihlerinde Medine'de Mescid-i Nebevî'nin kible tarafına inşa ettirdiği kütüphaneye 5.000 cilt kadarını ölmeden önce vakfetmiştir. İstanbul'daki kitapları ise ölümünden sonra yeğeni Beykozlu İzzet Bey'e intikal etmiştir. Kitapların bir kısmı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine bağışlanmıştır (Bilge, 1991). Geniş ve nadir kitaplardan oluşan bir kütüphaneye sahip olması dışında Arif Hikmet Beyefendi klasik tarzda Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde şiirler yazmış ve bu şiirlerini 'Divan' adlı eserinde toplamıştır. Şiirlerinde Nef'i, Nâbi ve Nedim'in etkileri görülmektedir. Edebiyat, fıkıh ve biyografiye dayalı eserleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Divan, Tezkire-i Şu'arâ, Mecmûatü't-Terâcim, Hulâsatü'l-Makâlât fî Mecâlisil-Mükâlemât 'tır (Bilge, 1991).

1.2. Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresi

Hazire, Nuhkuyusu Caddesi ile Kartal Baba Caddesi'nin birleştiği yerde ve ikinci caddenin sol köşesindedir. Hazirenin karşı tarafında Kartal Baba Camii bulunmaktadır. Kabristanlığın güney-doğu istikametindeki köşesinde, Ahmet Arif Hikmet Beyefendi ve tuğrâsı da kazanmış olan bir çeşme yer almaktadır. Hazirenin arka tarafında, sebil ve çeşmeye ait, büyük bir su hazinesi mevcuttur. Hazîre bugün yol seviyesi düşürüldüğünden dolayı yüksekte kalmıştır.

14-17 Eylül 1987 tarihlerinde İstanbul'da yapılan VIII. Milli Türkoloji Kongresi'nde Mahir Aydın tarafından sunulan tebliğde hazirede 39 mezar taşı tespit edilmesine karşın bunların bir kısmı günümüze

ulaşmamıştır. Şu anki durumunda korunaklı bir alan içerisinde yer alan kabristanlık iyi durumdadır.

2. Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresi Mezar Taşları

2.1. Hatice Hatun'un Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak şahideli, şahidelerin pehle taşı üzerine oturduğu forma sahiptir. Baş şahidesi dikdörtgen biçimde yarım yuvarlak kemer tepelikle sonlanan tarzda olup sade görünümündedir. Şahide iç yüzünde cetvellerle ayrılmış 8 satır halinde, oyma-kabartma tekniği ile Celf sülüs hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Kitabe metninde kompozisyon olarak tek sıra yazı istifi görülür. Ayrıca metnin tamamına yakınında hareke kullanılmıştır. Serlevha kısmında yer alan ibarede “ى” harfi yâ-i mâkûs şeklinde istiflenmiştir. Bu istif şekli 3. ve 5. satırlarda da görülmektedir. Yine serlevha ve 2. satırda yer alan “ا – لا” harflerinin birbirini kesmesi de yazıda yer alan uygulamalardandır. Metnin 5. Satırında yer alan “ومغفور” ifadesinde “و – م” harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk denilen uygulama yapılmıştır. Kitabe metni genel itibari ile rahat okunabilen bir istifte ve harf anatomileri yerindedir. Metin içerisinde hareketler haricinde yer yer tirfillerinde eklendiği görülmektedir. Şahide üzerinde tezyini olarak bir hareketlilik görülmez.

Ayak Şahidesi, dikdörtgen formda yarım yuvarlak kemer tepelikle sonlanan bir tarzdadır. İç yüzünde bitkisel tezyinat içeren kıvrık dal ve çiçek motifleri görülür. Arka yüz ise sade bırakılmıştır (Şekil 1).

Kitabe Metni:

– هو الحى الذى لا يموت
– حالا ريس الكتاب اولان
– اسمعيل رائف بك افندى
– حضرتلرينك والدة
– محترمه لري مرحومه ومغفور لها
– خديجه خاتون روحنه
– الفاتحه سنه ١١٨٨

Kitabe Okunuşu:

-Hüve'l-Hayyü'l-lezi lâ yemût
- Hâla Resiü'l-Küttâb olan
- İsmail Râif Beyefendi
- Hazretlerinin vâlide-i
- Muhteremeleri merhûme ve mağfûrun lehâ
- Hatice Hatun ruhuna
- el-Fatiha sene 1188 // 1774-75

Anlamı: “Hiç ölmeyecek olan gerçek hayat sahibi O'dur.” Hâlen Reisü'l-Küttâb olan İsmail Raif Beyefendi'nin muhterem vâlideleri merhume Hatice Hatun ruhuna Fatiha-H.1188 // M.1774-75.

Şekil 1. Hatice Hatun'un Mezar Taşı

2.2. Seyyid Halil Galib Bey'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin pehle taşı üzerine gömülü bir forma sahiptir. Baş Şahide dikdörtgen formda sarık başlıklı olarak tamamlanmaktadır. Sarık formu düşey bağlamalı kısmen oval tepelikli ilmiye sınıfına ait sarık modelidir. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış satırlar içerisinde Celî tâ'likhat ile oyma-kabartma tekniğinde 7 satırlık kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metni kompozisyonu satırlara tek sıra istifli, rahat okunabilen bir üsluptadır. Metin içerisinde yer alan “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istiflenmiştir. Genel itibari ile harf anatomileri Celî Ta'lik hat kurallarına uygun harflerin hakkını veren bir yazı görülmektedir. Şahide üzerinde tezyini unsur görülmez.

Ayak Şahidesi, dikdörtgen formda dilimli sivri kemer tepelikli olarak sonlanan bir formdadır. Şahide ön yüzünde merkezde servi ağacı motifinin yer aldığı, çevresinin kıvrık dal, üzüm ve asma yaprağı motiflerinin işlendiği bir kompozisyon görülür. Şahide arka yüzü sade tutulmuştur (Şekil 2).

Kitabesinin başında “Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî” (O Allah ki sürekli yaratan ve ebedi olandır.) ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade gerek Balkanlar gerekse Anadolu coğrafyasında Osmanlı dönemi mezar taşlarında görülen en yaygın ifadelerden birisidir. (Telli, 2019,182; Patacı, 2020, 37; Yılmaz, 2019, 192; Kara, 2020, 373; Eren, 2018, 94; Demir, 2011, 82)

Kitabe Metni:

– هو الخلاق الباقي
– مرحوم ومغفور له المحتاج
– الى رحمت ربه الغفور حالا اولي
– مصر راف اسمعيل پاشا ذاده
– السيد غالب بك افندى
– روحچون رضا لله الفاتحه
– ۱۱۹۳ سنه

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
- İlâ Rahmeti Rabbihi'l-gafûr hâla Vâli-i
- Mısır Râif İsmail Paşa zâde
- es-Seyyid Halil Gâlib Beyefendinin
- Ruhiçün rızâen-lillah el-Fâtiha
- Sene 1194 // 1780

Anlamı: “O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Gafûr olan Rabbinin rahmetine muhtâc olan, Hâlen Mısır Vâlisi Raif İsmail Paşa'nın oğlu Seyyid Halil Galib Beyefendinin ruhuna Fatiha, H.1194 // M.1780.

Şekil 2. Halil Galib Beyin Mezar Taşı

2.3. Raif İsmail Paşa'nın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş Şahideli Şahidenin pehle taşına oturuğu bir formdadır. Şahide genel itibari ile dikdörtgen formda, Kallavi Kavuk başlıklı olarak sonlanmaktadır. Kitabe ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 8 satır içerisinde, Celî sülüs hatta oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe düzenlemesi satırlar içerisinde genellikle tek sıra istif şeklinde yer yer kelimeler iki sıra istif halinde düzenlenmiştir. Yazı kısmen girift halde olup bu durum metin okumasını kısmen zorlaştırmaktadır. Yazı içeriğinde yapılan bazı tasarruflar ise şunlardır; “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde ve “ومغفور” ifadesinde “م - و” harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk yapılmıştır. Ayrıca metinde kısmen hareke kullanılmış, bunun yanı sıra kompozisyonda tirfillerde yer alır. Yazı Celî sülüs hat özelliklerine uygun, harflerin hakkı yerinde, satır sonlarına gelen bazı kelimelerde görülen sıkıştırmalar haricinde iyi durumdadır. Kitabe metnini çevreleyen pano baş kısmında ve alt kısmında bitkisel tezyinat görülür (Şekil 3).

Kitabe Metni:

– هو الخلاق الباقي
 – مرحوم ومغفور المحتاج
 – الى رحمتي ربه الغفور
 – سابقا بلغراد محافظي
 – رائف اسمعيل پاشا
 – روحچون رضا لله تعالى
 – الفاتحه سنه ١١٩٩

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
- İlâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
- Sâbıkan Belgrad Muhâfızı
- Raif İsmail Paşa
- Ruhîcün rızâen lillah-i Te'ala
- el-Fatiha sene 1199 // 1784-85

Anlamı: “O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Gafûr olan Rabbinin rahmetine muhtâc olan, Önceden Belgrad Muhafızı Raif İsmail Paşa'nın ruhu için, Allah u Teala'nın rızâsı için Fatiha, sene H.1199 // M.1784-85.

Şekil 3. Raif İsmail Paşa'nın Mezar Taşı

2.4. Şerife Saide Hanım'ın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin pehle üzerine oturduğu bir tipolojiye sahiptir. Baş taşı dikdörgen formda batılılaşma dönemi özelliğinde Topuz başlıkla sonlanan genel görünümde dir. Başlık iki aşamalı alt kısım daha geniş ana yüzeyi kör parmaklık betimlemeli, üzeri damla motifli olarak

tamamlanır. Şahide ön yüz merkezinde kitabe metninin yer aldığı pano, üst ve alt bölümlerinde ise tezyinat görülür. Üst kısımda Batılılaşma dönemi etkili Barok sanatı etkili S-C kıvrımları, kâse içerisinde cennet meyvesi tasvirli incir betimlemeleri ve iri tutulmuş yaprak motifleri görülür. Pano alt kısımda genel tezyinatı tamamlayan bitkisel iri yaprak motifleri görülür. Şahide ön yüzünde yer alan kitabe kompozisyonu ise şöyledir; kitabe cetvellerle ayrılan 9 satır içerisinde oyma-kabartma tekniği ile ve Celî sülüs hatta hakkedilmiştir. Yazı düzenlemesi tek sıra istif olmakla birlikte bazı bölümlerde kelimeler ikinci bir sıra oluşturacak şekilde istiflenmiştir. Girift bir görünümde olan kitabenin okuması bundan dolayı rahat değildir. Harekenin çok az kullanıldığı metinde “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde ve “ومغفور” ifadesindeki “م - و” harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk yapılmıştır. Celî sülüs hat yazı özellikleri harflerde büyük oranda görülmektedir. Şahide arka yüzü sade tutulmuştur.

Ayak Şahidesi silindirik gövdeli ve hotoz başlıkla sonlanan bir görünümde dir. Sade görünümdeki ayak taşı tepelik kısmında yer alan bitkisel tezyinat haricinde hareketlilik görülmez (Şekil 4).

Şekil 4. Şerife Saide Hanımın Mezar Taşı

Kitabe Metni:

– هو الباقي
 – بو باغ كلشندة بر غنجه ايكن
 – باد اجل بنى ايلدى حزان
 – بر كل زيبادة نادنينة ايكن
 – ايلدى حق بنى حاكيله يكسان
 – حوظمان زاده حسن افنديك
 – كريمه سى مرحومه ومغفور لها
 – شريفه سعيدة حانمك
 – روحنه الفاتحه سنه ١٢٠٦ ذ ٢١

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Bâki
- Bu bağı gülşende bir gonca iken
- Bâd-ı ecel beni eyledi hazân
- Bir gül-i zibâde nâzenin iken
- Eyledi Hakk beni hâk ile yeksân
- Hatman zâde Hasan Efendi'nin
- Kerimesi merhûmetün ve mağfûrun lehâ
- Şerife Saide Hanımın
- Ruhuna el-Fatiha
- Sene 1206 Zilhicce 21 // 10 Ağustos 1792

Anlamı: Ölümsüz ve ebedî olan sadece O'dur. Bu gül bahçesinde bir gonca iken ecel rüzgârı beni hazan eyledi, narin bir gül iken Hak beni yeksân eyledi. Hatman oğlu Hasan Efendi kızı Şerife Saide Hanımın ruhuna Fatiha.

2.5. Hatman Hasan Efendi'nin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideler pehle üzerine oturur durumdadır. Pehle ortası kısmen açıktır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli Örfi Destarlı Kavuk başlıklı formdadır. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 6 satır içerisine Celî Ta'lik hatta, oyma-kabartma tekniği ile hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Kitabe kompozisyonu satırlara tek sıra istif şeklinde rahat bir okunuş sağlayacak tarzda düzenlenmiştir. Yazımda “ى” harfleri yâ-i mâkûs tarzında yapılan tasarruf haricinde dikkat çeken uygulama görülmemektedir. Bunun yanı sıra dua talebi satırında “الفاتحه” ibaresinin son harfi olan

“ ء ” tam olarak belirtilmemiştir. Genel anlamda Celî Ta'lik yazının kurallarını sağlayan kitabe metninde teşrifat ve harekeleme görülmez. Metni çevreleyen pano üst kısmında ve alt kısmında bitkisel bezemeler yer alır. Bunlar boyun ve alt kısımda yaprak motifi, serlevha satırında çiçek tasviri şeklindedir. Şahide arka yüzü sade tutulmuştur.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli sivri kemer tepelikli formdadır. Gövde alt kısımda dar tepeliğe yakın genişleyen plandadır. Ön yüzde merkezde vazö içerisinde yükselen servi ağacı motifi, çevresinde kıvrık dalların 4 adet dairesel formda betimlenen asma yaprağı ve üzüm tasvirleri yer alır. Tepelik kısmının yan sınırlamalarında ise stilize yapraklar görülür. Şahide arka yüzü sade tutulmuştur (Şekil 5).

Kitabe Metni:

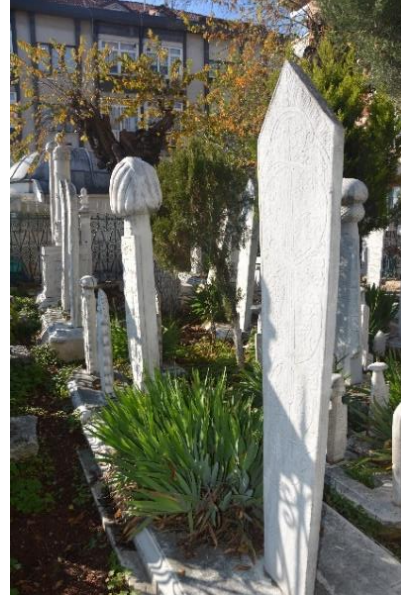
– هو الخلاق الباقي
– مرحوم ومغفور المحتاج
– الى رحمة ربه الغفور مدرسین
– كرامدن حطمان زاده حسن افندی
– روحیچون رضا لله الفاتحه
– سنه ۱۲۱۳

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- Merhûm ve mağfûrun leh el-muhtac

- İlâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr Müderrisîn-i
- Kirâmdan Hatman zâde Hasan Efendi
- Ruhîcün rızâen lillahi el-Fatiha
- Sene 1213 // 1813-14

Anlamı: “O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Gafûr olan Rabbinin rahmetine muhtâç olan, Büyük (Yüce) Müderrislerden Hatman Hasan Efendi ruhuna, Allah rızası için Fatiha, H.1213 // M. 1813-14.

Şekil 5. Hatman Hasan Efendi'nin Mezar Taşı

2.6. Hacı Ebubekir Râkım Efendi'nin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin pehle üzerine oturduğu tipolojidedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, Kafesi Destarlı Başlık ile sonlanan formdadır. Ön yüzde cetvellerle ayrılmış 8 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde Celî sülûs hatta hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Metin kompozisyonunda yazı satırlara genelde tek sıra olmakla birlikte yer yer iki sıra istif görülmektedir. Serlevha kısmında dua cümlesi tuğra tarzında istiflenmiştir. İstifleme yer yer sıkışık olarak işlenmiştir. Bu durum okumada zorlanmaya neden olmaktadır. Haziredeki diğer taşlarda görülen “ى” harfleri yâ-i mâkûs tarzında yapılan tasarruf şeklinde ve “ومغفور” ifadesindeki “م - و” harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk uygulaması bu metinde de görülmektedir. Ayrıca “تعالى” kelimesinde çeken “ل” ve “ل” harfleri baş taraflarında birleştirilmiştir. Metin teşrifatında tirfiller, harekeler ve harflerin istif uyumu büyük oranda sağlanmıştır. Şahide ön yüzünde serlevha ve boyun kısmında tezyinat görülür. Asma yaprakları, üzüm ve stilize yaprak motifleri görülmektedir.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli, hotoz başlıklı olarak sonlanmaktadır. Gövde alt kısımda dar tepeliğe yakın genişleyen plandadır. Ön yüzde merkezde vazö içerisinde yükselen servi ağacı motifi, çevresinde kıvrık dalların dört dairesel motif ve çevresinde asma yaprağı ve üzüm tasvirleri yer alır. Tepelik kısmının yan sınırlamalarında ise stilize yapraklar görülür. Şahide arka yüzü sade tutulmuştur (Şekil 6).

Kitabe Metni:

– شفاعتي لا هل الكبائر من امتي
 – حواجكان ديوان
 – هما يوندن سوارى مقابله جيسى
 – ايكن ارتحال دار بقا ايدين
 – مرحوم و مغفور له الحاج
 – ابو بكر راقهر؟ افندى روحچون
 – رضاء الله تعالى الفاتحه
 – سنه ١٢١٩ فى م ٢١

Kitabe Okunuşu:

- Şefâatî li-ehli'l-kebâir min ümmetî
- Hâcegânî Dîvân-ı
- Hümâyûndan Süvâri mukabelecisi
- İken irtihâl-i dâr-ı bekâ eden
- Merhûm ve mağfûrun leh el-Hâc
- Ebubekir Râkım Efendi ruhîçün
- Rızâen-lillâh-i Te'âlâ el-Fatiha
- Fî 21 Muharrem sene 1219 // 2 Mayıs 1804

Anlamı: “Şefaatom ümmetimden büyük günah sahipleri içindir” Divân-ı Hümâyûnda Süvari Mukabelecisi iken vefat eden Hacı Ebubekir Râkım Efendi ruhuna Allah rızası için Fatiha, H. 21 Muharrem 1219 – M. 2 Mayıs 1804.

Şekil 6. Hacı Ebubekir Râkım Efendinin Mezar Taşı

2.7. Seyyid Mustafa Ataullah Bey'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, alt pehleli bir tipolojidedir. Kabir baş taşı dikdörtgen gövdeli ve Örfî Destarlı Kavuk ile sonlanmaktadır. Şahide de ön yüzde yer alan kitabe metni haricinde hareketlilik görülmez. Kitabe metni cetvellerle ayrılan 9 satır içerisine Celî Ta'lik hatta ve oyma-kabartma tekniği ile hakkedilmiştir. Kitabe satırda tek sıra ve rahat bir istifte düzenlenmiştir. Yazı teşrifatında hareke ve tirfiller görülmez. Genel itibari ile Celî Ta'lik hat kurallarına uygun olan yazı içeriğinde “ث” harfinin noktalarının keşidesi altında verilmesi haricinde yazı tasarrufu görülmez (Şekil 7).

Kitabe Metni:

– هو الخلاق الباقي
 – سابقا روم ايلي قاضيعتكري
 – رائف اسمعيل پاشا زاده
 – السيد ابراهيم عصمت بك
 – افنديك مخدوملرى مدرئين
 – كرامدن السيد مصطفى عطالله
 – بك افنديك روح شريفلريچون
 – رضاء الله الفاتحه
 – سنه ١٢١٩ فى ب ٨

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- Sabıka Rumeli Kadiaskeri
- Râif İsmâil Paşa zâde
- es-Seyyid İbrahim İsmet Bey
- Efendinin mahdumları Müderrisîn-i
- Kirâmdan es-Seyyid Mustafa Atâullah
- Beyefendinin rûh-ı şerifelerîçün
- Rızâen lillâhî'l-Fatiha
- fi Receb 8 sene 1219 / 13 Ekim 1804

Anlamı: O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Eski Rumeli Kazaskeri Raif İsmail Paşa oğlu Seyyid Mustafa Aatâullah Beyefendi'nin ruhları için, Allah rızası için Fatiha, H. 1219 Receb 8 // M. 13 Ekim 1804.

Şekil 7. Seyyid Mustafa Ataullah Beyin Mezar Taşı

2.8. Numan Burhaneddin Bey'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli Şahidelerin pehleye oturduğu tipolojidedir. Pehle ortası açıktır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli Kâtibi Kavuk başlıklı formdadır. Ön yüzde cetvellerle ayrılmış 6 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde ve Celî sülüs hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Metin kompozisyonu satırda tek

sıra istif olmakla birlikte bazı bölümlerde iki sıra istif şeklinde tasarruf edilmiştir. Metin içerisinde yer alan ve sona gelen “ى” harfleri yâ-i mâkûs tarzında tasarruf edilmiştir. Kitabe metni üzerinde serlevha ve son satırda bezeme görülür. Serlevha kısmında satırın baş ve son kısmında lâle motifi, son satırda ise satır alt kısmında stilize yaprak ve iki yanında uzanan lâle motifi görülür. Ayrıca başlığın yan kısmında gül tasviri içeren bir tezyin görülür.

Kabir ayak taşı dikdörtgen formda yarım yuvarlak kemer tepeliklidir. Şahide ön yüzünde vazo içerisinden çıkan çiçek motifi yer alır. Ayak taşı üzerinde başka hareketlilik görülmez (Şekil 8).

Kitabe Metni:

– هوالى الباقى
– سابقا امدى الحاج
– ابو بكر راقم افنديك
– مخدومى نعمان برهان الدين
– بك افندى روحچون
– الفاتحه سنه ١٢٢٠ ذى

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- Sâbikan Âmedî el-Hâc
- Ebu Bekir Râkım Efendinin
- Mahdûmu Numan Burhâneddin
- Beyefendi ruhiçün
- el-Fatiha sene Zilkâ'de 1220 // Ocak-Şubat 1806

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur. Daha önce Âmedî (Sarayla Bâbîâlî arasındaki yazışmaları yürütmekle görevli dâire ve bu dâirenin âmedci de denen âmiri) Hacı Ebu Bekir Râkım Efendî'nin oğlu Numan Burhaneddin Beyefendi. Ruhu için Fatiha, H. Zilkâde 1220 // M. Ocak-Şubat 1806.

Şekil 8. Numan Burhaneddin Beyin Mezar Taşı

2.9. Nüzhet Kadının Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak taşı ve pehle üzerine oturur bir formdadır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli ve dilimli tarzda sivri kemer tepelikli olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde kitabe metni ve yoğun tezyinat görülmektedir. Başlık kısmı üçgen formda, yanlardan S-C kıvrımları ile sınırlandırılmış tepe kısmında ise stilize yaprak motifi ile tamamlanmıştır. Tepeliğin merkezinde kâse içerisinde betimlenen asma yaprağı ve üzüm motifi, çevresinde ise yine stilize edilmiş bitkisel bordür görülmektedir. Ayrıca yanlarda birbirinin simetriği lâle motifleri bulunur. Tepelikle gövde arasında iki sıra bordür yer alır. Bu bordürlerden ilkinde C kıvrımı ile merkezden ikiye ayrılmış iki yanda kâse içerisinde incir tasviri ve bitkisel bezemelerin görüldüğü bir kompozisyon vardır. İkinci bordür gövde kısmına geçişte iç bükey olarak düzenlenmiş, üzerinde stilize yaprak tasviri görülür. Şahide gövdesine merkezde kitabe metni, metni çevreleyen kıvrık dal ve çiçek tasvirleri ile oluşturulan bordür yer alır. Kitabe metni cetvellerle ayrılmış 7 satır içerisine, Celî sülüs hatta, oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Metnin son satırı 3 paftaya ayrılmıştır. Metin kompozisyonu tek sıra istiflidir. Serlevha kısmında bu durum kısmen iki satır istif olarak tasarruf edilmiştir. Metin içerisinde yer alan ve sona gelen “ى” harfleri yâ-i mâkûs tarzında tasarruf edilmiştir. Kitabe teşrifatında harekeleme ve harflerin hakkı yerindedir. Metnin dua ve tarih kısmının olduğu son satırda ayrıca hattat imzası da okunmaktadır. “Sevvedehû Halil el-Vehbi” ifadesiyle hattatın Halil el-Vehbi olduğu belirtilmiştir.

Ayak taşı genel olarak dikdörtgen gövdeli dilimli sivri kemer tepelikli formdadır. Ön yüzde yoğun bitkisel tezyinat görülür. Tepelik kısmı kenarlardan S-C kıvrımları ile sonlanan, tepede yaprak tasviri, merkezde çiçek motifi görülür. Gövde kısmında vazo içerisinden uzanan gül ağacı motifi yer alır (Şekil 9).

Kitabe Metni:

– هوالى الباقى
– سابقا صدر روم ايلى
– عصمت بك افندى ذاده
– السيد احمد عارف بك
– افنديك حنيله سى المرحوم
– والمغفور لها نزهت قدين
– سنه ١٢٢٠ ن 26 روحنه الفاتحه

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- Sâbikan Sadr-ı Rumeli
- İsmet Beyefendi Zâde
- es-Seyyid Ahmed Arif Bey
- Efendinin halilesi el-merhûm
- ve'l mağfûr lehâ Nüzhet Kadın
- sene 1220 Ramazan // 18 Aralık 1805 / Ruhuna el-Fatiha / Sevvedehû Halil el-Vehbi.

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur. Daha önce sadr-ı Rumeli İsmet Beyefendi oğlu Seyyid Ahmed Arif Beyefendi'nin eşi (zevcesi) Nüzhet Kadın ruhuna Fatiha, H. 1220 Ramazan // M. Kasım-Aralık 1805. Halil el-Vehbi bunu yazdı.

Şekil 9. Nüzhet Kadının Mezar Taşı

2.10. Seyyid İbrahim İsmet Efendi'nin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideler pehle üzerine oturur durumdadır. Baş Şahidesi gövdesi dikdörtgen formda ve Örfî Destarlı Kavuk ile sonlanan tipolojidedir. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 12 satır içerisine Celî Ta'lik hatta kitabe metni oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe tek sıra istifli rahat okunabilen bir düzenlemedir. Celî Ta'lik hat kurallarına uygun başarılı bir yazı örneği olan kitabe haricinde Şahide üzerinde hareketlilik görülmez.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli iki boğumlu topuz başlıklı formdadır. Şahide ön yüzünde merkezde vazo içerisinden uzanan hurma ağacı tasviri, vazunun iki yanında simetrik lâle tasvirleri görülür. Gövdeden başlığa geçişte stilize yaprak motifi vardır (Şekil 10).

Kitabe Metni:

– هو الخلاق الباقي
– نقيب الاشراف
– و ريس العلماء ايكن
– انتقال دار بقا ايدين
– مرحوم و مغفور المحتاج
– الى رحمة ربه الغفور
– رائف اسميل پاشا
– زاده السيد ابرا هيم
– عصمت افنديك روح
– پرفتحولريچون رضاءالله
– الفاتحه سنه ١٢٢٢ في ١٧ م

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- Nakîbü'l-Eşrâf
- Vârisi Ulemâ iken
- İntikal-i dâr-ı bekâ eden
- Merhûm ve mağfûr el-muhtâc
- İlâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr
- Râif İsmail Paşa
- Zâde es-Seyyid İbrahim
- İsmet Efendinin ruhi
- Pür fütûhlarîçün rızâen-lillah
- el-Fatiha fi 17 Muharrem sene 1222 // 27 Mart 1807

Anlamı: “O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Nakibü'l-Eşrâf vârisi Ulemâ iken Gafûr olan Rabbinin rahmetine muhtâc olan, Raif İsmail Paşa oğlu Seyyid İbrahim İsmet Efendi'nin lütfü ilahiyeye mazhar olan ruhu için Fatiha, H. 1222 Muharrem 17 // M. 27 Mart 1807.

Şekil 10. Seyyid İbrahim İsmet Efendi'nin Mezar Taşı

2.11. Saliha Hanım'ın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideler pehle üzerine oturur durumdadır. Baş Şahide dikdörtgen gövdeli dilimli sivri kemer tepelikli formdadır. Baş Şahide ön yüzünde gövde kısmında kitabe metni, tepelik kısmında ise yoğun bezeme görülür. Kitabe metni cetvellerle ayrılan 9 satır içerisine oyma-kabartma tekniği ile ve Celî sülüs hatta hakkedilmiştir. Metin kompozisyonu tek sıra istif halinde olup kitabe teşrifatında harekeleme kısmen görülmekle istifte boş kalan alanlarda tirfil kullanıldığı görülür. Harflerin uyumu ise istenilen seviyede olmayıp sıkışık bir istif görülür. Metin içerisinde yer alan ve sona gelen “ى” harfleri yâ-i mâkûs, “مغفور و” ve “مرحوم” kelimelerinde ise tetâbuk uygulaması görülür. Kitabe metnini çevreleyen pano üst köşebentlerinde gonca gül tasviri görülür. Gövdeden tepelik kısmına geçiş arasında yer alan bordür içerisinde merkezde iç kısımları birbirine dönük C

kıvrımı, yanlarda kıvrık dallardan oluşan kompozisyon ve kenarlarda yine C kıvrımları ile sonlanır. Tepelik kısmının merkezinde gonca gül, çevresinde stilize yaprak ve yanlarda S-C kıvrımları ile oluşturulan tezyinat görülür (Şekil 11).

Ayak taşı dikdörtgen formda sivri kemer tepelikle sonlanan tipolojidedir. Ön yüzünde saksı içerisinde uzanan nar ağacı tasviri yer alır.

Kitabe Metni:

– هوالحي الباقي
– بنى قيل مغفرت رب يزدان
– بحق عرش اعظم نور قران
– كلوب قبرم زيارت ايدن اخوان
– ايده لر روحه فاتحه احسان
– مرحوم كورت ابراهيم پاشا كريمه سي
– مرحومه و مغفور لها صالحه
– خانم رويچون فاتحه
– سنه ١٢٢٦ غرة را

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- Beni kıl mağfîret Rabb-i Yezdân
- Bi-hakkı arş-ı âzam nûr-ı Kur'an
- Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvan
- İdeler ruhuma bir fatiha ihvan
- Merhûm Kürt İbrahim Paşa Kerimesi
- Merhûme ve mağfûr lehâ Saliha
- Hanım Ruhiçün Fatiha
- fi gurre-i Rebiü'l-evvel sene 1226 // 26 Mart 1811

Anlamı: Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur. Ey Rabb-i Yezdan! Arş-ı a'zâmın ve Kur'an'ın nuru hakkı için beni bağışla. Kabrimi ziyaret eden kardeşler ruhuma fatiha ihvan etsinler. Merhûm Kürt İbrahim Paşa kızı merhume Saliha Hanım ruhu için Fatiha, H. 1226 gurre Rebiü'l-evvel // M. Mart-Nisan 1811.

Şekil 11. Saliha Hanımın Mezar Taşı

2.12. Şerife Fatma Hanım'ın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş Şahideli toprağa oturur formdadır. Şahide dikdörtgen gövdeli Hotoz başlıklı tipolojidedir. Başlık kısmında gonca gül ve bitkisel tezyinat görülür. Şahidenin kaide kısmının pehleden ayrıldığı ve ilk durumunun pehleli olduğu düşünülmektedir. Baş taşı ön yüzünde cetvellerle ayrılan 8 satır içerisine Celî sülûs hat ile kitabe metni oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe kompozisyonunda tek sıra istif ve kısmen sıkışık bir düzenleme görülür. Ayrıca bazı kısımlarda iki sıra istif görülmektedir. Kitabe teşrifatında hareke, harf uyumları ve tirfiller büyük oranda uygulanmıştır. Metin içerisinde yer alan ve sona gelen “ى” harfleri yâ-i mâkûs, “و مغفور” kelimelerinde ise tetâbuk uygulaması görülür. Şahidenin kaide kısmında S-C kıvrımları ve stilize yaprak tasviri görülür (Şekil 12).

Kitabe Metni:

– هوالحي الباقي
– عصمت بك افندي زاده
– السيد احمد عارف حكمت
– بك افنديك كريمه محترمه لرى
– فاطمه خانم افنديك روح
– شريفه لرچون رضاء الله تعالى فاتحه
– سنه ١٢٢٧ را ١٩

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- İsmet Beyefendi zâde
- es-Seyyid Ahmed Arif Hikmet
- Bey fendifinin Kerime-i muhteremeleri
- Merhûme ve mağfûrun lehâ Şerife
- Fâtıma Hanım Efendinin ruh-ı
- Şerîfelerîçün rızâen-lillah-i Te'âlâ Fatiha
- fi 19 Rebiü'l-âhir sene 1227 // 2 Mayıs 1812

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur.” İsmet Beyefendi oğlu Seyyid Ahmed Arif Hikmet Efendinin kızı muhterem Fatma Hanım Efendi ruhu için, Allah rızâsı için Fatiha, H. 1227 Ramazan 19 // M. 26 Eylül 1812.

Şekil 12. Şerife Fatma Hanım'ın Mezar Taşı

2.13. Şerife Saide Hanım'ın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin pehle taşı üzerine oturduğu forma sahiptir. Baş Şahidesi dikdörtgen biçimde yarım yuvarlak kemer tepelikle sonlanan ve sade görünümündedir. Şahide iç yüzünde cetvellerle ayrılmış 8 satır halinde, oyma-kabartma tekniği ile Celî sülüs hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Kitabe metninde kompozisyon olarak tek sıra yazı istifi görülür. Metin içerisindeki bazı “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istiflenmiştir. Yine serlevha ve 2. satırda yer alan “لا – ل” harflerinin birbirini kesmesi de yazıda yer alan uygulamalardandır. Metnin 2. Satırında yer alan “مرحوم” ifadesinde “م – و” harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk denilen uygulama yapılmıştır. Kitabe metni genel itibari ile rahat okunabilen bir istifte ve harf anatomileri yerindedir. Kitabe teşrifatında kısmen hareke kullanılmış, harfler Celî sülüs hat özelliklerine uygun ve uyumları başarılıdır. Yine kompozisyonda satır boşlukları tirfillerle senlendirilmiştir (Şekil 13).

Ayak Şahidesi dikdörtgen gövdeli yarım yuvarlak kemer tepelikli tipolojidedir. Şahide iç yüzünde bitkisel tezyinat yer alır.

Şekil 13. Şerife Saide Hanımın Mezar Taşı

Kitabe Metni

– هو الخلاق الباقي
– مرحوم رائف اسماعيل
– باشا حليله سى المرحومه
– والمغفور لها شريفه
– سعيدة حاتمك روح
– شريفليچون رضاء الله
– تعالى الفاتحه
– سنه ١٢٢٧ ذ

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallakü'l-Bâkî
- Merhûm Raif İsmail
- Paşa halîlesi el-merhûme
- ve'l-mağfûr leha Şerife
- Sâide Hanımın ruh-ı
- Şerîfelerîçün rızâen-lillah-i
- Te'âlâ el-Fatiha
- Sene Zilhicce 1227 // Aralık-Ocak 1812-13

Anlamı: “O sürekli yaratandır, bâki olan O'dur” Merhûm Raif İsmail Paşa'nın zevci Şerife Saide Hanımın ruhu şerifi için, Allah rızası için Fatiha, H. Zilhicce 1227 // M. Aralık-Ocak 1812-13.

2.14. Ruveys Hatice Hatun'un Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kitabe baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin toprağa oturduğu tipolojidedir. Baş Şahidesi dikdörtgen gövdeli, sivri kemer tepelikli formdadır. Ön yüzde 6 satır halinde cetvellerle ayrılmış satırlar içerisine oyma-kabartma tekniğinde Celî sülüs hatta hakkedilmiş kitabe metni yer alır. Metin kompozisyonu tek sıra istifli ve rahat okunabilen bir düzenlemedir. Kitabe teşrifatında yer yer harekeleme, tirfil ve harf uyumları gözetilmiştir. Ayrıca haziredeki diğer mezar taşlarında olduğu gibi metin içerisinde “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş, “مغفور و” ibaresinde ise tetâbuk yapılmıştır. Şahide tepelik kısmı bitkisel içerikli tezyinatla donatılmıştır. Bunlar merkezde kâse, üzerinde boynu bükük olarak tasvir edilmiş güller, çevresinde C kıvrımları üzerinde ise stilize yaprak görülür. Yanlarda yine yaprak motifleri bulunur. Kitabe panosunun köşe bentlerinde simetrik gonca gül motifleri yer alır (Şekil 14).

Ayak Şahidesi benzer baş Şahidesi ile benzer formda olup ön yüzünde bitkisel tezyinat ile donatılmıştır.

Kitabe Metni:

– هو الباقي
– مرحوم عصمت بك چراقلرندن
– سليم اغانك زوجه سى مرحومه
– ومغفور لها رويش خديجه
– خاتون رويچون فاتحه
– سنه ١٢٢٩

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Bâki
- Merhûm İsmet Bey çıraklarından
- Selim Ağanın zevcesi merhûme
- ve mağfûr lehâ Ruveys Hatice
- Hatun ruhiçün fatiha
- sene 1229 // 1813-14

Anlamı: “Sonsuz olan O'dur.” Merhûm İsmet Bey'in çıraklarından Selim Ağa'nın eşi Reviş Hatice Hatun'un ruhu için Fatiha, H. 1229 // M.1813-14.

Şekil 14. Ruveys Hatice Hatun'un Mezar Taşı

2.15. Şerife Saide Hanım'ın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideler pehle üzerine oturur durumdadır. Baş Şahidesi dikdörtgen gövdeli, iki boğumlu topuz başlıklı tipolojidedir. Şahide ön yüzünde kitabe metni, kitabe panosunun üzerinde stilize yaprak formunda tepelik ve başlık kısmı yer alır. Kitabe cetvellerle ayrılmış 10 satır içerisine Celî Ta'lik hatta oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Tek sıra istif düzenlemesinde olan kitabe Celî tâ'likhat ölçülerine uyumlu güzel bir yazı örneğidir. Harf bünyelerinde aykırı bir tasarruf görülmez. Şahidenin gövde üzerinde ve başlık kısmında tezyinat kompozisyonu stilize yaprak motiflerinden oluşur (Şekil 15).

Ayak Şahidesi dikdörtgen gövdeli iki boğumlu topuz başlıklı tarzdadır. Gövde merkezinde vazo içerisinden uzanan gül ağacı tasviri, üzerinde sitalize yaprak formundan oluşturulmuş tepelik yer alır. Başlık üzerinde yumurta motifiz dizisi görülür.

Kitabe Metni:

آه من الموت
- عصمت بك افندی
- مرحومك كريمه لرى
- ومدرسين كرامدن
- عبد الحميد افنديك
- حليلهء محترمه لرى مرحومه
- ومبروره شريفه صعيده
- خانم افندی روحیچون
- الفاتحه سنه ۱۲۳۲ فى ش ۷

Kitabe Okunuşu:

- Âh mine'l-mevt
- İsmet Beyefendi
- Merhûmun Kerimleri
- ve Müderrisin'i-Kiramdan
- Abdülhamid Efendinin
- Halîle-i muhteremeleri merhûme
- ve mebrûre Şerife Sâide
- Hanım Efendi ruhiçün
- el-Fatiha fi 7 Şâban sene 1232 // 22 Haziran 1817

Anlamı: “Âh ölümdendir”, Merhûm Halil Beyefendinin kızı ve Ulemanın büyüklerinden Abdullah Efendi'nin muhterem zevceleri Şerife Saide Hanım Efendi ruhu için Fatiha, H. 1232 Şevval 7 // M. 20 Ağustos 1817.

Şekil 15. Şerife Saide Hanımın Mezar Taşı

2.16. Mâhinur'un Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideleri pehle üzerine gömülü bir tipolojidedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, bitkisel formda sivri kemer tepelikle sonlanan bir tipolojidedir. Baş taşı ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 7 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde Celî sülüs hatta hakkedilen kitabe metni yer alır. Metin içerisinde “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş, “مغفور و” ibaresinde ise tetâbuk yapılmıştır. Kitabe teşrifatında yer yer hareke ve tirfiller görülür. Harflerin uyumu yerindedir. Kitabe metnini çevreleyen bordürün üst kısım köşe bentlerinde simetrik lâle tasvirleri yer alır. Tepelik kısmında merkezde kâse içerisinde asma yaprağı, üzüm tasviri ve iki yanında yaprak üzerinde ise stilize yaprak motifleri yer alır (Şekil 16).

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli sivri kemer tepelikli tarzdadır. Ön yüzünde merkezde servi ağacı çevresini dairesel şekilde saran asma motifi görülür. Asma yaprağı, üzüm ve kıvrık dal kompozisyonu tüm yüzeyi kaplamaktadır.

Kitabe Metni:

– هو الباقي
 – عصمت بك أفندي ذاده
 – السيد احمد عارف بك
 – أفنديك معتقه لرندين
 – مرحومه و مغفور لها ماهنور
 – روحيجون رضاء الله تعالى
 – الفاتحه سنه 1٢٣٣

Kitabe Okunuşu:

-Hüve'l-Bâkî
 -İsmet Beyefendi zâde
 - es-Seyyid Ahmed Arif Bey
 - Efendinin mu'tekalarından
 - Merhûm ve mağfûr lehâ Mâhinur
 - Ruhîcün rızâen-lillâh-i Teâlâ
 - el-Fatiha sene 1233 // 1817-18

Anlamı: “Sonsuz olan O’dur”, İsmet Beyefendi oğlu Seyyid Ahmed Arif Beyefendi’nin azatlılarından merhume Mâhinûr’un ruhu için, Allah rızası için Fatiha, H.1233 // M.1817-18.

Şekil 16. Mâhinur’un Mezar Taşı

2.17. Behcet Kadının Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehle üzerine oturur durumdadır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, üç boğumlu topuz başlıklı olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde serlevha ve tarih bölümünün dairesel formda, serlevha ve tarih bölümü arasında kalan kitabe bölümü cetvellerle ayrılan 7 satır içerisine Celî sülûs hatta oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe yanlardan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Kitabe düzeni tek sıra istif ve rahat okunabilen bir istiftedir. Teşrifatında hareke kullanımı, tirfiller ve harflerin birbiri ile uyumu yerindedir. Metin içerisinde “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiştir. Ön yüzde tezyinat yoğun olarak tepelik ve alt kısımda yer alır. Tepelik yüzeyinde S-C kıvrımları, stilize yaprak motifleri, sütunce başlık kısımlarında çiçek motifleri ve üst kısımda başlık yer alır. Şahide alt kısmında da benzer düzenleme görülür (Şekil 17).

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli tek boğumlu topuz tepelikli olarak sonlanan formdadır. Şahide ön yüzünde bitkisel tezyinat kompozisyonu yer alır. Merkezde gül ağacı motifi, tepelik kısmında stilize yaprak bezemesi ve topuz başlıkla sonlanır.

Kitabe Metni

– هو الرحيم
 – عصمت بك أفندي ذاده
 – السيد احمد عارف بك
 – أفنديك والدهء محترمه لرى
 – الولية الصالحته المرحوم
 – والمغفور لها بهجت قاديك
 – روح شريفلريجون
 – رضاً لله تعالى الفاتحه
 – سنه ١٢٣٤ محرم ٢٧

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'r-Rahîm
 - İsmet Beyefendi Zâde
 - es-Seyyid Ahmed Arif Bey
 - Efendinin Vâlîde-i Muhteremeleri
 - el-Veliyyetü es-Sâlihâtü el-merhûm
 - ve'l-mağfûr lehâ Behcet Kadının
 - Ruh-ı şerîfeleri için
 - Rızâen Lillâh-i Te'âlâ el-Fatiha
 - sene 1234 Muharrem 27 // 26 Kasım 1818

Anlamı: “O Rahîm’dir”, İsmet Beyefendi oğlu Seyyid Ahmed Arif Beyefendinin muhterem valideleri, velî ve salihâ Behçet Kadının şerefli ruhu için, Allah rızası için Fatiha, H. 1234 Muharrem 27 // M. 26 Kasım 1818.

Şekil 17. Behcet Kadının Mezar Taşı

2.18. Şerife Havva Nesibe Hanımın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehle üzerine oturur durumdadır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, tek boğumlu topuz başlıklı olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde serlevha ve tarih bölümünün istifi dairesel formdadır. Bu kısımlarda yazı 2-3 sıra istiflidir. Serlevha ve tarih bölümü arasında kalan kitabe bölümü cetvellerle ayrılan 5 satır içerisine Celî sülûs hatta oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabe yanlardan sütunceler le sınırlandırılmıştır. Kitabe düzeni tek sıra istif ve rahat okunabilen bir düzenlemedir. Teşrifatında hareke kullanımı, tirfiller

ve harflerin birbiri ile uyumu yerindedir. Metin içerisinde “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiştir. Ön yüzde tezyinat yoğun olarak tepelik ve alt kısımda yer alır. Tepelik yüzeyinde stilize yaprak motifleri, sütunce başlık kısımlarında çiçek motifleri ve üst kısımda topuz başlık yer alır. Şahide alt kısmında da benzer düzenleme görülür (Şekil 18).

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli tek boğumlu topuz tepelikli olarak sonlanan formdadır. Şahide ön yüzünde bitkisel tezyinat kompozisyonu yer alır. Merkezde kurdele bezemeli vazo içerisinde uzanan nar ağacı motifi, tepelik kısmında stilize yaprak bezemesi ve topuz başlıkla sonlanır.

Kitabe Metni:

– هوالحى الباقى
– عصمت بك افندى
– مرحومك كريمه سى
– مرحومه و مغفور لها
– شريفه حوا نسيبه خانم
– افندى رويچون
– الفاتحه سنه ١٢٣٩ فى جا ٥

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hallâkü'l-Bâkî
- İsmet Beyefendi
- Merhûmun Kerimesi
- Merhûme ve mağfûrun leha
- Şerife Havva Nesibe Hanım
- Efendi ruhîçün
- el-Fatiha
- fi 5 Cemâziye'l-evvel sene 1239 // 7 Ocak 1824

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur.” İsmet Beyefendi kızı Şerife Havva Nesibe Hanım ruhu için Fatiha, H.1239 Cemâziye'l-evvel 5 // M.7 Ocak 1824.

Şekil 18. Şerife Havva Nesibe Hanımın Mezar Taşı

2.19. Niyazi Kalfa'nın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahidelerin pehle taşına oturduğu bir formdadır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, bitkisel formda sivri kemer tepelikli olarak sonlana tipolojidedir. Ön yüzde cetvellerle ayrılmış 7 satır üzerine oyma-kabartma tekniğinde Celî sülüs hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Yazı düzenlemesinde iki sıra istif uygulaması görülür. Yazı içerisinde yapılan tasarruflarda “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş, “مغفور و” ibaresinde ise tetâbuk yapılmıştır. Ayrıca kitabe teşrifatında harekeler, tirfiller ve harflerin birbiri ile olan uyumları, harf ölçüleri yerindedir. Tezyinat tepelik kısmında yoğunlaşmıştır. Gövde bölümünden tepeliğe geçişte tek sıra bordür içerisinde çiçek motifi görülür. Bordür üzerinde merkezde gonca gül tasviri yanlarda S-C kıvrımları ve stilize yapraklar görülür.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli, sivri kemer tepelikli sonlanan bir tarzdadır. Başlık kısmı deforme durumda olduğundan tezyinatı net görülememektedir. Ön yüzde merkezde vazo içerisinde uzanan gül ağacı motifi görülmektedir. Yüzeyde oluşan aşınma süsleme detayını olumsuz etkilemiştir.

Şekil 19. Niyazi Kalfanın Mezar Taşı

Kitabe Metni:

– هوالحى الباقى
– عصمت بك افندى
– مرحومك كريم سى مرحومه
– شريفه حوا نسيبه خانمك
– جاريه سى مرحومه و مغفوره
– نيازى قلفه رويچون
– الفاتحه سنه ١٢٣٩ ب ٩

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- İsmet Beyefendi
- Merhûmun kerimesi merhûme
- Şerife Havva Nesibe Hanımın
- Cariyesi merhûme ve mağfûre
- Niyazi Kalfa ruhîçün
- el-Fatiha fî 9 Receb sene 1239 // 10 Mart 1824

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur.” İsmet Beyefendi kızı Şerife Havva Nesibe Hanım'ın cariyesi Niyazi Kalfa ruhu için Fatiha, H. 1239 Receb 9 // M. 10 Mart 1824.

2.20. Muhammed Ataulah Beyin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehleli tipolojidedir. Baş Şahide dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavuk başlıkla sonlanan bir formdadır. Baş taşı ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 8 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde Celî Tâ'lik hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metni tek sıra istifli ancak yer yer kelimelerin iki sıra istifli olduğu da görülmektedir. Yazı içerisinde yapılan tasarruflarda dikkat çeken tek uygulama “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş olmasıdır. Genel anlamda Celî Tâ'lik hat özelliklerine dikkat edilen metinde istif olarak ta rahat okunabilen bir düzenleme vardır. Kitabe metnini çevreleyen baş taşının gövdesi yanlardan dalgalı formda işlenmiştir.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli, sivri kemer tepelikli olarak sonlanır. Baş taşı ön yüzünde merkezde vazö içerisinden yükselen hurma ağacı motifi ve köşebentlerde stilize yaprak görülür. Tepelik bölümünde ise yine alt kısımda bir saksı benzeri kaide içerisinden uzanarak iki yana dağılan yaprak kompozisyonu vardır. Şahide yanları dalgalı formda işlenmiştir.

Kitabe Metni:

- هوالباقى
- عصمت بك زاده السيد
- احمد عارف بك افنديك
- محدومى معصوم مرحوم
- السيد محمد عطاالله بك
- روح شريفلىرىچون
- رضاءالله الفاتحه
- سنه ۱۲۵۹ م

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Bâkî
- İsmet Bey zâde es-Seyyid
- Ahmet Arif Beyefendinin
- Mahdum ve ma'sûm merhûm
- es-Seyyid Muhammed Ataulah Bey
- Ruh-ı şerîfeleri için
- Rızâen-lillahi'l-Fatiha
- Sene 1256 Muharrem // Şubat-Mart 1743

Anlamı: “Ebedi olan O'dur.” İsmet Bey oğlu Seyyid Ahmet Arif Beyefendi'nin oğlu Seyyid Muhammed Ataulah Bey ruhu şerifi için, Allah rızâsı için Fatiha, H. 1256 Muharrem // M. Şubat-Mart 1743.

Şekil 20. Muhammed Ataulah Beyin Mezar Taşı

2.21. Fatıma Dilnişin Kadının Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehleli mezar tipolojisindedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, bitkisel bezemeli yuvarlak kemer tepelikle sonlanan bir tarzdadır. Gövde ön yüzünde kitabe metni ve metni çevreleyen tek sıra bordür içerisinde yanlarda kıvrık dal, üst ve alt bölümlerde stilize çiçek ve yaprak motifleri görülür. Kitabe metni cetvellerle ayrılan 10 satır içerisine Celî Tâ'lik hatta, oyma-kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Genel itibari ile tek sıra istifin uygulandığı kitabede yer yer kelimeler çift sıra istif şeklinde uygulanmıştır. Ayrıca yazı içerisinde ilgi çeken tasarruf “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş olmasıdır. Celî Tâ'lik hat yazı türünün güzel bir örneği olan kitabenin hattat imzası da bulunmaktadır. “Ketebehû Malik” imzalı kitabe bu anlamda önemli bir eserdir. Başlık kısmı merkezde sepet içerisinde betimlenen yüksek kabartmalı çiçek motifleri, yanlarda iki yana dağılmış yapraklar ve alt bölümde yapraklara birlikte kompozisyon oluşturan aşağı doğru uzanan gonca güller yer alır.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli sivri kemer tepelikle sonlanan bir görünümündedir. Gövde ön yüzü alt kısımdan fiyonk ile bağlanan ve tüm yüzeyi kaplayan çiçek motifi ile doldurulmuştur. Başlık kısmında ise merkezde damla motifine benzer kompozisyonda betimlenen yapraklar ve başlığın tamamını kapatan yukarı doğru uzanan sıralı yaprak tasvirleri bulunur.

Kitabe Metni:

- هوالحى الباقى
- عصمت بك زاده السيد احمد عارف
- حكمت بك افنديك حليله لرى
- عمدة المخز؟ رات قروة؟ الصالحات
- المرحوم والمغفور لها فاطمه
- دلنشین قادینك روح شريفلى
- وجميع مؤمنين و مؤمناتك
- ارواح شريفه لرى ايچون
- رضاءالله تعالى الفاتحه
- سنه ۱۲۵۶ كتبه مالك

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
- İsmet Bey zâde es-Seyyid Ahmed Arif
- Hikmet Beyefendinin halîleleri
- Umdetü'l -muhadderât kıdvetü's-sâlihât
- el-Merhûme ve'l-mağfûrun lehâ Fatıma
- Dilnişin Kadının ruh-ı şerîfi
- ve cemi'-i mü'minîn ve mü'minâtın
- Ervâh-ı şerîfelerîçün
- Rızâen-lillâh-i Teâlâ el-Fatiha
- Sene 1256 // 1840-41 Ketebehû Malik

Anlamı: “Ölümsüz, diri ve ebedî olan sadece O'dur.” İsmet Bey oğlu Seyyid Ahmed Arif Hikmet Beyefendi'nin zevci güvenilir, namuslu, salihâ Fatıma Dilnişin Kadın'ın ruhu için ve tüm mü'min ve mü'minâtın ruhu şerifleri için, Allah rızâsı için Fatiha, H. 1256 // M.1840-41 Mâlik yazdı.

Şekil 21. Fatıma Dilnişin Kadının Mezar Taşı

2.22. Seyyid Mehmed İffet'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehleli mezar tipolojisindedir. Baş Şahidesi dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavuk başlıkla sonlanır. Baş Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 10 satır içerisine oymakabartma tekniğinde Celî Tâ'lik hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metni tek sıra istifli ancak yer yer kelimelerin iki sıra istifli olduğu da görülmektedir. Yazı içerisinde yapılan tasarruflarda dikkat çeken tek uygulama “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş olmasıdır. Kitabe Celî Tâ'lik hat yazı türünün güzel bir örneğidir. Harflerin anatomisi, hakkı istifi yerindedir. Şahide gövdesi kenarları dalgalı formda düzenlenmiş ve kitabe metni tek sıra bordür ile sınırlandırılmıştır. Bordür içerisinde kıvrık dallar, üst kısımda kurdele motifi bağlaması ve köşe bentlerde çiçek tasviri, alt kısımda ise yine kurdele motifi görülür.

Ayak Şahidesi dikdörtgen gövdeli, iki boğumlu topuz başlıklı tipolojidedir. Gövde ön yüzünde altta kurdele ile bağlanmış ve yukarı doğru uzanan stilize iri formda dalgalı yaprak motifi yer alır. Başlık kısmı sade tutulmuştur.

Kitabe Metni:

- هوالباقى
- صدر روم ايلي اسبق
- مرحوم عصمت بك افندى
- زاده موالى عظامدن
- السيد عبد الله رافت بك
- افديتك محدومى و مدرسین
- كرامدن ايكن اينتقال دار
- بقا ايدين السيد محمد عفت
- بكك روحچون الفاتحه
- سنه ۱۲۵۸ ص ۱۳

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Bâkî
- Sadr-ı Rumeli esbâk
- Merhûm İsmet Beyefendi
- Zâde mevâli-i i'zâmdan
- es-Seyyid Abdullah Re'fet Bey
- Efendi'nin mahdûmu ve Müderrisîn-i
- Kirâmdan iken intikâli dâr-ı
- Bekâ eden es-Seyyid Mehmed İffet
- Bey'in ruhîçün el-Fatiha
- fi 13 Safer sene // 26 Mart 1842

Anlamı: Eski Rumeli Sadrâzamı merhûm İsmet Beyefendi oğlu Seyyid Abdullah Re'fet Beyefendi'nin oğlu Ulemâdan Seyyid Mehmed İffet Bey ruhu için Fatiha, H. 1258 Safer 13 // M. 26 Mart 1842.

Şekil 22. Seyyid Muhammed İffet'in Mezar Taşı

2.23. Seyyid Muhammed Muti' Beyin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehleli tipolojidedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavuk başlıkla sonlanan bir formdadır. Baş taşı ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 11 satır içerisine oymakabartma tekniğinde Celî Tâ'lik hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metni tek sıra istifli ancak yer yer kelimelerin iki sıra istifli olduğu da görülmektedir. Yazı içerisinde yapılan tasarruflarda dikkat çeken tek uygulama “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş olmasıdır. Genel anlamda Celî Tâ'lik hat özelliklerinin başarılı uygulandığı güzel bir örnektir. Kitabe

teşrifatında harflerin anatomik özellikleri, birbirleri ile olan ahenkleri yerindedir. Kitabe metni yanlardan tek sıra bordürle sınırlanmıştır. Bordür içerisinde dalgalı formda kıvrık dallar işlenmiştir. Ayrıca alt birimde bağlı kurdele, üst birimde ise merkezde iki yana açılan kıvrık dal ve yaprak kompozisyonu yer alır.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli sivri kemer tepelikle sonlanan bir görünümündedir. Gövde ön yüzü alt kısımdan kurdele ile bağlanan ve tüm yüzeyi kaplayan çiçek motifini yer alır. Başlık kısmında ise merkezde damla motifine benzer kompozisyonda betimlenen yapraklar ve başlığın tamamını kapatan yukarı doğru uzanan sıralı yaprak tasvirleri bulunur.

Kitabe Metni:

– هوالباقى
– عصمت بك زاده شيخ الاسلام
– احمد عارف حكمت بك
– افدينك محدودى
– مكهء مكرمه پايه سيله سابقا
– يكيشهر فنار قاضيسى
– المرحوم والمغفور له
– السيد محمد مطيع بك
– افندينك روحچون
– الفاتحه سنه ١٢٦٥

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Bâkî
- İsmet Bey zâde Şeyhü'l-İslam
- Ahmed Arif Hikmet Bey
- Efendinin mahdumu
- Mekke-i Mükerrreme Payesiyle Sâbikan
- Yenişehir-i Fener Kadısı
- el-Merhûm ve'l-mağfûr leh
- es-Seyyid Muhammed Muti' Bey
- Efendinin ruhîçün
- el-Fatiha
- sene fi Cuma 10 Safer 1265 // 5 Ocak Cuma 1849

Anlamı: “Ebedi olan O’dur.” İsmet Bey oğlu Şeyhü'l-İslam Ahmed Arif Hikmet Beyefendi'nin oğlu Mekke-i Mükerrreme Yenişehir-i Fener Eski kadısı Payesiyle Seyyid Muhammed Muti' Beyefendi ruhu için Fatiha, H. Cum'a 10 Safer 1265 // M. 5 Ocak Cuma 1849.

Şekil 23. Seyyid Muhammed Muti' Beyin Mezar Taşı

2.24. Seyyid Hacı Ahmed Arif Hikmet Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, sandukalı mezar tipolojisindedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavuk başlıkla sonlanan bir formdadır. Baş taşı ön yüzünde cetvellerle ayrılmış 11 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde Celî Tâ'lik hatta kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metni tek sıra istifli ancak yer yer kelimelerin iki sıra istifli olduğu da görülmektedir. Yazı içerisinde yapılan tasarruflarda dikkat çeken tek uygulama “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istif edilmiş olmasıdır. Genel anlamda Celî Tâ'lik hat özelliklerinin başarılı uygulandığı güzel bir örnektir. Kitabe teşrifatında harflerin anatomik özellikleri, birbirleri ile olan ahenkleri yerindedir. Kitabe metni yanlardan tek sıra bordürle sınırlanmıştır. Bordür içerisinde dalgalı formda kıvrık dallar işlenmiştir. Ayrıca alt birimde stilize yaprak tasvirleri, üst birimde ise merkezde çiçek bunun iki yanında açılan kıvrık dal ve yaprak kompozisyonu yer alır.

Ayak taşı silindirik gövdeli topuz tepelikli tipolojidedir. Gövde alt kısmında kenger yaprağı motifinden oluşturulan bezeme, orta kısımda yine benzer yaprak motifini gövdeyi sarmal olarak çevreler, üst kısımda yaprak dizisi üzerine yumurta motifini yerleştirilmiştir. Tepelik kısmı aşağıdan yukarı daralan formda iç içe geçmiş yapraklardan oluşur.

Sanduka dikdörtgen formda üzeri yoğun bezemeli haldedir. Kaide üzerinde yükselen sandukanın alt kısmında tüm çevreyi saran içerisinde kıvrık dal ve stilize lâle tasviri olan tek sıra bordür yer alır. Merkezde yüksek kabartmalı S-C kıvrımları, iri yapraklar ve ortada üzeri baklava dilimli yuvarlak formda tezyinatın yer aldığı arma motifini görülür. Köşebentlerde ise her köşeye denk gelecek şekilde simetrik iri yaprak kabartmaları yer alır.

Şekil 24. Seyyid Hacı Ahmed Arif Hikmet Mezar Taşı

Kitabe Metni:

– كل من عليها فان
 – رنس العلما مرحوم
 – عصمت بك ذاته
 – سابقا شيخ الاسلام
 – ومفتى الانام مرحوم
 – ومغفور له السيد الحاج
 – احمد عارف حكمت
 – بك افديتك
 – روحیچون وكافه اهل
 – ايمان ارواحیچون
 – الفاتحه ١٢٧٥

Kitabe Okunuşu:

- Küllü men aleyhâ fân
 - Reisü'l ulema merhûm
 - İsmet Bey zâde
 - Sâbıkan Şeyhü'l-İslam
 - ve Müftiu'l-enâm merhûm
 - ve mağfûr leh es-Seyyid el-Hac
 - Ahmed (kırık) (Arif Hikmet)
 - Beyefendinin
 - Ruhîcün ve kâffe ehl-i
 - İman ervâhîcün
 - el-Fatiha fi Şa'ban 15 1275 // 20 Mart 1859

Anlamı: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır” (er-Rahmân 55/26). Ulemâdan İsmet Bey oğlu Eski Şeyhü'l-İslam ve Müftü Seyyid Hacı Ahmed Arif Hikmet Beyefendi ruhu ve tüm ehli imânın ruhu için Fatiha, H. Şa'ban 15 1275 // M. 20 Mart 1859.

2.25. Bağdadi Şeyh Abdül Fettah Efendinin Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, Şahideler toprağa gömülü mezar tipolojisindedir. Baş Şahide silindirik gövdeli, sarık başlıklı formdadır. Şahide üzerinde cetvellerle ayrılan 7 satır içerisine oymakabartma tekniğinde kitabe metni Celî Tâ'lik hatta hakkedilmiştir. Tek sıra istif düzenlemesine sahip kitabe son satırında bu durum 3 sıra istif şeklinde görülür. Celî Tâ'lik hat usullerine uygun, harf hakları verilmiş ve uyumları yerinde olan kitabe başarılı bir örnektir. Şahide üzerinde tezyinat görülmez.

Ayak Şahidesi silindirik gövdeli, yuvarlak tepeliklidir. Şahide üzerinde tezyini unsur yer alma sade tutulmuştur.

Kitabe Metni:

قَطْبُ الْعَارِفِينَ مَوْلَانَا
 – خالد قدس سره الواحد
 – حضرتلريك خلفاسندن
 – بغدادى الشيخ عبد الفتاح
 – افديتك روح
 – پرفتوحلريچون

Kitabe Okunuşu:

- Kutbü'l-'ârifin Mevlâna
 - Hâlid Kuddîse sirrehü'l-vâhid
 - Hazretlerinin hûlefasından
 - Bağdâdî eş-Şeyh Abdülfettah
 - Efendinin rûh-ı
 - Pür fütuhlarîcün
 - el-Fatiha sene 1281 19 Muharrem // 24 Haziran 1864

Anlamı: Ariflerin büyüğü Mevlâna Hâlid “Allah onun sırrını mukaddes etsin”, Hazretlerinin Halifelerinden Bağdâdî eş-Şeyh Abdülfettah Efendi ruhu için Fatiha, H. 1281 19 Muharrem // M. 24 Haziran 1864.

Şekil 25. Bağdadi Şeyh Abdül Fettah Efendinin Mezar Taşı

2.26. Hacı Abdullah Rıfat Bey'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak taşı, pehleli mezar tipolojisindedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavukla sonlanan tarzıdadır. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılan 9 satır içerisine oymakabartma tekniğinde ve Celî Tâ'lik hatta hakkedilmiştir. Genel olarak tek sıra istif düzeninde olan kitabe serlevha kısmı iki sıra istiflidir. Kitabe içerisinde yapılan tasarruflarda “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istiflenmiştir. Rahat bir istife sahip metinde harf anatomileri, ahenkleri Celî Tâ'lik hat özelliklerine uyumu başarılıdır. Şahide üzerinde kitabe panosu alt ve üst kısmında yer alan bitkisel tezyinat haricinde hareketlilik görülmez.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli iki boğumlu topuz başlıklı olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde yüzeyi tamamen kaplayan çiçek motifi yer alır.

Kitabe Metni:

– لاله الاالله محمد رسول الله
 – صدور عظامدن متوفى
 – عصمت بك افندى زاده
 – صدر روم ايلي اسبق
 – مرحوم و مغفور لها السيد
 – الحاج عبدالله رافت
 – بك افندك روح
 – شريفچون فاتحه
 – سنه ١٢٨٦ فى زى الحجه

Kitabe Okunuşu:

- Lâ ilâhe illallâh Muhammedü'r-Rasûlullah
- Sadr-ı a'zâmdan müteveffâ
- İsmet Beyefendi zâde
- Sadr-ı Rumeli esbâk
- Merhûm ve mağfûr leh es-Seyyid
- el-Hâc Abdullah Re'fet
- Beyefendinin Ruh-ı
- Şerîfçün Fatiha
- fi 21 Zilhicce sene 1282 // 7 Mayıs 1866

Anlamı: “Allah'tan (c.c) başka ilah yoktur, Muhammed (s.a.s) Allah'ın elçisidir.” Sadrazamdan İsmet Beyefendi oğlu eski Rumeli Sadrazamı Seyyid Hacı Abdullah Re'fet Beyefendi'nin ruhu için Fatiha, H. 1282 Zilhicce 21 // M. 7 Mayıs 1866.

Şekil 26. Hacı Abdullah Rifat Bey'in Mezar Taşı

2.27. Seyyid İbrahim Bey'in Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak taşı, pehleli mezar tipolojisindedir. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, Örfî Destarlı Kavukla sonlanan tarzdadır. Şahide ön yüzünde cetvellerle ayrılan 7 satır içerisine oymakabartma tekniğinde ve Celf sülüs hatta hakkedilmiştir. Genel olarak iki sıra istif düzeninde olan kitabe metni girift bir düzenlemededir. Kitabe teşrifatında hareketler, tirfiller, harflerin ahenkleri yerindedir. Metin içerisinde

yapılan tasarruflarda “ى” harfleri yâ-i mâkûs şeklinde istiflenmiştir. Metinde harf anatomileri, ahenkleri Celf sülüs hat özelliklerine uygun başarılı bir yazıdır. Şahide üzerinde kitabe panosu alt ve üst kısmında yer alan bitkisel tezyinat haricinde hareketlilik görülmez. Ayrıca kitabe metni içerisi kıvrık dal ve yapraklarla kaplı tek sıra bordürle sınırlandırılmıştır.

Ayak Taşı dikdörtgen gövdeli iki boğumlu topuz başlıklı olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde yüzeyi tamamen kaplayan bitkisel tezyinatla kaplıdır.

Kitabe Metni:

– هوالحى لا يموت
 – واصل راحت شيخ الاسلام
 – اسبق احمد عارف حكمت بك مرحومك
 – حفيدى مدرسين كرامدن
 – مرحوم و مغفور له السيد ابراهيم
 – عصمت بك افندى رويچون
 – الفاتحه سنه ١٢٨٤ ج ٢٩

Kitabe Okunuşu:

- Hüve'l-Hayyü Lâ yemût
- Vâsıl-ı Rahmet Şeyhü'l-İslam-ı
- Esbâk Ahmed Arif Hikmet Bey merhûmun
- Hafîdi Müderrisîn-i Kîrâmdan
- Merhûm ve mağfûr leh es-Seyyid İbrahim
- İsmet Beyefendinin ruhîçün
- el-Fatiha fi 29 Cemâziye'l-âhir sene 1284 // 28 Ekim 1867

Anlamı: “O (Allah) diridir, ölümsüzdür” Rahmete ulaşan eski Şeyhü'l-İslam Ahmet Arif Hikmet Bey torunu Büyük Âlim Seyyid İbrahim Beyefendi ruhu için Fatiha, H. 1284 Cemâziye'l-âhir 29 // 28 Ekim 1867.

Şekil 27. Seyyid İbrahim Bey'in Mezar Taşı

2.28. Şerife Zekiye Hanımın Mezar Taşı

Mezar Taşı Tipolojisi: Kabir baş ve ayak Şahideli, pehleli mezar tipolojisindedir. Baş Şahide dikdörtgen gövdeli, bitkisel formda başlıklı olarak sonlanmaktadır. Gövde aşağıdan yukarı doğru genişlemektedir. Ön yüzde cetvellerle ayrılan 11 satır içerisine kitabe metni hakkedilmiştir. Celî Tâ'lik hatta, oyma-kabartma tekniğinde işlenen kitabe metni tek sıra istiflidir. Metnin ilk kısmında mezar taşlarında sık rastlanılan beyitler yer alır. Kitabe düzenlemesinde ahenk, harf anatomileri ve kompozisyonun rahat okunabilirliği başarılıdır. Metni çevreleyen dalgalı bordür üst kısımda yanlarda simetrik lâle motifi tamamlanmıştır. Başlık yüksek kabartmalı tasvir edilen çiçek ve iki yana dağılan yaprakları ile çiçek sepeti şeklinde düzenlenmiştir.

Ayak taşı dikdörtgen gövdeli, bitkisel formda tepeliklidir. Gövde ön yüzünde ve tepelikte bitkisel içeriklerin yer aldığı tezyinat görülür.

Kitabe Metni:

- آه من الموت
– بنی قیل مغفرت رب یزدان
– بحق اسم اعظم نور قرآن
– کلوب قبرم زیارت ایدن اخوان
– ایده لر روحمه فاتحه احسان
– شیخ الاسلام اسبق مرحوم عارف
– حکمت بک افندیگ محدودی مرحوم
– محمد مصطفی بک افندیگ خلیلهء محترمه لرئ
– مرحومه شریفه زکیه خانم افندیگ
– روحی شریفه سیچون الفاتحه
– سنه ۱۲۸۲ ربع الاول ۱۷

Kitabe Okunuşu:

- Âh mine'l-mevt
- Beni kıl mağfired Rabb-i Yezdân
- Bî hakk-ı ism-i 'azam nur-ı Kur'an
- Gelüb kabrimi ziyaret eden ihvân
- İdeler ruhuma bir fatiha ihsân
- Şeyhü'l-İslam esbak merhûm Arif
- Hikmet Beyefendinin Mahdumu
- Muhammed Mustafa Beyefendinin halîle-i muhteremeleri
- Merhûme Şerife Zekiye Hanım efendinin
- Ruhi şerifesi için el-Fatiha
- fi 17 Rebiü'l-evvel sene 1282 // 10 Ağustos 1869

Anlamı: "Âh ölümdendir", dua isteği içeren beyitler sonrası Eski Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Beyefendinin oğlu Muhammed Mustafa Beyefendinin zevci muhterem Şerife Zekiye Hanım Efendinin ruhu için Fatiha, H. 17 Rebiü'l-evvel sene 1282 // M. 27 Haziran 1869.

Şekil 28. Şerife Zekiye Hanımın Mezar Taşı

3. SONUÇLAR

İstanbul Üsküdar Nuhkuyusu caddesi üzerinde yer alan Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi Haziresinde yer alan mezar taşlarından 28 mezar taşı çalışılmıştır. İncelenen mezar taşlarından 24 tanesi Baş ve Ayak Şahideli Pehleli, 3 tanesi Baş ve Ayak Şahideli ve 1 tanesi Baş ve Ayak Şahideli Sandukalı mezar tipolojisindedir. Şahideler üzerinde Örfî Destarlı Kavuk, Kafesi Destarlı Kavuk, Kallavi Kavuk, Sarık Başlık, Kâtibi Başlık, Hotoz Başlık, Yuvarlak Kemerli Tepelik ve Bitkisel Formda Tepelik örnekleri görülür.

Hazirede yer alan mezar taşlarından 16 tanesi Erkek, 12 tanesi Bayan mezar taşıdır. Kitabe metinlerinde kullanılan yazı türü ise 15 tanesinde Celî sülüs, 13 tanesinde Celî Tâ'lik Hat yazı türü görülür. Tamamına yakınında tek sıra istifin görüldüğü yazı kompozisyonlarında yer yer çift sıra istifte uygulanmıştır. Kitabe metinlerinde "ى" harfi yâ-i mâkûs şeklinde, serlevha ve farklı satırlarda yer alan "لا - لا" harflerinin birbirini kesmesi, "ومغفور" ibaresi ile "ومرحوم" ibaresinde yer alan "م - و" harflerinin baş kısımları birlikte işlenerek tetâbuk denilen uygulama yapılmıştır. Celî sülüs ve Celî Tâ'lik hat yazı açısından başarılı örneklerin bulunduğu hazirede 2 adet "Ketebe" imzası tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 9 no'lu mezar taşında "Ketebehû Halil el-Vehbi" diğeri 21 mezar taşında "Ketebehû Malik" imzalı mezar taşlarıdır. 18 ve 19. yy hat sanatının başarılı örneklerinin yer aldığı mezar taşlarında hakkedilen metinlerden sadece 11 ve 28 nolu mezar taşlarında sık karşılaşılan beyit yer alır.

Mezar taşlarında dönemsel tipolojik, yazı ve süsleme özelliklerinin görüldüğü örneklerde tezyinat ağırlıklı olarak Osmanlı son dönem Barok üslup motifleridir. Yine

kullanılan kaliteli mermer malzeme ve oyma-kabartma tekniği de işçilik olarak dönemi yansıtmaktadır.

Yazarların Katkısı

Makalede incelenen mezar taşlarının biçimsel olarak tanımlanması, okunması ve içerdikleri bilgilerin değerlendirilmesi her iki yazar tarafından birlikte yapılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Aydın M (2006). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi, Belleten, C. LIV, S. 209, 245-260.

Bilge M (1991). Ârif Hikmet Bey, Şeyhülislam, TDV İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, 365-366.

Demir, H. Ö. (2011). "Bergama (İzmir) Mezar Taşları Envanteri 2010: Harputlu Mescid Haziresi", TÜBA-KED (9), 77-94.

Eren S. (2018). "Trabzon Tavanlı Cami Haziresi 19. Yüzyıl Kadın Mezar Taşları". Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (46), 91-122.

Kara, D. (2020). "Kütahya Yukarı Kale Mescidi", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (8/108), 366-378.

Patacı, Ö. O. (2020). Ardahan'ın Tarihi Mimarisi: Türk ve Çarlık Rus Dönemleri Yapılarına Toplu Bir Genel Bakış. Belgü, (5), 27-87.

Telli, H (2019). Osmanlı Dönemi Üsküp Vakıfları. Ankara: İlahiyat Yayınları.

Yılmaz, M. E. (2019). Osmanlı Macaristanı'nda Tekkeler, Türbeler, Şehitlikler ve Mezar Taşları. Vakıflar Dergisi, (52), 157-204.

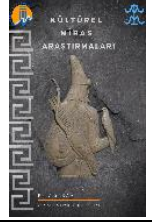

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira
e-ISSN 2687-6094

Özbeklerde Ölümle İlgili Sözel Folklor

Shohkrukh Tuychibaev *1

¹Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Çalışmaları Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Özbekler,
Ölüm,
Ağıt,
Atasözü.

ÖZ

Çalışmamızda Orta Asya'daki en kalabalık Türk halkı olan Özbek Türklerindeki ölümle ilgili inanış ve uygulamaların sözel folklorde nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel yöntem olarak yoğun bir şekilde etnografi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ölüm sırasında söylenen ağıtlar incelenmiş, çeşitleri ve halk arasında nasıl kullanıldığı araştırılmıştır. Makalede Özbekler arasında başsağlığı anlamında kullanılan ibare ve ifadeler de derlenmiş, ölüm olgusunun beddualara yansımalarıyla ilgili örnekler sıralanmıştır. Ayrıca çalışmada ölüm olgusuyla ilgili Özbek atasözleri de ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Verbal Folklore About Death in Uzbeks

Keywords

Uzbeks,
Death,
Lament,
Proverb.

ABSTRACT

The study evaluates the beliefs and practices related to death and its reflection in verbal folklore of the Uzbeks, the most populous Turkic people in Central Asia. In the study, an intensive ethnography study was carried out as a qualitative method. In this context, the laments sung at the time of death were examined, its types and forms of use among the people were investigated. The article also compiles the phrases and expressions used to mean condolences among the Uzbeks, and it lists the examples of the reflection of the death phenomenon on curses. In addition, Uzbek proverbs related to the phenomenon of death were also discussed and evaluated in the study.

*Sorumlu Yazar

*(shohruhtuychi@gmail.com) ORCID ID 0000-0002-8793-2622

Kaynak Göster (APA);

Tuychibaev S (2021). Özbeklerde Ölümle İlgili Sözel Folklor. Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi, 2(2), 60-65.

1. GİRİŞ

Özbek halkında ölümle ilgili bir takım gelenek ve görenekler bulunmaktadır. Ölümün acısını ifade edebilme, matem ritüelleri sırasında sözel ağıtları kullanma, ölüm olayıyla ilgili düşünce ve kaygıları yakinen tanımakta yardımcı olabilecek alan Halk Bilimidir. Özbek Folklorundaki ölümle ilgili ağıtlar, atasözleri, deyim ve bedduaları değerlendirirken halkın bu konudaki bakış açısı, birikimi ve tasavvuru daha net anlaşacaktır.

Özbeklerde de başka halklarda olduğu gibi ölüme yönelik ilk yankı ağlama olarak ifade edilmektedir. Ağlama sesini duyan komşular ilgili evde hoş olmayan bir olay yaşandığı düşüncesiyle yardıma koşmaktadırlar. Nitekim Özbeklerde özellikle kadınlar arasında birisinin vefatı haberini duyunca haber veren de haberi alan da beraber ağlamaktadırlar.

Özbeklerde ağlama ve ağlama sırasında merhumu anarak söylenen şarkılar yani ağıtların faydaları hakkında belli inanışlar bulunmaktadır. Ona göre, ölen için ağıtın çok yararlı olduğu, ağıt söylenmeden defnedilen birisi için öteki dünyanın kapıları açılmadığı düşünülmektedir. İnanışa göre ağlama şarkıları aracılığıyla ruhlar dünyasına onların sayısı bir taneye daha çoğaldığı haberi verilmekte, bu haberi alan ruhlar da ağıtı söylenen merhumun yoluna çıkıp onu karşılamaktadırlar (Örayeva, 2004).

Eski Türk halklarında kadınlar başta eşi olmak üzere diğer yakın akrabaları için de ağıtlar söyler, saçlarını yolar, yüz ve kulaklarını tırnaklarıyla delerlerdi (Aydarov, 1971). Çin kaynaklarına göre, eski Türkler yakın kişileri vefat ettiğinde kurbanlık için getirilen hayvanları özellikle at ya da koyunu yurt önüne getirip, at üzerine binerek yurt etrafını yedi kez dolaştırır, sonra yurda girmeden önce bıçakla yüzlerini deler, ses çıkarıp ağlarlardı (Biçürin 1950). Kadınların ağlamasına ilişkin saç yayma ve kendini acı yaşatmanın farklı şekilleri Panjikent'teki eserlerde, Tekkale'de bulunan çömleklere işlenen resimlerde de yansımıştır (Rempel, 1987).

P Maev'in notlarında Taşkentli bayanların yas sırasında saçlarını yayıp, yüzlerini yolarak ağladıkları aktarmaktadır (Maev, 1876). S.S.Gubayeva da Fergana Özbeklerine göre ağlama ve kendine acı verme sırasında yüzlerinin kanamaması ayıp sayıldığı bilgisini vermektedir (Gubayeva, 1991).

Aslında ağlayarak ağıt söyleme eyleminin de kendi düzeni bulunmaktadır. Ağıt; kime yönelik söylendiği, söyleyen ve söylenen arasındaki bağa göre değişmektedir. Nitekim babaya, anneye, kardeşlere, eşlere ve akrabalara göre söylenen ağıtların metni ve içeriği değişiklik göstermektedir.

Ağıt söylenirken merhumun yaptığı iyilikler, onun erdemleri, özellikleri dile getirilmekte, ölmesinden ötürü duyulan acı dinleyicilerle paylaşılmaktadır. Ağıt söyleyen kadınlara Özbekçe de "aytuvchi" denir. Benzer görevli kişiler Fergana vadisindeki bölgelerde de bulunmakta, burada onlara "göyanda" denilmektedir (Aşirov, 2007).

Fergana bölgesindeki matem merasimlerinde ses çıkartıp ağlamak sadece kadınlar için değil belki oğul çocuklar için de söz konusudur (Karmışeva, 1986).

M. Payziyeva defin etme merasimlerinde ağlamakla bağlı aşamaları beşe ayırır:

1. Merhum yakınlarının cesedin evi terk edene kadar gamla ve yüksek sesle ağıt yakarak ağlaması.
2. Başsağlığı için gelen kişiyle görüşme sırasında ağlamak.
3. Sabah 'ses çıkartıp' ağlamak.
4. Merhumun mezarı üzerinde ağlamak (bu çeşit ağlama ölen kişinin senesi geçene kadar devam eder).
5. Anma merasimlerindeki ağlama (Payziyeva, 2014).

Kaynaklara göre kadınların yüksek sesle, saçlarını yayararak ve kendini vurarak ağlama âdeti eski Sakalar, Sogdlular, Harezemliler arasında da çok yaygındı (Yöldaşeva ve Payziyeva, 2002). Hâlihazırda başka halklarda olduğu gibi Özbeklerde de kadınların saçlarını yayararak gezmeleri bir anlam ifade etmeyip, aksine bazen tarz olarak görülmekte olsa da, anneler zaman zaman kızlarının saç yaymalarını eleştirmekte, "öldüğümde saçlarını yayacaksın" ya da "ben öldüm mü ki saçını yayıyorsun" ifadeleri kullanılmaktadır.

1.1. Ağıtlardan Örnekler

Ağıtı genelde kızlar, anneler ve kız kardeşler söyler. Söylerken her satırın sonunda ölen kişiye yönelik işaret verilir. Metinde "voy otam, voy onam" yani "vay atam, vay anam", "voy bolam" yani "vay evladım", "voy jigarim" yani "vay ciğerim" gibi sözler yer alır.

Tablo 1. Yakınını kaybeden birisinin durumunu anlatan ağıt (Örayeva, 2004).

Özbekçe Ağıt	Türkçe Tercümesi
-Qop-qora sochim manim, -Ustumga yoydirgan o'lim.	-Kapkara saçım benim, -Üstüme yoyduran ölümdür.
-Qip-qizil yuzim manim,	- Kıp kızıl yüzüm benim,
- Maydonda so'ldirgan o'lim.	-Meydanda solduran ölümdür.

Tablo 2. Baba için söylenen ağıt örneği

Özbekçesi	Türkçe Tercümesi
-Suv degan sharbat tutgan, voy otam,	-Su denen şerbet tutan, vay atam,
-Non degan novvot tutgan, voy otam,	- Nan denen navvat tutan, vay atam,
-Tomorqaga tollarni ekib ketgan, voy otam,	-Tarlaya dallarını dikip giden, vay atam,
- Tol hivichdek bellarimni bukib ketgan voy otam,	- Dal kırbaç gibi bellerimi büküp giden, vay atam,
-Tol bargidan xatlar qilay, jonim otam,	-Ağaç yaprağından mektup yapıyım, atam,
- O'tirgan o'rinlaridan gul ungan, voy otam,	-Oturan yerinden çiçek çıkan, vay atam,
-So'zlaridan bol to'kilgan, voy otam,	-Sözlerinden bal dökülen, vay atam,
-Mehribonim maslahatim, voy otam.	-Mihribanım, maslahatım, vay atam.

Tablo 3. Anne için söylenen ağıt örneği

Özbekçesi	Türkçe Tercümesi
-Kelar edim o'tday yonib, mehribonim, voy onam,	-Gelir idim ateş ışık saçıp, şefkatliyim, vay anam,
-Ko'rar edim, mehrim qonib, mehribonim, voy onam,	-Görür idim, sevgim kanıp, şefkatliyim, vay anam,
-O'tdi davron, ko'chdi karvon, ul davru davronlar qaydadur.	-Geçti devran, göçtü kervan, o devri devranlar nerededir,
-Shundayin mehribonimni sog'insam, Endi ko'rmoq qaydadur.	-Böyle şefkatlimi özelem şimdi görmek nerededir,
-Dardim bilgan, dardkashim, voy onam,	-Derdimi bilen dert paylaşanım, vay anam,
-G'amim bilgan g'amkashim, voy onam,	-Gamımı bilen gam paylaşanım, vay anam,
-Uylarimning farishtasi, voy onam,	-Evlerimin meleği, vay anam,
-Hovlimizning sarishtasi, voy onam.	-Avlumuzun temizi, vay anam.

Tablo 4. Kardeş için söylenen ağıt örneği

Özbekçesi	Türkçe Tercümesi
-Tor ko'chada talpingan, voy jigarim,	-Dar caddede koşan, vay ciğerim,
-Tenglaridan adashgan, voy jigarim,	-Ekranında şaşan, vay ciğerim,
-Ariq bo'yi chiyadir, voy jigarim,	-Ariğin kenarı vişnedir, vay ciğerim,
-Seni eslasam yurak bağrim kuyadir, jigarim.	-Seni özelem yürek bağrim yanyor, ciğerim,
-Oq emasmi dilaklaring, voy jigarim,	-Ak değil miydi bileklerin, vay ciğerim,
-Ollodan ko'pmasmi dilaklaring, voy jigarim.	-Allah'dan çok değil miydi dileklerin, vay ciğerim.

Tablo 5. Evladı vefat ettiğinde annelerin söylediği ağıtlardan örnek (Payziyeva, 2014).

Özbekçesi	Türkçe Tercümesi
-Boqqinamning bog'boni, voy bolam,	-Bahçecimin bahçıvanı, vay balam,
-Uyginamning sultoni, voy bolam,	-Evcüğimin sultanı, vay balam,
-Bo'z uyimni bo'shatib ketding, voy bolam,	-Boz evimi boş bırakıp gittin, vay balam,
-Onasini qaqshatib ketgan, voy bolam,	-Annesine acı verip giden, vay balam,
-Taxtı ravonim, voy bolam,	-Tahtı revanım, vay balam,
-Mulki jahonim, voy bolam.	-Mülki cihanım, vay balam.

Merhumun kızı, annesi ya da kardeşlerinin söylediği ağıt en etkili olarak değerlendirilir. Ağıt söyleyenler kendileriyle beraber cenaze törenine katılanları da etkilemekte ve ağlatmaktadır.

Matem merasimlerinde ağıt söylemenin başka bir çeşidi gevrek görmeyenlere yöneliktir. Ona "yar-yar" ağıtı denilir. "Yar-yar" aslında bir düğün şarkısının adıdır. Ama böyle durumda düğün görmeyen gencin bu dünyadan "Yar-yar"sız geçmemesi niyetiyle, onun ağıtına bu sözler eklenip söylenir. Bu tür ağıtlar daha çok Fergana bölgesinde görülmektedir.

Tablo 6. Fergana yöresine ait bit ağıt (Safarov ve Örayeva, 2007).

Özbekçesi	Türkçesi
-O'ram o'ram sochlaring, tuproq bo'ldi, yor yor,	-Bağlam bağlam saçların, toprak oldu, yar yar,
-Sen uchun onayizor ado bo'ldi, yor yor,	-Senin için anayı zar eda oldu, yar yar,
-Yurak qonga to'ldiyu qaro bo'ldi, yor yor.	-Yürek kana doldu ve kara oldu, yar yar,
-Kelinligin sarpasi endi aza yor yor.	-Gelinliğin çeyizi kefen oldu, yar yar.

Taşkent-Fergene bölgelerindeki Özbeklerde merhum defin edildikten sonra üç güne kadar sabah erkenden ağlamak, ses çıkarmak âdeti vardır. Genelde bu tür görenek merhumun kızı ya da kız kardeşleri tarafından yapılır. Günümüzde böyle alışkanlıklar Taşkent bölgesinde kaybolmaktayken Fergana vadisi Özbekleri, özellikle Andicanlılar bu âdeti yaşatıp gelmektedir. Andican Özbeklerinde ağıt yakma mutlaka yapılması gereken uygulamadır. Bu gelenek bugünlerde sıklıkla görülmektedir.

Tablo 7. Andican yöresine ait bir ağıt (K.K, 17, 2019).

Özbekçesi	Türkçesi
-Osmondagi oyim edingiz onama,	-Gökteki ayım idiniz anam ya,
-Jahondagi kunduzum onama,	-Cihandaki gündüzüm anam ya,
-Baland toğlar past boldimi,	-Yüksek dağlar kısa oldu mu?
-O'lganingiz rost bo'ldimi,	-Öldüğünüz gerçek oldu mu?
-G'amg'usorim onama,	-Gamımı gideren anam ya,
-Xaridorim onama,	-Müşterim anam ya,
-Su desam choy bergan,	-Su desem çay veren,
-Non desam novvot bergan onama.	-Nan desem, şeker veren anama.

Andican'daki çalışmalarımız sırasında kaynaklarımız yerel imamların bazen İslamiyet'e aykırı olan ağıtları eleştirdiği ve söyleyenlerden bunu durdurmalarını talep ettiklerini belirtti. Bunun neticesinde ağıt söyleyenler metinleri dinsel içerikle zenginleştirip İslam kurallarına daha yakın şekilde dönüştürüp söylemektedirler.

Tablo 8. İslami kurallara uygun bir ağıt (K.K, 11, 2019).

Özbekçesi	Türkçesi
-Jannatlardan joy bersin sizga onama,	-Cennetlerden yer versin size anam ya,
-Ollohimning bandasi,	-Allah'ımın bendesi,
-Payg'ambarning ummati onama,	-Peygamberin ümmeti anam ya,
-Ollohimga bandalar ko'paytirgan onama,	-Allah'ıma bendeler çoğaltan anam ya,
-Payg'ambarga ummat kopaytirgan onama.	-Peygamber ümmetini çoğaltan anam ya.

1.2. Ölümle İlgili Deyimler, Beddualar ve Atasözleri

Özbekler acılı aileleri teskin etme sırasında bazı özel ibare veya deyimleri kulannamaya özen gösterirler. Bununla beraber ölüm olayıyla ilgili yaygın kullanılan

deyimler de bulunmaktadır. Aşağıda bunların bazılarını değerlendirmeye çalışacağız.

Allah'ın iradesi... Başsağlığı dilerken en çok kullanılan deyimlerden sayılır. Eve başsağlığı için gelenler çoğunlukla bu ibare kullanılır. Bu arada Türkçedeki "Başın sağ olsun" ibaresi Özbekçe biraz farklı anlam ifade etmektedir. Başın taştan olsun, başın sağ ve selamet olsun deyimleri daha çok genç yaşındakilere iyi ve sağlıklı ömür görmesini dileme sırasında kullanılmaktadır.

Allah sabır versin. Bu da bir başsağlığı mesajını içeren deyimdir.

Bendeçilik imiş... Özellikle Taşkent yöresinde akrabaların başsağlığı dilediği zaman kullanılan en etkili deyimdir. "Bende" sözü köle anlamına gelmekte olup, insanın kendi hayatı üzerinde karar veremediği, Büyük Yaradan'a bağlı olduğu gerçeğini hatırlatarak ölünün yakınlarını teselli etmeye çalışılmaktadır.

Canı çıkmak. "Öldü" anlamında kullanan bir deyimdir. Bu da aslında ölüm süreci insanın canının bedeninden çıkmasıyla gerçekleştiği, dolayısıyla ruh hakkındaki düşünce Özbeklerin ibarelerine de yansıdığını ifade eder.

Rızıkı uzulmak. "Uzulmak" fiili Özbekçede "kesilmek", "kopmak" anlamını verir. Bu deyim de "öldü" anlamında kullanılır. Deyim, herkesin Yaradan tarafından belirlediği rızıkı bulunduğu inancını ifade etmektedir. Ona göre rızık tükendiği an ölüm gerçekleşmektedir.

Kaza kıldı. Aslen Arapça olan çok anlam ifade eden "kaza" filinin manalarından biri de ölmektir. Özbekçede de birisinin öldüğü haberi verilirken "öldü" yerine daha kibar olan "kaza kıldı" fiili kullanılır.

Gökerip çıkmak. Göz yummak. Ölmek anlamını ifade eder.

Ölüm ile oynaşmak. Çok tehlikeli işlerle uğraşılan durumlarda kullanılır.

Öz eceli ile ölmek. Ağır hastalık sonucu veya yaşlılık dolayısıyla önceden beklenen bir ölüm gerçekleştiğinde kullanılır.

Ecelinden beş gün evvel ölmek. Genç birisinin veya ölümü beklenmeyen, sağ salim olduğu halde aniden ölen durumlarda kullanılır.

Namusa ölmek. Birisi çok utanılacak bir duruma düştüğünü ifade eden deyimdir.

Öleyim eğer. Bir yemin deyimidir. Muhatabı inandırmak istendiğinde genellikle cümle bu deyimle başlanır.

Ölenin gününden. Normal bir durumda yapılmayan ve çok ihtiyaç duyulduğundan dolayı yapılan bir işte kullanılır. "Ölenin gününden bir şey yapmak" hiç yapmak istemediği şeyi yapmak zorunda kaldığını bildirir.

Ölenin üstüne gömmek veya ölenin üstüne tepmek. Ardi ardına uğursuzluk olduğu zaman veya çok ağır durumda olan bir kişinin haline dikkat etmeden onu incitme gibi durumlarda kullanılır.

Ölmeyen benim canım. Zorluklara bakmadan dayanabilme anlamında kullanılır. Bu kadar yıl boyunca ölmeden dayandım, bundan sonra da dayanacağım demektir.

Bir ayağı torda, bir ayağı mezarda. Can çekişip ölüm döşeğinde yatanlara yönelik kullanılır (K.K, 5, 2019).

1.3. Beddualar

Özbekler arasında beddua sırasında ölüm olayına işaret eden cümle ve ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda bunların bazılarını değineceğiz.

E öl! Özbekler arasında çok kullanılır. Aslında bir beddua olsa da, duruma ve söylem tarzına göre anlamı değişebilir. Şöyle ki, çok yakın ve samimi arkadaşlar şakalaştığı, birbiriyle alay ettiği zaman rahatsız olduğunu ifade etmek için "e öl" veya daha hafif şekilde "ölekal" sözlerini kullanır. Ama birisi cidden kırılınca öfkeyle "öl", "ölüp git" gibi sözleri kullanması, tam anlamıyla beddua olarak değerlendirilebilir.

Lahitte çürüyesin. Özbeklerdeki mezar şeklini ele aldığımızda eski Türklerde olduğu gibi mezarın yanında lahit denilen bir odacık kazıldığını öğrenmekteyiz. Bu bedduada da tam o lahit kastedilmekte ve insanın lahde düşüp çürümesine işaret edilmektedir. Çok ağır bedduadır. Çok öfkelenildiği zaman düşmanlara, çok zarar verenlere nispeten kullanılır.

Ölüğün çıksın. Özbekler arasında çok ağır bir bedduadır (K.K, 12, 2019).

Allah canını alsın. Bir önceki bedduayla aynı anlamı taşır. Normalde birisi yakın insanına yönelik bu bedduayı kullanmaz.

Gûr çağırısın. Gûr, Özbekçede mezar anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu beddua "mezar çağırısın" anlamını taşır. Önceki üç beddua gibi sert anlam ifade eder, düşmanlara ve acı verenlere yönelik kullanılır.

Yer yutsun. Önceki beddualar gibi anlam ifade eder. Serttir.

Yaşamagur. Türkçede "yaşamayasın" anlamını vermektedir. Genelde yaramazlık yapan gençleri, çocukları uyarmak, azarlamak için kullanılır. Önceki dört beddua kadar sert anlamlı değildir (K.K, 8, 2019).

Ağzından kanın gelsin. Çok sert anlamlı bedduadır. Genellikle büyükler tarafında çok öfkelenildiği zaman kullanılır.

Karnın yarılınsın. Çok sert bir bedduadır. Genellikle düşman kadınlara yönelik kullanılır (K.K, 5, 2019).

1.4. Atasözleri

Araştırmalar Özbek atasözlerinde de ölümle ilgili ifade ve anlamların bulunduğunu göstermektedir. Aşağıda böyle atasözlerinin bazılarını incelemeye çalışacağız.

Uzaktaki akrabadan yakınındaki komşu iyidir. Özbekler arasında komşulara ayrıca değer verilmekte ve bununla ilgili çok atasözü bulunmaktadır. Komşuların uzaktaki akrabalarından da daha yararlı olduğuna işaret eden bir atasözü de kişinin başına bir iş geldiğinde ve özellikle ailede acılı bir gün, ölüm gibi hadiseler yaşandığında duyan ve yardıma koşan ilk kişinin komşu olacağı, dolayısıyla komşularla daima iyi davranılması, onların değeri bilinmesi gerekmektedir.

Öldü, aziz oldu. Genelde diriyken insanın değerli bilinmemekte, ölünce de artık onun dönmeyeceği gerçeği anlaşılınca kadri ve önemi fark edilmektedir.

Öz evim, ölüm döşeğim. Başkalarının evinde misafir olmak iyidir, ama yine de en rahat olduğunuz yer kendi evinizdir. Çünkü burası sizin yuvanız, ölümünüze dek yaşayacağınız bir mekândır.

Çocuklu ev pazardır, çocuksuz ev mezardır. Çocuk olan evde her zaman gürültü, ses ve canlılık vardır. Çocuklar her şeyi merak etmekte, ebeveynlerine sormakta, bazen sıkıntı da çıkarabilmekte, rahat bırakmamaktadır. Buna rağmen rahat yaşamı diye çocuksuz olmayı tercih etmek isabetli değildir. Çünkü çocuksuz ev, sessizliği, üzüntüsü ve kederiyle tam da bir mezarı hatırlatmaktadır.

Öldürse de pilav öldürsün. Burada pilav derken aslında lezzetiyle nam salan Özbek pilavı kastedilmektedir. Özbekler kendi pilavını çok sevmekte ve haftada birkaç kez evde pilav yapıp tüketilmektedir. Pazar, çarşı ve lokantalardaki ana yemek de çoğunlukla Özbek pilavidir. Dolayısıyla bu atasözünü Özbeklerin değeri haline gelen pilav övülmekte, birisi gelip “öldüreceğini” söylese de pilavın değeri, önemi, itibarı hiç düşmeyeceği ifade edilmektedir. “Bir pulun kalsa da pilav ye, bir günün kalsa da pilav ye” atasözü de aynı anlamda kullanılır.

Ölüm şahla fakire beraberdir. Ölüm insanın toplumdaki makamı, mevkiine bakmaksızın herkesin başında olan bir olaydır. Fakirle şahın hayattaki yaşam şartları çok farklı olabilir, ama ölünce her ikisi de aynı elbiseyi, kefeni giymekte, aynı araçta, tabutta yola çıkmakta ve aynı boyuttaki yere, mezara konulmaktadır.

Ölüm kaş ile kavağın arasındadır. Normalde günlük hayatımızı sürdürürken ölüm denilen bir gerçeğin bulunduğunu çoğu kez unutulmaktadır. Oysa ölüm her beklenmedik an gelebilmekte. Ölüm eğer gerçekleşmesi Yaratan tarafından kararlaştırıldıysa kaş ile kavağın arasındaki mesafe kadar bizlere yakındır, hemen gelebilmektedir.

Ölüm kapını çalarak gelmez. Yukarıdaki atasözüne benzer anlam taşır. Ölümün beklenmedik an gelebileceğini ifade eder.

İhtiyar ölse, devlet; genç ölse, kıyamettir. Yaşlı birisinin, hayatta çok şeyi gören ve hayatın tadını çıkarıp ihtiyar durumuna gelen birisinin ölmesi normal bir durumdur. Zaten herkes yaşlanınca ölmektedir. Nitekim birisi evlenmiş, çocuk ve torunlarını görüp onları büyütmüş ve bundan sonra ölmüşse, bu aslında bir bahttır. Aksine genç birisinin ölmesi de çok acılı bir durumdur. Çünkü her bir ana baba genç çocuğunun büyümesini, mutlu ve saadetli bir hayat yaşamasını, yaşlandıklarında kendilerine yardımcı olmasını arzu etmektedir.

Evde kalan eş seçmez, ölen kişi yer seçmez. Evde kalan kızların hayalleri kiminle olsa olsun bir an önce evlenmek iken ölen kişi aynı şekilde hızla toprağa kavuşması gerekir.

Giden gelir, küreklenen (gömülen) gelmez. Birisi gittiyse dönebilir, ama ölen kişiyi beklemek mantıksızlıktır.

Düğün şarkı, yas ağıt. Düğünler şarkılarla güzeldir, insanların eğlenmesine vesile olmaktadır; yaslarda da ağıtların insanların acısını hafifletmektedir.

Batur ölse namı kalır, namert ölse neyi kalır. Hayatta fedakârlıklarla yaşayan, vatani ve milleti için can verenlerin adı her zaman anılır, namı kalır; namertlik eden, adamları kıran birisini de öldükten sonra kimse hatırlamaz.

Yamana ölüm yok, yahşiye tözüm. Yaman sözü Özbeklerde kötü, yahşi, sözü de iyi anlamını verir. Bu atasözü de çoğu kez hatta kötülükler yapan insanların

cezasız kaldığı, iyi insanların da yaptıklarına rağmen hep acı içinde yaşadıkları, tözüm yani huzur bulamadıkları, başkalarının derdini paylaştıklarını ifade etmektedir.

Dert başka, ecel başkadır. İnsan bir derde yakalandığı zaman öleceğini düşünmemesi, yakınmaması, dertle gürüşmesi gerekir. Çünkü ölüm ecele bağlıdır. Ancak eceli gelen birisi ölmektedir. Çok ağır olan hastaların ayağa kalktığı ve sağ salim olan birisinin beklenmedik an yaşamını yitirdiği durumlarla hayatta karşılaşılmaktadır.

Öldüğünde mezarın, diriyken gönlün geniş olsun. İnsanın öldüğünde huzur bulması yani mezarının “geniş” olması için hayattayken iyilikler yapması, herkese kızmaması, kıskanmaması, açık ve geniş gönlü olması gerekmektedir.

Düşünmeden yiyen, ağrımadan ölür. İnsan yemeye düşkün olmaması, yemeklerinin çeşidine, sağlıklılığına dikkat etmesi gerekir. Birisinin düşünmeden her şeyi yemesi, öğünlerinin arasına dikkat etmemesi ağır sonuçları getirebilmektedir (Mirzayev vd., 2005).

2. SONUÇLAR

Sonuç itibarıyla Özbeklerde ölümle ilgili tasavvurlar sözel folklorde de yansımıştır. Bunun başında ölümler için ağıt söyleme geleneği gelmektedir. Ağıt, halkın taziye merasimlerindeki ve uygulamaların belli bölümleri kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek ve tecrübeyle yapılmış ve öğrenen kişilerin bazıları için bir meslek haline gelmiştir. Ağıt söylemlerinin metin içeriğine dikkat edilirse söyleyen kişinin vefat edenle helalleşme arzusu ortaya çıkmaktadır. Özbek atasözleri ve deyimleri incelendiğinde halkın ölüme yönelik bakış açısının ne kadar tedbirli ve ciddi olduğunu görmek mümkün. Ayrıca Özbekler arasında kullanılan çoğu beddua ifadelerinin de ölüm olayına işaret ettiği görülmüştür.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Aşirov A (2007). Özbek Halkının Kadimiy Etikad ve Merasimleri. Taşkent: Alisher Nevaiy Namidegi Özbekistan Milliy Kütüphanesi Neşriyatı, 112.

Öreyeva D (2004). Özbek Matem Merasimleri Folklori. Taşkent: Fen Neşriyatı, 15-27.

Payziyeva M (2014). Özbeklarning An'anaviy ve Zamonoviy Matem Merasimleri. Taşkent: Yangi Naşr Neşriyatı, 54-58.

- Safarov O & Örayeva D (2007). Bözlardan uçgan ğazalay. Özbek Halk Yiği va Yöqlovlari. Buhara, 86.
- Yöldoşeva G M, Payziyeva M (2002). Oilaviy Marosimlar. Toşkent Mahallalari: Ananalari va Zamonaviylik. Taşkent: Yangi Asr Avlodi, 205.
- Mirzayev T, Musoqulov A & Sarimsoqov B (2005). Özbek Xalq Maqollari. ‘Şarq’,241.
- Aydarov G (1971). Yazik Orhonskih Pamyatnikov Drevnetyurskoy Pismennosti VIII v.15.
- Biçurin N (1950). Sobranie Svedeniy O Norodah, Obitavşih v Sredney Azii v Drevnie C1, 230.
- Gubaeva S (1991). Naselenie Ferganskoy Dolini v Konse XIX Nachala XX v. Taşkent 54.
- Karmişeva B (1986). Arhaiçeskaya Simvolika v Pohoronno-Pominalnoy Obryadnosti Uzbekov Fergani // Drevnie Verovaniya i Kulti Narodov Sredney Azii. M: Nauka, 149.
- Maev P (1876). Aziatskiy Taşkent // Materiali Dlya Statistiki Turkestanskogo Kraya. 4,312.
- Rempel L (1987). Sep Vremeni. Vekovie Obryadi i Brodyaçie Syujeti v Tradisionnom, 163.

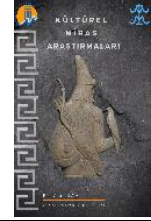
Sözlü Kaynaklar

- K.K, 5. Terzi. Taşkent şehri, Yunusabad ilçesi. Halkabağ mahallesi. 2019
- K.K, 8. Ev hanımı. Fergana il, Beşarik ilçesi. 2019.
- K.K, 11. Ev hanımı. Andıcan il, İzbaskan ilçesi. 2019.
- K.K, 12. Öğretmen. Taşkent şehri, Şeyhantahur ilçesi. Çiğatay mahallesi. 2019.
- K.K, 17. Ev hanımı. Andıcan il, İzbaskan ilçesi. Luğubey köyü 2019.

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Performans Teorisi Bağlamında Günümüz Mizahına Bir Örnek: Ankara'da Stand-up

Sine Elif Arıkan *1

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

Anahtar Kelimeler

Stand-up,
Performans Teori,
Mizah.

ÖZ

İnsana özgü görülen gülme eylemi araştırmalara konu edilmiştir. Sözlü oluşan, yazıyla aktarılan mizahi anlatılar günümüz güldürü unsurlarının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda zaman içerisinde çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Yazılı ve sözlü unsurların aktarımında performans olarak adlandırılan bir aktarım biçimi ortaya çıkmıştır. Performans icra bağlamında gerçekleşmektedir. Araştırmacılar tarafından performans üzerine çeşitli düşünceler ortaya atılmış, teoriler geliştirilmiştir. Performans Teorisi; icra, dinleyici ve anlatım olarak üç bağlama ayrılmaktadır. Bu çalışmanın amacı Ankara'da görece yaygınlaşan Stand-up gösterilerinin Performans Teorisi bağlamında nasıl aktarıldığını incelemektir. Bununla birlikte stand-up'ın mizahi bir sanat örneği olarak önemine dikkat çekmektir. İncelemeden çıkarılan sonuçlar doğrultusunda öneriler sunulup, komedi ve stand-up performansına dair araştırmaların geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Çalışmada Derleme Yöntemi kullanılmış olup Performans/İcra Teorisi bağlamında inceleme yapılmıştır. Derleme yapılırken Ankara'da stand-up yapan komedyenler ile görüşülmüş, stand-up gösterilerinde komedyenlerin canlı performansları gözlemlenmiştir.

An Example of Today's Humor in the Context of Performance Theory: Stand-up in Ankara

Keywords

Stand-up,
Performance Theory,
Humor.

ABSTRACT

A human-specific laughing action is based on research. The humor narratives that are written and oral are the basis of today's laughter elements. In this context, various methods have been developed over time. The transfer of written and verbal elements has emerged in a form of transmission called performance. Performance takes place in the context of performance. The researchers have given a variety of ideas about performance, theories have been developed. The Performance Theory is divided into three contextual constants as execution, listener, and narration. The purpose of this study is to study how relatively common Stand-up demonstrations are transferred in the context of Performance Theory in Ankara. However, the importance of stand-up as a humorous art example will be noted. In line with the results from the review, recommendations will be presented and the importance of developing research on comedy and stand-up performance will be emphasized. The study used the Compare Method and examined in the context of Performance/Execution Theory. While the compilation was being carried out, comedy's live performances were observed in stand-up comedy in Ankara.

1. GİRİŞ

Gülmek ve güldürmek insana özgü özellikler içeren bir eylemdir. Bu alanda birçok araştırmacı tarafından çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Mizahın ne olduğu hususu üzerine çalışmalar yapılmış ve teoriler geliştirilmiştir. Günümüzde eğlence tüketimine ilginin artması ile birlikte birçok ülkede komedi sektörü kültür ekonomisinin merkezi konumuna gelmiştir. Eğlenmek ve gülmek neredeyse birbirinden ayrı düşünülemez iki eylemdir. Bu bağlamda yazılı ve sözlü aktarımların yanı sıra performans kavramı oluş ve aktarılışıyla özgünlükler içermektedir. Danslar, taklitler, oyunlar, tiyatro ve birçok alanda performans unsurları ile aktarım gerçekleştirilmektedir. Her sahne sanatı kendine özgü bir performans gerektirir. Stand-up ortaya çıkışından günümüze büyük kitlelere hitap etmesi ve kabul görmesiyle küresel anlamda eğlence aktarım aracı olarak dikkat çeken performanslardan birisidir. Türkiye’de stand-up hakkında tanımlamalar veya stand-up’ın kim tarafından nasıl icra edildiği gibi konular üzerine çalışmalar yapılmış olsa da yapılan çalışmalar kısıtlı kalmıştır. Stand-up çoğu zaman tiyatro gösterileri ile karıştırılmış olup benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılmıştır. Eski Türk geleneklerinden biri olan meddahlık ile olan benzerlikleri kökenlerinin aynı olma fikrini uyandırmıştır. Stand-up bunlardan bağımsız bir gösteri sanatı olarak var oluşunu hızla geniş kitlelere hitap ederek sürdürmektedir.

Bu çalışmanın gayesi stand-up’ın ilk ortaya çıkışından günümüze olan seyrine bakıp Derleme Yöntemi ile Performans Teorisi kullanılarak Ankara örneklerimde stand-up icrasının nasıl gerçekleştirildiğini aktarmaktır. Araştırmada Türkiye dışında stand-up gösterilerinin nasıl gerçekleştirildiği, Türkiye’deki gelişimi üzerine durulacaktır. İlk olarak performans kavramı ve performans teorisi üzerinde durulup sonrasında mizah ve gülme terimlerine açıklık getirilecektir. Stand-up’ın genel tarihsel sürecine bakıldıktan sonra Ankara’da yaygınlaşmaya başlayan stand-up kültürü Performans Teori bağlamında ele alınıp, araştırmadan çıkarılan sonuçlar ve önerilere yer verilecektir. Yapılmış olan çalışma için gönüllü olarak kaynaklık eden komedyenlere; Gökhan Öz’e, Rüya Aslangül’e, Olga Çetin’e, Ali Arıkan’a ve Gizem Kara’ya teşekkürlerimi sunarım.

1.1. Performans Kavramı ve Performans/İcra Teorisi

Performans iletişimsel ustalığın bir dinleyici kitlesi önünde sergilenmesi sorumluluğu varsayımına dayanır. Performans içerisinde dolambaçlı söylemin oluştuğu, ilave olarak çoklu işlevlerin ötesinde ve üzerinde oluşacaktır. İletişimsel eylem (performans/icra), hizmet vereceği yolu aydınlatır. Bir dinleyici kitlesinin katılım sağlayarak iş birliği yapmasının bir iletişimsel beceri olarak performansın bütünleyici bir parçasını oluşturduğunu belirtmek önemlidir.

Performans yapısı gereği etkileycidir; onun temel niteliklerinden biri dinleyici kitlesini biçimsel beklentileri ve uyarıcı bir güçle harekete geçirmesidir (Bauman, 2008). Performans, icracı ve izleyici etkileşimi ile gelişen bir olgudur. Sosyal yaşamda ve birçok alan

içerisinde kullanılan bir terimdir olarak performans halk içerisinde yaygın olarak bilinmektedir (Onat, 2021).

Carson (2013), performans kelimesinin birçok alanda kullanılması ile ilgili olarak son yıllarda performans terimi sanat, edebiyat ve toplum bilimleri alanlarında gerçekleştirilen çeşitli etkinliklerde yaygınlaştığı ve kullanımının genişlediğini nasıl bir etkinlik olduğu üzerine araştırmaların arttığını belirtmiştir. Bauman (akt. Altun, 2008: 120), halkbilim ve antropoloji çalışmalarında önemli isimlerden birisidir ve performans kavramını iletişimsel ustalığın bir dinleyici kitlesi önünde icra edilmesindeki sorumluluk varsayımına dayandırmaktadır.

Performans kavramı ile ilgili yukarıda ismi geçen farklı disiplinlerdeki bilim insanlarının açıklamalarına bakıldığında, kavram üzerinde değişik bakış açıları olmakla birlikte genellikle izleyici-dinleyici etkileşimine dikkat çekildiği görülür. Performansın 1970’li yıllarda bir sanat biçimi olarak ayrı bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Performans kavramının yukarıda sözü geçen bilim insanları dışında birçok antropolog, sosyolog, dilbilimci ve halkbilimci tarafından günümüzde de çalışmalar yapılarak, tanımlamalar yapıldığı söylenebilir (Onat, 2021). Performans bir çerçeve olarak kabul edilmiş ve bunlardan birincisinin gerçek anlamsal çerçeve veya icra esnasında kullanılan kelimelerin sözlükteki karşılıklarıyla taşıdıkları anlama dayalı oluşan çerçeve olarak belirlenip diğer performans çerçevesi tiplerine dolaylı anlatım, şaka, taklit, aktarma, alıntılama olarak ayrılabilir (Çobanoğlu, 2002).

Performans Teori, performans olayının yapısına bağlı olarak icracı, seyirci ve anlatı gibi dinamikler ile performans/icra eylemine etki eden unsurları inceleyen bir teoridir. Performans kavramı ile ilgili sosyoloji, antropoloji, halkbilim, dilbilim, psikoloji ve tiyatro gibi değişik alanlardaki araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar performans teorisi adı altında gelişen bir araştırma modelini gözler önüne sermiştir (Onat, 2021).

Performans teorisi, halkbilimi çalışmalarında bağlam merkezli kuramlardan biri olarak yaklaşık yüzyıllık bir sürecin sonucunda ortaya çıkmış ve bu süreç içerisinde araştırmacılar tarafından kuramsal bir yapıda ele alınmaya başlanmıştır. Geçmişin ürünleri olarak da ifade edilen folklor ürünleri ise performans teorisi odaklı çalışmalarla birlikte zaman içerisinde dinamik bir iletişimsel süreç haline gelmiştir. Performans teorisi çalışmaları içerisinde, Edward Sapir tarafından XX. yüzyılın ilk yarısında başlanan yaş ve cinsiyet gibi faktörlere dayanarak dilin sosyal alanda kullanımını ve icrasını ele alan çalışmalar ile Malinowski tarafından metnin çok olduğu ancak bağlam (context) olmadan metnin ölü olacağı düşüncesiyle Performans teorisinin temel düşüncelerinden birini oluşturmuştur. Roman Jakobson, Karl Bühner ve Jan Mukarovsky gibi bilim insanlarının yaptığı çalışmalar teorik oluşumun süreci içerisinde önemli isimler olarak sayılmaktadır. Halk bilimi araştırmaları, performans teorisiyle birlikte, folkloru bir olay olarak canlı bir icra veya yapılan ve gerçekleşen bir süreç olarak düşünen ve ele alan yeni bir yaklaşıma dönüşmüştür. Bu anlayış içinde sözlü anlatım bir sosyal olaydır ve teatral anlamda bir icra veya performans olan bu sosyal olay, üç temel unsurdan, anlatan ve dinleyen tarafların oluşturduğu bir sosyal

olay, bir gösterim bir başka ifadeyle icra olarak ele almaktadır (Çobanoğlu, 2002).

Performans teori ile ilgili çalışmaların yapıldığı süreç içerisinde; Dundes, Bauman, Schechner, Turner ve Ben Amos gibi araştırmacılar tarafından performans olgusunun çok boyutluluğunu ortaya çıkaran teoriler ile araştırma modelleri ileri sürülmüştür. Performans teorisinin yeni bir halkbilimi kuramı olarak ortaya çıkışında Dan Ben Amos öncü isimlerindedir. Performans teoriden hareketle Dan Ben Amos'un geliştirdiği araştırma modeli kişisel boyut (anlatıcı/oyuncu), sosyal boyut (dinleyici/izleyici) ve söz boyutu (anlatılan) şeklinde üç unsurdan oluşmaktadır (Çobanoğlu, 2002). Dan Ben Amos'un öne sürdüğü ve Çobanoğlu'nun belirttiği gibi stand-up icrası performans teori bağlamında üç boyutuyla ele alınıp incelenecektir.

1.2. Mizah ve Gülme

Mizah; hayatta, sanat ve edebiyatta kullanımı itibarıyla yaşanan gerçekliğe farklı bir bakış açısıyla bakabilen, sorgularken gülümseten, gülümsetirken düşündürülen, düşündürürken farklı noktalara dikkatleri çekebilen bir anlatım tarzıdır. Mizah, keskin bir zekânın, olağan dışı, aykırı, ani ve beklenmedik, kimi zaman ise eğlendirici, kimi zaman sorgulayıcı biçimde, kimi zaman da acımasız şekilde yapılmaktadır (Öğüt, 2009). Mizah ve eleştirel düşünce birbirini besleyen iki olgudur. Mizah, toplumsal ve bireysel sorunlara çözümler sunabilmektedir. Toplum, mizahla yabancı kültür unsurlarını değerlendirerek kendi kültürüne uyarlarken eskiye ait devam etmesini dilediği unsurları da yaşatır.

Eleştirel düşünceyle birlikte mizahın üretken ve hoşgörülü, farklı bakış açılarının yan yana yaşayabildiği bir dünya yaratılmakta ve geliştirilmektedir. Gülen yüz, mizahın, dolayısıyla da mizahta bir nevi eleştirel düşüncenin dışa vurumu olarak ele alındığında, eleştirel bakışın sembolüdür. Yaşamdaki her türlü ciddiyet durumu, özellikle de abartılı ciddiyet, sanılanın aksine her türlü mizahi yaratı için elverişli bir durumdur. Türkiye'de Nasreddin Hoca ile başlayıp sembolleşen eleştirel yaklaşım geleneğini, bugün özellikle Türk mizah aktörleri tarafından devam ettirildiğini söyleyebiliriz. Cem Yılmaz ve diğerleri de bu geleneğin son dönemdeki temsilcilerine örnektir (Özdemir, 2010). Stand-up bu bağlamda mizah aracı olarak görülebilecek en belirgin araçtır.

Mizahın en önemli unsurlarından birisi gülmedir. Komik olanın insan zekasına hitap ettiği düşünülür. Gülme refleksi olarak akla gelebilse de bilinç ve düşünce temeline dayanmaktadır. İnan ancak bir diğer insan faktörü olduğunda gülebilir. Gülmeler daima bir grupla birlikte olur. Komik olan şeylerin başka bir dile çevrilemediği görülmüştür. O halde komiklik özgünlük ve insana dairlik içermektedir (Bergson 1997). Mizahi anlatımda ön plana çıkan özelliklerden birisi sembol dilinin kullanılmasıdır. Bastırılan bir duygu, düşünce veya isteğin yansıtılması sırasında bir sembolden yararlanılarak dolaylı olarak hedefe ulaşmaya çalışılır. Mizah geçmişten günümüze dek tiyatro, sinema, edebiyat, magazin, siyaset ve spor gibi pek çok alanda varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir (Alay, 2019).

1.3. Stand-up'ın Tarihsel Süreci

İkinci Stand-up terimi İngiltere ve Amerika'da yıllardır kullanılmaktadır. Bu terime ilk kez 1966 yılında Oxford İngilizce sözlüğünde rastlanır. Amerika'da stand-up performansının kökenleri 19. yüzyılın ortasında kitlesel eğlencelerin gelişmesine kadar dayanmaktadır. Stand-up'ın kökenine baktığımızda şehirlerde çalışan kesimin ucuz ve basit eğlence talebine karşılık çıktığını görmekteyiz. 1860'larda Amerika'da başlayan bu eğlence türü çeşitli aşamalardan geçtikten sonra teknolojinin de teknolojinin de gelişmesi ile 1930'larda büyük kriz döneminde iyice yaygınlaşmıştır (Göktaş, 2010).

Bars (2019), meddahlık geleneğinin stand-up ile kökenleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonucunda görülmüştür ki meddahlık ve stand-up benzerlik gösterse de köken olarak birliktelik göstermemektedir. Meddahlık kökeni itibarıyla başka bir gelenektir, stand-up batıda ortaya çıkmış Türkiye'ye sonradan gelmiş bir gösteri sanatıdır. Stand-up ve meddahlık performanslarının kökenleri farklı olsa da halkı güldürme gayesi bağlamında işlevleri benzerdir.

Günümüzde Türkiye sahnelerinde tek kişi ile yapılan gösterilerin çoğu tek kişilik gösteri/oyun olarak adlandırılmaktadır. Ancak stand-up'ın tek kişilik oyun olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü stand-up oluş ve aktarış biçimleriyle tek kişilik gösteri sanatları arasında farklılık gösterir. Ferhan Şensoy'un 1986'da başlayıp günümüzde hala sürdürdüğü Ferhangi Şeyler adlı tek kişilik gösterisi tiyatro ve stand-up arasında gösterilmektedir. Cem Yılmaz Bir Tat Bir Doku adını verdiği gösterisinde izleyici ile sahnedeki sözlü anlatımlarıyla geniş kitlelere ulaşmıştır. Cem Yılmaz ilk başlarda stand-up yapmadığını söylemiş olsa da yaptığı 2,5 saatlik bir stand-up gösterisidir. Oyunculuk yerine yapmış olduğu komedi performansı için stand-up ve ayaküstü adlarını kullanmaya başlamıştır (Göktaş, 2010).

Stand-up terimini Türkiye'de ilk kullanan ve terimin İngiltere'den aldığı söyleyen kişi Rüstem Batum'dur. Batum, 1989 yılında İki Ters Bir Düz Lafklar adlı stand-up komedisi olarak belirttiği gösteriyi çıkarmasından sonra stand-up terimini kullananlar çoğalmıştır. Türkiye'de 1980'den sonra yaşanan önemli krizden sonra ucuz ve basit bir eğlence türü olan stand-up ile tanışılmıştır. 1990'ların gözde türü olan stand-up yaygınlaştı. Yapımların ilgi görmeye başlamasıyla adı yeni olsa da Rüstem Batum, Orhan Bora'nın ve Ateş Böcekleri'nin Türkiye'de bu işi yıllardır yaptıklarını söylemektedir. Ferhan Şensoy bunların ilk başta mikrofonda gösteri yapan kişiler olduğunu belirtmiştir. Haldun Dormen bu işi ilk yapanın Ferhan Şensoy olduğunu belirtir. Ferhan Şensoy ise tiyatro yaptığının altını çizer. Türkiye'de stand-up'ın Rüstem Batum ve Cem Yılmaz'la başladığını ardından birçok amatör ve profesyonel stand-up yapan kişinin Türkiye'de yer aldığını görüyoruz (Göktaş, 2010). Türkiye'de stand-up'ın ilk kez kimin yaptığı tartışmalara konu olmuştur. Ancak bu alan üzerinde araştırmalar eksik kalmıştır. Stand-up dünya üzerinde mizah alanında en çok dikkat çeken alanların başında gelmektedir. Stand-up gösterilerine bakıldığında sadece güldürme amacının olduğunu söylemek doğru olacaktır ancak ortaya çıkışına bakıldığında halkı ayağa kaldırmak amacı taşımaktadır. Batılı araştırmacılar tarafından stand-up'ın

nasıl bir performans olduğu ve Türkiye'de anlam ve mahiyeti belirsizdir. Stand-up birçok amatör veya profesyonel komedyen tarafından icra edilmektedir.

1.4. Alt Performans Teorisi Bağlamında Ankara'da Stand-up Örneği

Stand-up belirli bir çerçeve ve sınırlar içinde gerçekleşir. Rutin bir mekânın olması, önceden belirlenmiş bir süre ve organizasyon oluşumu, hedef kitlenin etkinliğe kabul için ödeme yapmaları gibi özellikler stand-up gösterilerinin sınırları içerisinde (Rutter, 1997). Stand-up izleyicisi veya kimi zaman anlatıcısı (komedyen) olmak belirli bir ücret karşılığında ve bu sahne sanatına duyulan ilgi ile bağlantılı olmaktadır. Gösterilere seyirci veya anlatıcı olarak katılmak mümkündür. Dinleyici olmak için belirli ücret ödenmelidir. Anlatıcı olmak için uygun etkinlikte ödeme ya da katılma isteği belirtilmeli ve mutlaka anlatılacak bir şakanın olması gerekmektedir. Anlatılacak şakaların tamamı olmasa da sergilenecek stand-up gösterisinin büyük bir parçası önceden hazırlanmış veya sahnede anlatılmış şakalardır. Stand-up'ın genel özelliklerine baktığımızda belirli bir mekân ve sahne mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Anlatıcı, dinleyici ve şakanın var olduğu en önemlisi birbiriyle olan temasın sınırları keskin olmayıp iletişimin önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı bir gösteri sanatıdır. İçerisinde anlatım biçimi, rol, taklit ve taklide bağlı olarak ağız özellikleri gibi unsurlar bulundurmaktadır.

Stand-up komedisinin temelinde performans kavramı yer almaktadır. Sergilenen bir mizahi performansın stand-up gösterisi olması için gerekli unsurlar; komedyen (icracı), seyirci, sahne (stand-up-a uygun mekân), şaka olarak sayılabilir (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5). Ankara'da stand-up örneği Performans teori bağlamında üç boyutta ele alınarak incelenecektir.

1.4.1. Stand-up İcracısı: Komedyen

Türk Dil Kurumu (TDK), çevrimiçi Güncel Türkçe sözlüğünde komedyen terimini; "güldürü oyuncusu" olarak tanımlamaktadır (URL-1). Komedyenlik özgün bir oluş biçimine sahip bir meslek ve meslekten de öte bir sebebe dayanan sahne sanatçılığıdır. Haz, yapılan performansın karşılığı ve stand-up'ın aslında ana unsurudur. Gülünmeyen komedyen, kendini seyirci karşısında başarısız hisseder. Komedyen olmak için ilk önce sabırlı olmak ve gerçekten bu işi yapmayı istemek gereklidir. Dışarıdan zevkli ve eğlenceli hatta bazı kimselerce görece kolay olarak ifade edilse de gereklilikleri ve oluş süreci bir hayli meşakkatlidir (K.K4).

Komedyenlikte yükselişin göstergesi hitap edilen kitlenin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak görülür. 3-5 yıl komedyen olma süreci geçse de kimin ne zaman büyük kitlelere hitap edeceği belirsizlik taşır. Amatör ve profesyonel komedyen tanımlamaları özünde izleyici kitlesi tarafından tanınmak ve elde edilen kazanç miktarı gibi unsurlar ile ayrılmaktadır. Bu ayrımlar keskin ayrımlarla çizilmiş değildir. Sürecin nasıl olduğu yaşamın doğal akışına göre seyredir. Onaylayan bir usta veya bir kurum yoktur. Komedyenin varoluşsal onayı dinleyicinin kendisidir. Komedyen olmak isteyen biri ilk önce stand-

up ortamına dâhil olmalı stand-up yapan ekip veya kişiyle iletişime geçmelidir. Misafir olarak sahnede bulunmalıdır. Bu sahne komedyen olmak isteyen kişi için kendini gösterme imkânı sağlamaktadır. Stand-up sahnesine yeni çıkacak komedyen dinleyicilere genelde sahneye çağırılırken bildirilir ve onlardan daha anlayışlı olmaları beklenir. Komedyenlik yeteneğinin iyi veya kötü oluşu seyirci ile kurduğu ilişki, seyircinin tepkisi yani gülmesiyle ölçülür. Sergilemiş olduğu performans kötü dahi geçmiş olsa da bırakmayıp isteği doğrultusunda ilerlemelidir ki komedyenlik konusunda başarı elde edebilsin (K.K1, K.K2, K.K3). Komedyen olmanın sırrı gerçekten istemek ve farklı yolları deneyerek kendi yolunu bulmaktan geçmektedir. Komedyenliğin gelecekte okullarda eğitimi olabilir ancak herkesin komedyen olamayacağını söylemek doğru olacaktır (K.K5). Komedyenlik yetenek gerektirmektedir, eğitimi dahi olsa komedyen yeteneksizse başarısız olur (K.K1, K.K2, K.K4, K.K5).

1.4.2. Stand-up Dinleyicisi: Seyirci

Seyirciler stand-up performansı sırasında aktif rol alır. İngilizce bir kelime olan Stand-up teriminin ilk ortaya çıkışına bakıldığında kavramın Türkçe karşılığında da görüleceği üzere gösterilerde seyircilerin belirli konularda ses çıkarması/ayaklanması amaçlanmıştır. Ankara'da yapılan stand-up gösterilerine bakıldığında çeşitli konular üzerinden eleştirel ve iğneleyici anlatıların şaka unsuru olarak anlatıldığı görülmektedir. Her şaka her mekânda ve her kitleye yapılamaz. Yapılmaz oluşundaki sebep siyasi, ideolojik ve hitap edilen kitleye göre şaka unsurunun değişkenlik göstermesidir. Seyirci kitlesi, şakanın konusunu ve anlatım biçimini etkiler. Şaka seyirci ile birlikte dönüşüp evrilebilir (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5).

Ankara'da düzenli olarak stand-up yapan bir ekip, seyircilere gösteriyi daha önce izleyip izlemediklerini sorarak başlar. Stand-up'ı herkes izleyebilir ancak bilen bir seyirci kitlesi olması komedyenin anlatıların anlaşılması ve amacı gereği güldürmeyi kolaylaştırır. Her seyirciye hitap etmek mümkün değildir. Şaka başarılı ise her dinleyiciyi güldürmesi mümkündür (K.K2). Bilinçli seyirci (gülmek için gelmiş olan) ile yapılan gösterinin farklı olduğunu ve komedyeni sahnede daha başarılı hale getirdiği örneklenir (K.K4). Stand-up çoğunlukla yetişkinlere hitap eder. Şakaların anlatım biçimi farklılığı, kimi zaman dinleyici tarafından hemen anlaşılması, komedyen tarafından isteyerek gerçekleştirilir. Komedyenin yaptığı bazı şakaların bilme halini ön plana çıkardığı ve buna yönelik bir kitle oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Seyirci katılımı (anlatıcı ve dinleyicinin karşılıklı konuşması) ile yapılan stand-up gösterisinde seyirci hem dinleyicidir hem de şakanın kaynağını oluşturabilmektedir. Stand-up'ın çoğu performans sanatından farkı kendine özgü bu doğal havası ile ilgilidir. Komedyen ile seyirci iletişimi olmadan stand-up olduğu doğal havasından farklı bir performansa dönüşmektedir.

1.4.3. Stand-up Anlatıları: Şakanın Matematiği

TDK, çevrimiçi Güncel Türkçe sözlüğünde şaka terimini; “Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, latife” olarak tanımlamaktadır (URL-2). Komedyenlerin ve araştırmacıların ortak fikri şakanın matematiği olduğudur. Şaka pek çok yöntemle yapılır, amacı olan seyirciyi güldürmeyi sağlayabilir. Stand-up performansında komedyen tarafından anlatı ve görsel hareketler yoluyla güldürü amacı bulunmaktadır. Her kişinin şaka yapma yolu farklıdır. Bunun keşif alanı sadece ve sadece sahnedir (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5). Sahneden kastedilen komedyenin performansını seyirciye gösterdiği özel alandır. Şakanın ortaya çıkabilmesi için komedyene, seyircilere her zaman olmasa da ihtiyaç vardır (Şahin, 2014). Şakanın gündelik hayatta herhangi bir arkadaş ortamında yapılması sahnede yapılması farklıdır. Sahnenin stand-up için ideal ortam olduğu düşünüldüğünde komedyen şakayı sahnede seyirci karşısında deneyerek şakanın anlatıma uygunluğuna (komik olduğuna) karar vermektedir. Stand-up anlatılarının (şakaların) oluşumunda önemli dört ana unsuru vardır. Bu unsurlar: anlatım biçimi, anlatım sırası, uygun kitle, sahnede denenmesidir (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5). Anlatım biçimi sahnede anlatılan şakayı komik kılma niteliğine sahiptir. Komik olmadığı düşünülebilecek bir anlatı sahnede anlatım biçimi ile komik hale getirilebilmektedir (K.K2). Anlatının hazırlanırken iyi planlanması anlatılacak şakaların sıraya ve bağlama uygun olacak şekilde aktarılması da anlatım biçimi kadar önemlidir. Komedyen sahnede bazı anlatıları herkesin anlamayacağı ya da bilmeyeceği konulardan oluşturmayı tercih etmektedir. Bu durum komedyenin anlatılarını kimi zaman belirli bir seyirci kitlesine yönelik hazırlamasından kaynaklanmaktadır. Komedyenin şaka matematiği kendine özgün bir alandır. Zıtlık teorisi gibi belirli mizah teorileri olsa da komedyen sahnede komedyen kendine uygun yolu deneyerek bulmaktadır. Anlatıların konusunu bireysel konular oluşturur. Siyasi konular ideolojik konular vs. olarak çıkmış dönüşen dünyada bu konuların yanı sıra bireysel ve özgün konular içermektedir. Aynı konular farklı biçimlerle anlatılmaktadır. Konu mühimdir ancak nasıl aktarıldığı ve anlatan kişi esas belirleyici etkindir. Şakanın belirli bir matematiği olması ve farklı yöntemleri olması geniş bir konu olmak ile birlikte araştırmacılar tarafından tek başına ayrıntılı çalışmayı bekleyen bir konudur.

1.4.4. Stand-up Gösterilerinin Mekânsal Özellikleri

Lockyer (2015), çalışmasında büyük sahnelerde ve küçük ölçekli sahnelerde yapılan stand-up arasındaki farkı araştırmıştır. Varılan sonuçlar büyüyen sahnelerin stand-up'ın doğasının dışında seyirci ile etkileşimin azaldığını göstermiştir. Büyüyen sahnelerde komedyen-seyirci ilişkisinin azalmasına karşılık Lockyer'in önerisi uzmanları tarafından alternatif yöntemler geliştirilip, stand-up'ın kendine özgü doğasından çıkmamasını sağlamaktır. Stand-up yayılımı genişlemiş ve komedi endüstrisinin en büyük dallarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda kendi özelliklerini sınırlandırmıştır. Stand-up gösterilerinin gerçekleşeceği sahne özellikleri tiyatro

sahnelerinden farklı bir ortam olmalıdır. Bar, kafe gibi bir ortamda seyircinin sahneye bir adım uzakta olduğu bir düzen, komedyen-seyirci ilişkisinin gerekli durumlarda oluşmasını sağlamaktadır. Komedyen sahnede seyirci tarafından net bir şekilde görünür olmalı, seyirci ise komedyen tarafından görünür olmakla beraber biraz karanlıkta olmalıdır. Bu sayede komedyen yaptığı performans karşılığı olarak görülen gülme eyleminin nasıl seyrettiğini fark edebilmelidir. Mikrofon, komedyenin sesini duyurduğu sahne aksesuarıdır. Sessiz ve samimi bir sohbet ortamı, komedyenin sahnede olup herkes tarafından duyulup, görülmesi en uygun stand-up ortamı demek doğru olacaktır (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5). Lockyer (2016), yaptığı çalışmasında stand-up gösteri sahnelerinin bahsi geçen kendi doğal ortamından çıkıp daha büyük kitleye hitap eden arenalarda yapılması üzerine durmuştur. Bu durum Stand-up'ın en önemli unsurlarından biri olan seyirci ile iletişimi çok azaltmış ve bir gösteri haline dönüşmeye başlamıştır. Stand-up günümüzde Cem Yılmaz, Ata Demirel gibi büyük kitlelere hitap eden komedyenler tarafından seyirci ile etkileşimin indirildiği bir gösteri halinde icra edilmektedir. Ankara örneğine bakıldığında stand-up daha küçük kitlelere ve seyirci ile iç içe bir ortamda icra edilmeye devam edilmektedir. Lockyer'in (2016), önemli bulduğu bu konu üzerine çalışması ve çeşitli yöntemler geliştirilmesi gerektiği düşüncesi dikkate alınmaya değer bir husustur.

2. SONUÇLAR

Türkiye'de her alanda komedi türüne olan ilgi çok eskilere dayanmaktadır. Komedi yazılı, sözlü, görsel ve performans bağlamında her toplumda kendine özgü kültürel dokular içeren bir türdür. Gülmek insani bir ihtiyaç ve mutluluk aracıdır. Toplumda değinilmemiş konulara, söylenmeye korkulan anlatılara güldürü unsurları aracılığıyla değinilebilmektedir. Günümüzde örnekler bakıldığında komedyenler bireysel ve gündelik konuları işleseler de yer yer topluma dair önemli nitelendirilebilecek konuları mizah unsurlarıyla harmanlayıp anlatırlar. Mizah anlatımı sayesinde kimi zaman eleştirilen, mizah unsuru haline gelen konular hakkında farkındalık ortaya çıkmaktadır. Mizah ve gülme ile stand-up iç içe geçmiş oluşumlardır. Stand-up mizahi unsurlardan beslenir ve amacı insanları güldürmektir. Komedyenin maddi getiriden önce komedyen olmasındaki gaye insanları güldürmekten aldığı hazdır. Stand-up performans kavramının açıkça görüldüğü sahne sanatlarından birisidir. Komedyen performansını kendine özgü yöntemlerle kimi zaman doğaçlama kimi zaman ezbere dayalı bir anlatı ile sergiler. Stand-up gösterileri performans teorisinde bağlamında incelendiğinde; komedyen, dinleyici ve anlatı birbirinden ayrılmaz bütünlüktedir ve her biri diğerini etkilemektedir. Komedi alanı düşünüldüğünde hiç şüphesiz önde gelen alanlardan birisi stand-up olacaktır. Stand-up'ın sadece performans sanatı olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır. Stand-up topluma ait olan mizahi unsurların aktarımında önemli rol oynar. Stand-up'ın insanları güldürürken aynı zamanda toplumsal yahut bireysel sorunlara dikkat çekmeyi başarabilen eğlence aracı olduğunu söylemek mümkündür. CCSR (Centre for Comedy Studies Research), Londra'da bulunan Brunel Üniversitesinde kurulmuş disiplinlerarası bir merkez

olarak, komedinin çeşitli biçimlerinde ve çeşitli bakış açılarından prodüksiyon, içerik, resepsiyon ve daha geniş sosyo-politik etkilerini göz önünde bulundurur. CCSR araştırmalarında, komedi'nin yerel, ulusal ve uluslararası seviyelerde sosyal, kültürel, sanatsal, siyasi ve ekonomik açıdan önemli olduğu düşüncesi güçlü bir şekilde savunulmaktadır (Lockyer, 2016). Komedi ve mizah araştırmalarının yapıldığı araştırma merkezinin Türkiye'de açılması hem kültürel mizah değerlerinin tespiti hem de aktarımı için gereklidir. Sadece komedi için değil birçok alanda Türkiye'de özgün araştırma merkezlerinin kurulması küresel çapta etkinliklere de planlı katılım sağlanmasını destekleyecektir. Komedi endüstrisinin büyük bir ayağı olan stand-up Türkçe bir adlandırma ile geliştirilmelidir. Stand-up'ın doğal ortamından sıyrılması ve performansın dönüşümü anlatıcı-dinleyici bağlantısını zedelemektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için uygun önlemler alınmalı ve farklı yöntemler geliştirilmelidir. Komedi çalışmaları Türkiye'de hızlandırılmalı ve kültür ekonomisi göz ardı edilmemelidir. Kültürel mizah unsurları anlatılarda kullanılarak küresel tanıtım sağlanmalıdır. Birçok platform ve büyük ölçekli etkinliklerde, özgünlüklerle Türk kültürüne ait mizah unsurlarının ön plana çıkarılması sağlanabilir. Büyük ölçekli organizasyonlara ev sahipliği edilmesi ve alanında öncülük sağlanması için bir adım atılarak araştırmacıların stand-up'ı daha çok araştırıp, tanımlaması ve performansa dayanan icranın önemi vurgulanmalıdır.

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada tüm katkı yazara aittir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Tek yazarlıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alay O (2019). Mizah Kavramı ve Mizahın Tarihsel Süreci, Türk Dili Dergisi, CXVI: 808.
- Bars M E (2019). Geçmişten Günümüze Meddahlık Geleneğindeki Değişim/Dönüşümler: Meddahlıktan Stand-up'a, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (30), 7-25.
- Bauman R (2008). Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi. (Çev. Işıl Altun), Millî Folklor Dergisi, 20 (78), 114-122.
- Bergson H (1997). Gülme, Çev: Ord. Prof. Mustafa Şekip Tunç, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Carston M (2013). Performans: Eleştirel Bir Bakış çev. Beliz Güçbilmez, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çobanoğlu Ö (2002). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öğüt E G (2009). İnsan, Kültür, Mizah (Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Göktaş E (2010). Türk Tiyatrosunda Tek Kişilik Oyunlar, Stand-up'lar ve Kolajlar, Sanat Dergisi, (0) 1.
- Lockyer S (2016). Comedy Matters: On the Impact of Comedy, Humor: International Journal of Humor Research, 29 (2): 153-155.
- Lockyer S (2015). Performance, Expectation, Interaction and Intimacy: On the Opportunities and Limitations of Arena Stand-up Comedy for Comedians and Audiences, Journal of Popular Culture, 48 (3), 586-603.
- Onat H (2021). Geleneksel Kazak Müziği İcracıları ve Performans Özelliklerinin Performans Teori açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Özdemir N (2010). Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca, Millî Folklor Dergisi, 22, 87.

Şahin H İ (2014). Gelenek, Gülme ve Şaka. Millî Folklor Dergisi, 13: 101 237-251.

Rutter J (1997). Stand-up as Interaction: Performance and Audience in Comedy Venues, Doktora Tezi, Salford Üniversitesi.

İnternet Kaynakları

- URL-1 <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 13.09.2021).
- URL-2 <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 13.09.2021).

Sözlü Kaynaklar

- K.K, 1. Gökhan Öz, 1992, Muhasebe Uzmanı/Komedyen, Ankara.
- K.K, 2. Rüya Aslangül, 1988, Endüstri Mühendisi/Komedyen, Ankara.
- K.K, 3. Gizem Kara, 1994, Sosyolog/Komedyen, Ankara.
- K.K, 4. Olga Çetin, 1984, Bankacı/Komedyen, Ankara.
- K.K, 5. Ali Arıkan, 1998, Hemşire/Sinema- Televizyon Mezunluğu/Komedyen, Ankara.

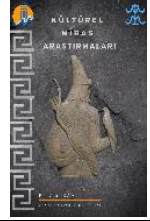

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
 e-ISSN 2687-6094

Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Altınköy Açık Hava Müzesi

Beyza Acıelma*¹, Şenay Güngör²

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Nevşehir, Türkiye.

² Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Nevşehir, Türkiye.

Anahtar Kelimeler

Altınköy Açık Hava Müzesi,
Ankara,
Kültürel Miras,
Turizm.

ÖZ

Son yıllarda kültür-mekân etkileşimi ve bu etkileşimin yansımaları konusu gittikçe daha fazla gündeme gelmektedir. Bu bağlamda kültürel miras ve kültürel mirasın korunması anlayışı insanlığın ortak birikimi olan deneyimlerin, gelenek ve göreneklerin devamlılığını sağlamaktadır. Kültürel mirasın korunması ve yapısı bozulmadan gelecek nesillere aktarılması da küreselleşme sürecinde oldukça önemlidir. Kültürel mirasın korunması ve turistik çekicilik olarak pazarlanması hatta sürdürülebilir turizm açısından ele alınması pozitif etkenler olarak değerlendirilmektedir. Müzeler bu kapsamda öne çıkan mekanlardır. Çalışmada ziyaretçiye yaşayarak öğrenme fırsatı sağlayan Altınköy Açık Hava Müzesi de bu bileşenler çerçevesinde incelenmiştir. Kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde faaliyet gösteren Altınköy Açık Hava Müzesi, genel özellikleri ve turistik ürün bağlamında ele alınmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, birincil veriler gözlem, katılımcı gözlem ve görüşme yoluyla elde edilmiştir. Betimsel ve içerik analizi yoluyla çözümlemesi yapılan bütün veriler doğrudan alıntılar ile yorumlanmıştır.

In The Context of the Conservation of Cultural Heritage and Tourism Altinköy Open Air Museum

Keywords

Altinköy Open AirMuseum,
Ankara,
Cultural Heritage,
Tourism.

ABSTRACT

In recent years, the subject of culture-space interaction and the reflections of this interaction has come to the fore more and more. In this context, the understanding and protection of cultural heritage ensures the continuity of the experiences, traditions and customs that are the common accumulation of humanity. The preservation of cultural heritage and transferring it to future generations without deteriorating its structure is also very important in the globalization process. The protection of cultural heritage and marketing it as a tourist attraction and even handling it in terms of sustainable tourism are considered as positive factors. Museums are prominent places in this context. In the study, Altınköy Open Air Museum, which provides the opportunity to learn by living, has been examined within the framework of these components. Altınköy Open Air Museum, which operates for the protection, promotion and transfer of cultural heritage to future generations, has been discussed in the context of its general characteristics and touristic product. In the study, in which the qualitative research method was used, primary data were obtained through observation, participant observation and interview. All data analyzed through descriptive and content analysis were interpreted directly with quotes.

*Sorumlu Yazar

Kaynak Göster (APA);

* (byza.nur.95@gmail.com) ORCID ID 0000-0003-0555-7812
 (senaygungor@nevsehir.edu.tr) ORCID ID 0000-0001-5453-5930

Acıelma B & Güngör Ş (2021). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Altınköy Açık Hava Müzesi. Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi, 2(2), 72-77.

1. GİRİŞ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Kültürel miras anlayışı, insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin, gelenek ve göreneklerin devamlılığını sağlamaktadır. Mimari eserler, heykeller, resimler, arkeolojik eserler, kitabeler ile birlikte düğünler ve törenler, örf ve adetler gibi tarihsel veya sanatsal olarak evrensel bir değere sahip olan her şey kültürel miras olarak değerlendirilmektedir. Toplumlarda çevre bilincinden doğan koruma içgüdüsü, sadece doğal kaynaklarla sınırlı kalmayıp kültürel varlıkları da kapsamalıdır. Kültür-mekân etkileşimi ve bu bağlamda kültürel mirasın korunması konusu, son yıllarda gittikçe önem kazanmıştır (Aliağaoğlu, 2004; Özdemir, 2011; Okuyucu ve Somuncu, 2012; Kaderli, 2014). Kültürel mirasın korunması ve yapısı bozulmadan gelecek nesillere aktarılması da bu nedenle oldukça önemlidir (Yakar vd., 2005; Ulvi ve Yakar, 2010; Kaya vd., 2021). Kültürel mirasın evrensel değeri yanında yaratıcılığı ve keşfetme güdüsünü beslemesi, insana derinlik katması ve geçmiş ile gelecek arasında köprü olması, neden korunması gerektiği gerçeğine bir kez daha vurgu yapmaktadır.

Kültürel mirasın ekonomik değeri söz konusu olduğunda turizm ve özellikle kültür turizmi ön plana çıkmaktadır. Turizm, kompleks olay ve olgulardan oluştuğu için çok çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Tanımlar farklı da olsa aynı anlamı içermektedir (Çelik, 2018). Dünya Turizm Örgütü'ne göre, sürekli ikamet alınana dönüşmemek ve ekonomik kazanç sağlayıcı herhangi bir uğraşta bulunmamak kaydıyla kişilerin geçici süre ile boş vakitlerini geçirmek için yaptığı konaklamalardan doğan olay ve ilişkilerin tümü turizm olarak ifade edilmektedir (URL-1). Bununla birlikte turizm faaliyetleri yalnızca ekonomik kalkınmayı etkilemekle kalmayıp sosyal, kültürel, siyasal, çevresel vb. alanlarda etkileri olan, ziyaret eden turiste o bölgenin kültürünü, gelenek ve göreneklerini, adetlerini yaşatan önemli deneyimlerdir (Güngör, 2018).

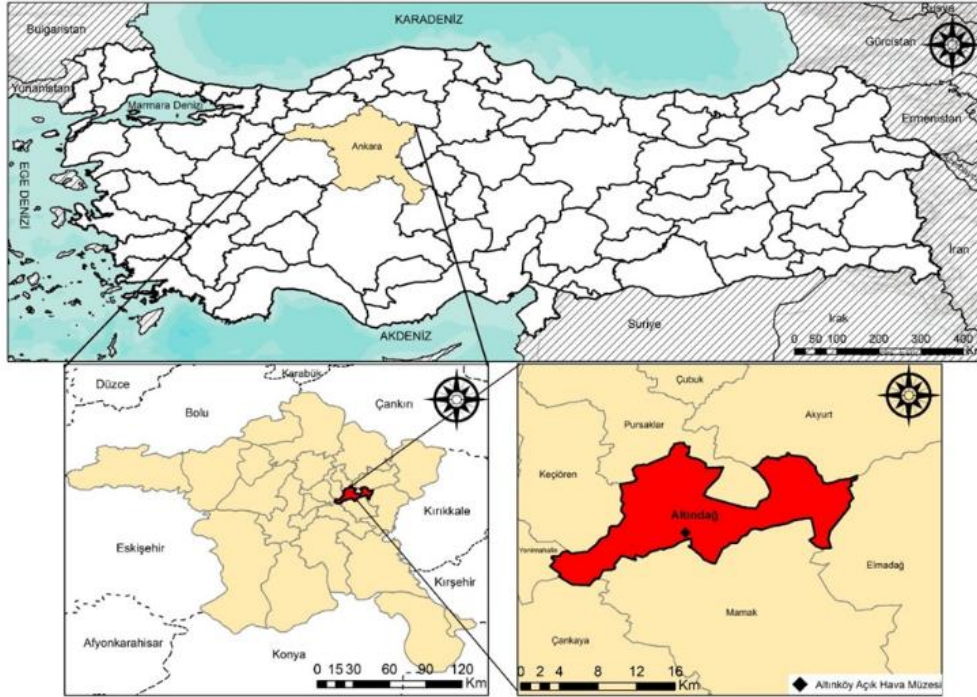
Kültür turizmi, ziyaret edilen bölgenin mimari yapılarının yanı sıra sanatsal ürünlerini, geleneksel yaşamını yakından görme ve yöresel lezzetleri tatma fırsatı sunmaktadır. Kültür turizmin öğrenme odaklı olması onu diğer turizm türlerinden ayıran önemli özelliğidir. Bu açıdan incelendiğinde kültür turizmi yalnızca mekân ve maddi eserlerin ziyaretiyle kalmayıp, ziyaret edilen bölgedeki yaşam tarzının da öğrenilmesini sağlamaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelen somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması bu açıdan değer taşımaktadır.

Kültür endüstrisinin her geçen gün ivme kazanmasıyla, kültürel unsurların sergilendiği müzeler giderek önemli hale gelmiştir. Müzeler nesnelere ve yaşam biçiminin değişimini göstererek, toplumun

gelişim aşamalarına ışık tutmaktadır. Böylece müzeler topluma zaman boyutunu ve tarih bilincini kazandırır. Sanat Müzeleri, Arkeoloji Müzeleri, Etnografya Müzesi, Oyuncak Müzesi, Açık Hava Müzesi ve Köy Müzesi bu açıdan değerlendirilebilir. Günümüzde Türkiye'de gelişmekte olan müzecilik anlayışı içerisinde uluslararası öneme sahip birçok müze bulunmaktadır (Güngör, 2016). Müzelerin etkili bir şekilde kullanıldığı, iyi pazarlandığı ve marka haline geldiği bölgelerde, turist sayısı ve ekonomik gelir artar, ayrıca çeşitli alternatif turizm imkânları oluşur. Müzeler, son yıllarda sadece nesnelere ve kültürel özelliklerin sergilendiği bir mekân olmaktan ziyade, insanların yaşayış biçimini, kültürünü anlatan, ziyaretçiye yaşayarak öğrenme fırsatı sağlayan alanlara dönüşmeye başlamıştır. Ziyaretçilerin müzeyle olan etkileşimiyle beraber Yaşayan Müze kavramı da ortaya çıkmıştır. Dünya da sıkça örneklerine rastlanan müze köyler, Türkiye'de ziyaretçilerine kapılarını yeni yeni açmaktadır. Yaşayan müzelerin ilk akla gelen özelliği, bir toplumun geçmişten günümüze kadar gelen kültürel mirasını korumak ve sergilemektir. Ayrıca geçmişle gelecek arasında köprü olmak amacıyla o topluma ait tüm gelenek, görenek, örf ve adetlerini ziyaretçilere yaşayarak aktaran ve öğreten bir müze tipidir (Altınbaş ve Etikan, 2021). "Yaşayan müze olarak da kabul edilen açık hava müzelerinin, kırsal yaşamın somut ve somut olmayan değerlerinin korunmasının yanı sıra düzenlenen müze etkinlikleri ile iletişim işlevini de güçlendirdiği belirtilmektedir" (Yenigül ve Silav, 2019). Kültürel mirasın korunması konusunda Ankara kentinde geçmişten günümüze çeşitli projeler geliştirilmeye devam edilmektedir. Bu araştırmanın örnek çalışması Altınköy Açık Hava Müzesi, Altındağ ilçesinde 2012 tarihinde inşaatı başlayan ve 2015 yılından itibaren ziyaretçilerine açılan yaşayın köy müzesidir.

1.2. Altınköy Açık Hava Müzesi

Altınköy Açık Hava Müzesi, şehrin içerisine kurulmuş bir köydür. Müze köyün, diğer müzelerden farkı içerisinde yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmeye devam ettiği dinamik bir yapıya sahip olmasıdır (Aysen vd, 2017; Yıldız, 2019). İnsanların sıkılmış ve bunalmış oldukları şehir hayatlarından kaçış yeri olarak görebilecekleri Altınköy, 500 dönüm büyüklüğünden fazla bir alan içerisinde hizmet vermektedir. 2015 yılından itibaren ziyaretçilerine açılan Açık Hava Müzesi, Ankara'nın Altındağ ilçesinde yer almaktadır (Şekil 1). Altınköy'ün, şehir içerisinde olması dolayısıyla ulaşımı oldukça rahattır. Bu ismi almadan önce Ankara'da yaşayın insanlar tarafından köy park olarak nitelendirilmektedir. İlerleyen süreçte, Altındağ Belediyesi tarafından düzenlenmiş olan bir yarışmada ismi, 'Altınköy' olarak belirlenmiştir.

Şekil 1. Altınköy Açık Hava Müzesi lokasyon haritası

Köyün içerisinde yer alan konaklar, Batı Karadeniz'deki Çantı evlerin özel olarak taşınıp, tekrar restore edilmesiyle yapılmıştır. Müze köyde yer alan köy kahvesi, muhtarlık, köy bakkalı, yel ve su değirmenleri, ahırlar, at çiftliği, hayvanlar ile bağ bahçe alanları köy hayatını kesitler halinde sunmaktadır (Foto 1).

Şekil 2. Altınköy Açık Hava Müzesi'nden Görünümler.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Kültürel mirasın korunması ve turistik çekicilik olarak pazarlanması, hem kültürel mirasın hem de turizmin sürdürülebilirliği açısından pozitif etkenler olarak değerlendirilmektedir. Bu amaca en iyi hizmet veren kurumlardan biri de müzelerdir. Müzelerin etkili bir şekilde kullanıldığı, iyi pazarlandığı ve marka haline geldiği bölgelerde, turist sayısı ve ekonomik gelir artar,

ayrıca çeşitli alternatif turizm imkânları oluşur. Bu çalışmada, kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve gelecek kuşaklara aktarılması yönünde faaliyet gösteren Altınköy Açık Hava Müzesi, genel özellikleri ve turistik ürün bağlamında ele alınmıştır.

Araştırılan durumun tanımlanması, değişkenlerin tespit edilip sınırlılıklarının belirlenmesi için literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, birincil veriler gözlem, katılımcı gözlem ve görüşme yoluyla elde edilmiştir. 2021 Ocak, Şubat, Eylül ayların da müzeye gidilerek 30 kişi ile pandemi nedeniyle kısa görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin başında katılımcılardan, görüşmede elde edilen bilgilerin çalışma içerisinde kullanılması için izin alınmıştır. Betimsel ve içerik analizi yoluyla çözümlemesi yapılan bütün veriler doğrudan alıntılar ile yorumlanmıştır. Görüşme yapılan 30 katılımcıya; K1 (Katılımcı 1), K2, K3, K4.....K30 şeklinde kodlar verilmiştir. Buna göre katılımcıların çoğu Altınköy Açık Hava Müzesi'ni özledikleri köy hayatını hatırlatan ve yaşatan bir uygulama alanı olarak ifade etmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Müzesi Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşmeye katılanların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek için katılımcılara cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği ve aylık geliri sorulmuştur. Görüşme yapılan kişilere ilişkin demografik özellikler Tablo 1'de yer almaktadır. Katılımcıların 11'i erkek, 19'u kadınlardan oluşmaktadır. Yaş gruplarına bakıldığında 18 yaş ve altı 5 kişi, 20-35 yaş arası 14 kişi, 35-55 yaş arası 11 kişi olduğu belirlenmiştir. Görüşmeye katılanlardan 13 kişi bekar, 17 kişi ise evlidir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikler açısından frekansları

Demografik Özellikler		Kişi Sayısı (n)	Demografik Özellikler		Kişi Sayısı (n)
				OrtaÖğretim	1
	Erkek	11		Lise	4
Cinsiyeti	Kadın	19	Eğitim	Önlisans	3
	Toplam	30	Durumu	Lisans	4
				Mezun	18
				Toplam	30
				Ev Hanımı	6
	18 yaş ve altı	5		Memur	3
	20-35	14		Kendi İşine Sahip	2
Yaşı	35-55	11	Mesleği	Öğrenci	12
	Toplam	30		İşçi	7
				Toplam	30
				1000 TL altı	13
	Bekar	13	Aylık	1000-3000 TL	14
Medeni	Evli	17	Geliri	3000 TL üzeri	3
Durumu	Toplam	30		Toplam	30

Tablo 1'e göre katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında; ortaöğretim öğrencisi 1 kişi, lise öğrencileri 4 kişi, ön lisans öğrencileri 3 kişi, lisans öğrencileri 4 kişi, ilk ve ortaöğretim-lise-önlisans-lisans mezunlarını da 18 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların meslek dağılımı ise 6 kişi ev hanımı, 3 kişi memur, 2 kişi kendi işine sahip, 7 kişi işçi olarak çalışan ve 12 kişi öğrenci şeklindedir. Görüşmeye katılanların büyük bir kısmını öğrenciler oluşturmaktadır. Katılımcıların gelir durumu incelendiğinde, 1000 TL altı 13 kişi, 1000-3000 TL 14 kişi, 3 kişinin de 3000 TL ve üzeri aylık gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır.

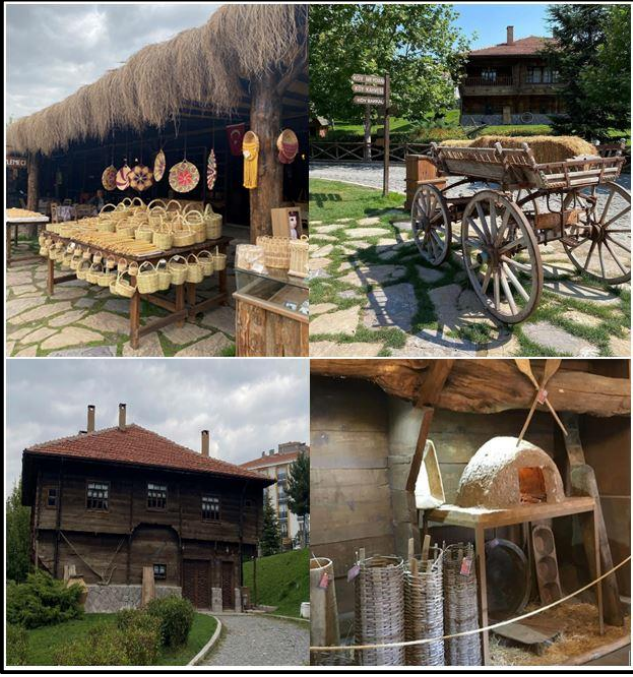
3.2. Turistik Mekân Olarak Altınköy Açık Hava Müzesi

Altınköy, kentsel dönüşüm alanı içerisinde, köy yaşamının öne çıkan temel özelliklerinin gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanarak gerçekleştirilmiş bir projedir. Altınköy'ün neden bir açık hava müzesi olarak tasarlandığını, müze yetkilisi "...Biz yaşatılan kültür ve gelenekleri Altınköy'de koruma altına almak istedik. Kültürel miras ve geleneklerin bozulmadan muhafaza edilmesi için alanın müze olması düşünülmüştür. Bu amaçla bizden sonraki nesillere de müzecilik

kapsamında bilgi ve birikimlerimizi aktarıyoruz... (K2)" şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye'de açık hava köy müzeleri turizmde bir çekicilik olarak ele alındığında Altınköy, bu kapsamda ilkler arasında yer almaktadır. Diğer müzelerden farklı olarak yaşamsal etkinliklerin sürdürülmeye devam ettiği, dinamik bir yapıya sahiptir (Foto 2). Aynı zamanda birçok faaliyetin uygulamalı olarak gösterildiği bir laboratuvar olma özelliği taşımaktadır. Müze girişinin ücretli olması, ziyaret esnasında yapılan alışverişler, dış mekan çekimlerinde kullanılması, müzede kalma süresinin uzatılması için gerçekleştirilen aktiviteler, katılımcı keşif alanları düşünüldüğünde, Altınköy Açık Hava Müzesi, Ankara'da alternatif turistik bir ürün ve turistik bir mekan olarak değerlendirilmektedir.

Altınköy kültür turizmi başta olmak üzere birçok turizm türüne katkı sağlamakta ve Ankara'da kültürel mirasın korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Müze yetkilisinin ifade ettiği gibi 2015 yılında ziyaretçilerine kapılarını açan Altınköy'ün her yıl 2 katına çıkan bir ziyaretçi akışı bulunmaktadır. Ziyaretçilerin sadece Ankara'dan değil, diğer illerden ve yurtdışından da (Arnavutluk, Belçika vb) olduğu belirtilmiştir.

Şekil 3. Altıncöy Açık Hava Müzesi'nden Görünümler.

Altıncöy'de bulunan geniş köy meydanında, unutulmuş meslekleri tanıtmaya günleri gerçekleştirilmektedir. Gelen ziyaretçilerin katılabileceği düğün, kına gibi törenlerde unutulmuş örf ve adetler tekrar canlandırılmaktadır. Özellikle Altındağ Belediyesi tarafından misafir edilen stant görevlileri mesleklerini tanıtırken aynı zamanda kazanç elde etmektedir. Bu sayede kültürel mirasın korunması ve nesiller boyu aktarılmasına da bir katkı sağlanmaktadır. Örneğin katılımcılar "...Altındağ Belediyesi tarafından davet edildim. Menemen, reçel, zeytinyağı, erişte gibi yöresel ürünlerin satışını yapıyorum... (K26)", "...El yapımı sepet işçiliğini burada hem tekrar hatırlatmaya çalışıyorum hem de ziyaretçilere bir hatıra olarak satıyorum. Bu mesleğin seneler sonra biteceği apaçık ortada... (K16)" şeklinde ifade etmektedir.

3.3. Toplumsal ve Bireysel Olarak Müzeyi Deneyimlemek

Turistler elbette ki ziyaret ettikleri mekânlardan hem sosyal hem de kültürel bakımdan etkilenmektedir. Müzelerin bu aşamada gerçekleştirdiği etkinlikler ve ziyaretçi sayılarını arttırmak için yaptığı uygulamalar çok önemli bir yere sahiptir. Ziyaretçilerin eğlenirken öğrenmesi kültürel turizm açısından önemlidir. Katılımcılar bu bağlamda sergilenen eserlerin ve müzenin ilgi çekici olmasından dolayı keyif aldıklarını ve hoşça vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Örnek olarak katılımcılar "...Doğasıyla, hayvanlarıyla, köy yaşantısını yansıtmaya mükemmel. Yediden yetmişe herkesin ilgisini çekecek bir şeyler bulunduruyor... (K27)", "...Hayvanlar, müzelerdeki unsurlar ve köyün mimarisi, hem çocukların hem yetişkinlerin ilgisini kolayca çekebilir. Gezdiğiniz her an köy hayatının izlerini bulabilirsiniz. Özellikle şehir hayatındaki birçok olumsuz durumdan kaçıp, bir dinlenme yeri olarak görülebilir... (K9)", "...Her saniyesinde köy hayatını hissettiren çok güzel bir yer. Estetik açıdan harika...(K28)", "...Havası ve doğallığıyla insanı cezbeden bir yer. Uzak kalan o köy hayatının

güzelliğini, huzurunu ve sakinliğini hissettirmesi, gidilip görülmesi için bir sebep olabilir... (K1)" ifadelerinde bulunmaktadır. Altıncöy Açık Hava Müzesi'nin, eğlence ve nostalji deneyimi için çeşitli faaliyetlerin ve etkinliklerin gerçekleştirildiği bir mekân olarak anlaşıldığı görülmektedir. Bu deneyimler içerisinde tiyatro gösterileri, geleneksel ürünlerin üretimi ve tanıtılması, konserler vb. bulunmaktadır. Ayrıca müze kafelerde ve çocuklar için oyun alanlarında hoş vakit geçirildiği aktarılmıştır. Ziyaretçiler genelde müzelerdeki deneyimlerini aktarırken duygu ve düşüncelerini de aktarmışlardır. "Eski köy hayatını yaşıyor gibiyim, bir gün de olsa eski yaşamışlıkları hatırlamak, çok güzel hissettirdi. Birbirinden güzel hayvanları doğal ortamlarında görmek, at çiftliğinde atları sevip, onlarla iç içe olmak güzel bir duygu. (K29)", "...İçerisinde bir köyde olması gereken her şey mevcut. Bu açıdan gerçekten gezdiğimde unutmaya başladığım köy hatıralarım aklıma geldi... (K14)" şeklinde belirtmişlerdir. Köy kahvesinde çayını yudumlamak, dokuma tezgâhında kilim dokumak, demir ustası ile demir dövmek, bostandan domates, biber toplamak, köy bakkalından alışveriş yapmak vb. deneyimler ziyaretçilerde olumlu duygular geliştirmiştir.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Kültürel miras anlayışı, insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin, gelenek ve göreneklerin devamlılığını sağlamaktadır. Bu açıdan yaşayan müzeler, o bölgenin, o toplumun kültürünü, yaşayış biçimini koruma altına alarak her yaş grubundan ziyaretçisine deneyimleme fırsatı sunmaktadır. Böylece müze köyler, kültürel mirası koruyarak gelecek nesillere aktarmada ve aynı zamanda kültürü tanıtmada eğitici bir rol üstlenmektedir. Kültürel miras turizmi, kültürel turizmin çok önemli bir alt dalı haline gelmiştir. Hem kentlerde hem de kırsal destinasyonlarda kalkındırma aracı olarak, turizmin ana lokomotiflerinden biridir (Karacaoğlu ve Yolal, 2019). Yaşayan köy müzesi projeleri, dünyada örneklerine sıkça rastlanmakla birlikte Türkiye'de son yıllarda gelişme göstermektedir. Geleneksel mimari, kültür, gelenek ve görenekler, örf ve adetler ile geleneksel köy yaşamını ziyaretçilerine sunmaktadır. İnsanlar geçmişlerine ait olanı görmek, öğrenmek, hissetmek istemekte ve yaşamışlıklara özlem duymaktadırlar. Köy müzeleri bu anlamda kendine has özellikleriyle şehrin içerisinde insanlara özledikleri köy hayatını yaşatan bir uygulamadır. Yeni yetişen nesiller için tanınması gereken kültürünü aktararak, köy hayatını yaşamış bilen insanlar için ise artık yavaş yavaş unutmaya başladığı köy hayatını tekrar yaşatarak kültürel mirası korumayı amaçlamaktadır. Altıncöy Açık Hava Müzesi, ziyaretçilerine 100 yıl öncesinin köy hayatını, yaşam biçimlerini, kültürel mirası yansıtan gelenek-görenekleri, örf-adetleri, yöresel yemekleri ve düğünleri etkinlikler aracılığıyla uygulamalı olarak gösteren bir açık laboratuvar olma özelliğine sahiptir. Yediden yetmişe her yaşa hitap etmesi sebebiyle oldukça dikkat çekicidir.

Bir köy müzesi projesinin örneği olan Altıncöy, kültür turizmi başta olmak üzere gelişimine bağlı olarak birçok turizm türüne katkı sağlamaktadır. Sosyal medyada olumlu anlamda paylaşılan Altıncöy fotoğrafları, televizyon programları ve fuar alanlarındaki

organizasyonlar, bu kapsamda gerçekleştirilecek festival ve etkinlikler, müzenin turistik bir mekan olarak tanıtımı için çok değerlidir (Çetin, 2010; Güngör ve Uysal, 2019a; Güngör ve Bozyiğit, 2019b; Güngör ve Çetin, 2021). Batı Karadeniz'den getirilen burada tekrar monte edilen çantı evler, evlerin içinde bulunan geçmiş yıllara ait eşyalar, o yıllarda çocukların oynamış oldukları oyun ve oyuncaklar nostalji turizmi açısından da önemlidir. Bu bağlamda katılımcıların çoğu Altıncı Köy Açık Hava Müzesi'ni özledikleri köy hayatını hatırlatan ve yaşatan bir uygulama alanı olarak ifade etmiştir. İnsanların uzaklaştığı köy hayatının belli özelliklerini yansıtan müze, Ankara'da, kültür endüstrisinin önemli bir parçası olabilecek potansiyele sahiptir.

Araştırma 30 katılımcının görüşleriyle sınırlı olduğundan elde edilen sonuçların genellenebilirliği de sınırlıdır. Bundan sonraki çalışmalarda mahalle sakinleri gibi farklı paydaşların görüşlerine yer verilerek örneklem genişletilebilir. Ayrıca nitel ve nicel yöntemler birlikte kullanılarak veri zenginliği sağlanabilir.

Yazarların Katkısı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu A (2004). Sosyo-kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler. Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi, 2 (2), 50-64.
- Altınbaş S & Etikan S (2021). Kültürel Mirasın Korunmasında "Yaşayan Köy" Anlayışı ve Bazı Yaşayan Köy Açık Hava Kültürel Miras Müzeleri. Folklor Akademi Dergisi, 4(1), 23-39.
- Aysen E, Çetinkaya F Ö & Hassan A (2017). Nostaljiye Açılan Bir Kapı: Altıncı Köy. Akademik Bakış Dergisi, 61, 696-715.
- Çelik S (2018). Alternatif Turizm. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(56), 193-204.
- Çetin T (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. Milli Folklor Dergisi, 11(87), 181-190.
- Güngör Ş & Bozyiğit R (2019b). The Role of Events Organized in Nevşehir in the Development of Alternative Tourism. Y. Bektaş vd. (Ed.), 1 st International Cappadocia Congress of Philosophy and Social Sciences (CAPASS2019) in the proceeding book (s. 237-248), Nevşehir.

- Güngör Ş & Çetin M (2021). Etkinlik Turizmine Katılım Tercihlerinde Instagram Kullanımının Rolü: 7. Uluslararası Portakal Çiçeği Karnavalı Örneği. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 11 (3), 1409-1423.
- Güngör Ş & Uysal A (2019a). Film Tourism: The Influence of Film and Tv Series on the Tourism Activities in Nevşehir. International Journal of Geography and Geography Education, 39, 189-202.
- Güngör Ş (2016). Koruma Statülerinin Koruma-Kullanma Dengesine Etkisi: Zelve Açık Hava Müzesi (Nevşehir/Avanos), Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15(1), 205-223.
- Güngör Ş (2018). İç Anadolu Bölgesi'nin Turizm Coğrafyası. Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Editörler), Türkiye Turizm Coğrafyası içinde. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Kaderli L (2014). Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (12), 29-41.
- Karacaoğlu S & Yolal M (2019). Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülmesinde Turist Rehberlerinin Rolü. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(4), 833-847.
- Kaya Y, Yiğit A Y, Ulvi A & Yakar M (2021). Arkeolojik Alanların Dokümantasyonunda Fotogrametrik Tekniklerinin Doğruluklarının Karşılaştırmalı Analizi: Konya Yunuslar Örneği. Harita Dergisi, 165, 57-72.
- Okuyucu A & Somuncu M (2012). Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 4(1), 37-51.
- Özdemir Ü (2011). Safranbolu'nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması. Doğu Coğrafya Dergisi, 16(26), 129-141.
- Ulvi A & Yakar M (2010). An experimental study on preparing photogrammetric rolove plans of antique theatres. International Journal of Physical Sciences, 5(7), 1086-1092.
- Yakar M, Yıldız F & Yılmaz H M (2005). Tarihi Ve Kültürel Mirasların Belgelenmesinde Jeodezi Fotogrametri Mühendislerinin Rolü. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10.
- Yenigül S B & Silav M (2019). Ankara Altıncı Köy Açık Hava Müzesi: Kentte Köyü Yaşamak. İdil Sanat ve Dil Dergisi, (56), 525-533.
- Yıldız N E (2019). Themed Designs in Urban Transformation Areas: The Case of Altıncı Köy Open Air Museum. International Journal of Scientific and Technological Research, 5(4), 1-12.

İnternet Kaynakları

URL-1 <https://www.unwto.org/>, (Erişim Tarihi: 05.09.2021).

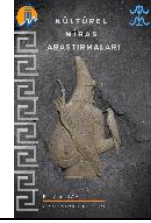

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
 e-ISSN 2687-6094

Tarihi Zeyve Pazarının Yaşatılması ve Mersin Çıkışlı Tur Rotası

Uysal Yenipınar*¹

¹Mersin Üniversitesi, Turizm Fakülte, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Mersin, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Kültürel ve Doğal Miras,
Tarihi Zeyve Pazarı,
Mirasın Yaşatılması,
Tur Rotası.

ÖZ

Tarihi Zeyve Yayla Pazarını 600 yıl öncesi kurulmuştur. Pazar yeri olma özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Pazar yeri, Adana Bölümü Karaman İli'ne bağlı Ermenek İlçe sınırları içinde yer almaktadır. Tarihi dönemdeki ününü tarihi un ve bulgur ve değirmenlerine borçludur. Zeyve; yazın yaylalara çıkan yerel halkın ortak buluşma noktası ve tercih ettiği bir pazar yeri olmayı sürdürmektedir. Son zamanlarda kültür ve doğa temelli tur gruplarının ilgisini çektiği gözlenmiştir. Çalışmanın amacı, Zeyve Pazarının turizm arz kaynaklarını tanıtmak ve kaynakların taşıma kapasitesi, tur gruplarının doğal ve tarihi dokuya zarar vermemesi için alınması gereken önlemleri tespit etmektir. Bu amaçla, önceden muhtar aracılığı ile izin ve randevu alınarak, pazarcı, yerel halk, tur ziyaretçileri ve değirmenci ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden keşifsel araştırma kapsamında, gözlem, görüşme ve alan deneyimi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunun; bu tür yapılacak çalışmalar için bir zemin hazırlayıp temel oluşturacağı, tarihi pazar yerinin turizme kazandırılması ile ilgili, kanaat önderleri ve sivil toplum kuruluşlarının karar ve planlarına, tur operatörlerinin tur programlarının zenginleşmesine olumlu katkı sunacağı düşünülmektedir.

Keeping the Historical Turkish Bazaar Zeyve alive and the Tour Route from Mersin

Keywords

Cultural and Natural Heritage,
Historical Turkish Bazaar
Zeyve,
Keeping the Legacy Alive,
Tour route.

ABSTRACT

Historical Zeyve Plateau Market was established 600 years ago. It continues to be a market place today. The market place is located within the borders of Ermenek District, Adana geographic division and Karaman Province. It owes its reputation in the historical period to its historical flour and bulgur and mills. Zeyve; It continues to be a common meeting point and preferred market place for the local people who go to the highlands in summer. Recently, it has been observed that it has attracted the attention of culture and nature-based tour groups. The aim of the study is to introduce the tourism supply resources of Zeyve Paar and to determine the precautions to be taken in order to prevent the carrying capacity of the resources and the tour groups from damaging the natural and historical heritage. For this aim, face-to-face interviews were held with marketers, local people, tour visitors and miller by obtaining permission and appointment through the headman in advance. In the study, observation, interview and field experience techniques were used within the scope of exploratory research, one of the qualitative research methods. The result of the research; It is thought that it will prepare a ground and form a basis for such studies, and will contribute positively to the decisions and plans of opinion leaders and non-governmental organizations regarding the bringing of the historical market place to tourism, and to enrich the tour programs of tour operators.

*Sorumlu Yazar

*(uysalyenipinar@mersin.edu.tr) ORCID ID 0000-0002-6357-8729

Kaynak Göster (APA);

Yenipınar U (2021). Tarihi Zeyve Pazarının Yaşatılması ve Mersin Çıkışlı Tur Rotası. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 78-96.

1. GİRİŞ

Zeyve Taşeli Platosunda yer alan tarihi pazar yerlerinden biridir. Pazar yeri ününü tarihi dönemlerde sahip olduğu 15 adet un ve bulgur değirmenlerine borçludur (K.K1, K.K2, K.K8, K.K10, K.K11). Anılan dönemde değirmenler su gücüyle çalışmaktadır. Dağlık bölgede kış koşulları çetin geçmektedir. Bu nedenle halkın temel gıdalarından biri olan un ve bulgur ürünlerinin zamanında öğütülmesi ve kilerlerde yerini alması önemlidir. Zeyve değirmenleri önemli bir zorunlu ihtiyacı karşılamaktadırlar. Değirmenciler değirmene getirilene ürünleri halkın damak tadına uygun öğütmektedirler. Değirmen taşlarının hızı talep edilen incelik ve kalınlık ölçüsüne göre ayarlanmakta tüketicinin damak zevkine uygun ürün üretilmektedir. Nitelikli ürün üretilmesi zaman almaktadır. Zeyve'nin su gücü ile çalışan tarihi taş değirmenlerine ihtiyaç büyüktür. Bu nedenle özellikle hasat sonlarında, sonbaharda, değirmenlerin önünde ve çevresinde sıra bekleyen kalabalıklar dört-beş gün beklemek zorunda kalmaktadırlar. Zamanla değirmenlere halkın ihtiyaç duyduğu su hızları, fırınlar, kasaplar giysi gibi eşyalar satan esnaf dükkânları da eklenmiş ve Zeyve ünlü bir pazar yeri kimliği kazanmıştır (K.K1, K.K2, K.K13, K.K16, K.K17).

Zeyve Muhtarının ifadesine göre Zeyve Pazarı (K.K1) 1980'li yıllara kadar; Anamur, Gazipaşa, Aydıncık (Gilindire), Ermenek ve Mut yayla halklarının yararlandığı ünlü bir pazar yeri olma konumunu korumuştur. Değirmenlere un ve bulgur öğütmeye gelen köylüler, aynı zamanda bağ-bahçe ve süt ürünlerini develer, at, katır ve eşekler ile Zeyve pazarına getirip satmakta, ihtiyaçları olan alet-evevatları satın alıp işleri bitince yurtlarına geri dönmekteydiler (K.K14). Un ve bulguru öğütülmesi uzun sürdüğü için Zeyve pazarında bir süre kalınmaktadır (K.K13). Anılan dönemlerdeki kasap sayısının on adetten fazla olduğu saha çalışması sırasında öğrenilmiştir (K.K17).

Tarihi değirmenlerden günümüze kullanılabilir ancak çalışmayan bir değirmen ile su boruları kalan ikinci bir değirmen izi kalmıştır. Kullanılır durumda olan tarihi bir değirmen kalmıştır. Kullanılabilir durumda olan değirmenin değirmen taşı döndürecek yeterli su olmadığı için çalıştırılmadığı, suların büyük bir bölümünün bağ ve bahçelere verildiği öğrenilmiştir (K.K6, K.K8, K.K10, K.K11, K.K16, K.K17). Günümüzde bir zamanlar değirmenleri çalıştırmakta kullanılan yüksek duvarlı kanalların içindeki sular duvar deliklerinden küçük şelaleler şeklinde dökülerek yaz sıcaklarında Pazar yerini serinlettiği gözlenmiştir. Diğer yandan Pazar yeri önceki dönemlerde yalnız pazar günü faaliyet gösterirken günümüzde artan ziyaretçi talebi nedeniyle cumartesi ve pazar günleri olmak üzere iki gün süreyle çevre halkına ve ziyaretçilere hizmet sunduğu gözlenmiş ve deneyimlenmiştir. Pazar esnafı yıllardır Zeyve Pazarına gelen, kalender, dürüst ürün kalitesi bilinen ve belli ürünleri satan kişiler olarak tanınmaktadır. Günümüzde Zeyve pazarı Mersin çıkışlı yerel kültür ve doğa turları ile motorize gruplar, çocuklu ailelerin keşfettiği bir yer olup farklı bir dönüşüm geçirmektedir. Zeyve pazarı, tarihi ve kültürel kimliği ve asırlık çınarları, içilebilir pınar suları, konuksever köy halkı, dürüst esnafı, bungalov konaklama tesisleri gibi özellikleri ile

Taşeli Platosunun güçlü turistik çekim merkezi olmaya aday niteliklere sahiptir. Çalışmanın amacı; Zeyve Pazarının anılan olumlu özelliklerinin korunup yaşatılması için kapasite planlaması ve turizme yönelik alt ve üst yapı düzenleme gereksinimi, halkın turizm konusunda eğitilmesi, doğayı bozacak yapılaşmanın ve rant amaçlı kullanımların önüne geçilmesi konusunda yerel yönetimler, turizm paydaşlarının dikkatini çekmektir.

Çalışma bulgularının yerel yönetim ve turizm paydaşlarının geleceğe yönelik olumsuz gelişmeleri önleyici kararlar almalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu amaçla; Zeyve'nin tarihi kimliği ve yöre halkının haklarının korunması, iki üç değirmenin restore edilip eski sahiplerince işletilmesi gibi tarihi kimliğini simgeleyen somut kültürel miraslar yaşatılabilecektir. Pazarıcı esnafı ve alışveriş yapanları rahatlatacak özel bir alan tahsis edilmesi mümkündür. Böylece yayalar taşıt korkusu ve egzoz kokusu olmadan güvenli ve keyifli alışveriş yapabilirler. Pazar yerindeki kafe ve restoranlarda köy gençlerinin çalışması teşvik edilebilir. Bu amaçla Pazar esnafı ve restoran, kafelerde görev yapacak yakın çevre köy gençlerine turizm konularına hitap edebilmeleri için servis, sunum, hijyen, hitabet, bölgenin tanıtımı gibi konularda Turizm Fakültelerinin ilgili bölümlerince eğitim verilebilir.

Pazar yerinin tarihi kimliğinin parçası olan, değirmenler, çınarlar, doğal ortamın korunmasına katkı sunacak mikro-makro plan ve projelerin hazırlanması gerekliliği katılımcılarca dile getirilmiş ve gözlemlenmiştir.

2. ZEYVE YAYLA PAZARI KONUMU VE GÜNÜMÜZDEKİ ÖNEMİ

Zeyve Pazarı, Taşeli olarak tanımlanan Mersin ilinin batısında yer alan yüksek dağlık bölge üzerinde kurulmuş bir Pazar yeridir ve Ermenek ilçesine bağlıdır. Ermenek Karaman'a 1989 bağlanmasından önce Mersin iline bağlı bir ilçedir. Günümüzde Zeyve Pazarı Anamur, Gülnar, Mut, Ermenek, Alanya ve Karamanlıların yaz sıcaklarından kaçmak, doğal ürün alışverişi ve piknik yapmak için ziyaret ettikleri bir mesire yeri görünümündedir. Taşeli (İzorya) bölgesinde Gülnar (Anaypazarı), Bardat ve Zeyve üç tarihi Pazar yeri geçmişten günümüze pazaryeri olma özelliklerini korumuş ve günümüzde de insanların toplanma ve sosyalleşme merkezi olmaya devam etmektedirler. Günümüz yaylacılarının tarihi dönemlere Yörüklerin ürettiği sağlıklı doğal et, peynir, çökelek, yoğurt, tereyağı, gibi süt ürünlerini satın almaya devam ettikleri gözlenmiştir. Arıcıların doğal çiçek balı satışına konu olan ürünler arasındadır.

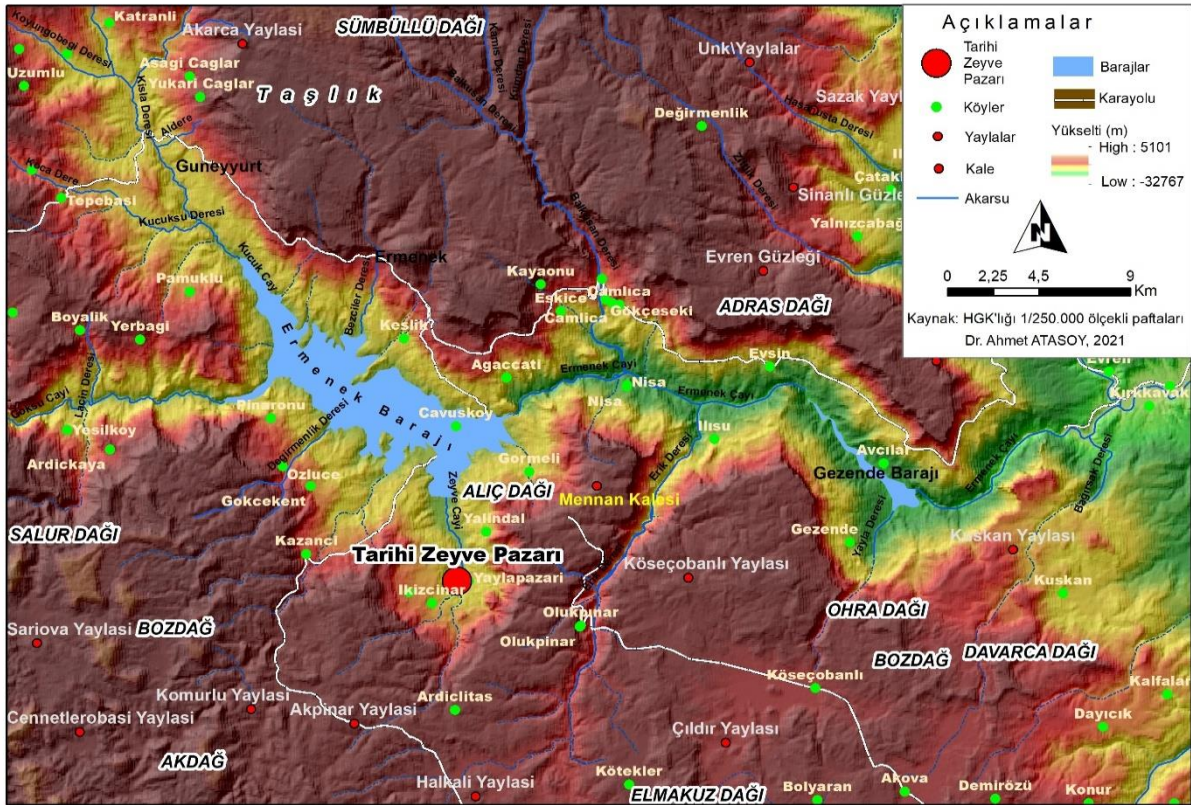
Zeyve Çınarları ve Pınarları: Zeyve de ismini 600 yıldır kurulan pazardan almıştır. Bugün hiçbir çalışmasa da Zeyve 'de geçmişte onlarca su değirmeni, su hızarı, berber ve fırın olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir (K.K9, K.K2, K.K1, K.K11, K.K13, K.K14, K.K16). Zeyve pazarı pazar günleri kurulmaktadır. Pazarda, temmuz, ağustos ve eylül aylarında çevre köylerde yetişen sebze ve meyvelerin yanı sıra, yöreye özgü el sanatları ürünleri de satılmaktadır (K.K6, K.K14, K.K16, K.K17). Akdeniz kıyılarına yakınlığı nedeniyle, Zeyve pazarı günümüzde Kazancı ve Gülnar üzerinden

günübirlik gelen turistlerce keşfedilmeye başlandığı gözlenmiştir. Günümüzde Pazar yerinin tarihi dönemlerine ait somut kültürel mirastan geriye kullanılmayan iki değirmen ve değirmenlere su taşıyan kanallar ile ulu çınarlar kalmıştır. Değirmenlerden biri sağlam olup, diğerinin sadece su boruları görülebilmektedir. Zeyve pazarı 2 adet kasap, 5 küçük lokanta, 2 taverna, 3 kahvehane, 2 adet çay bahçesi ile 100 dönümlük alana sahiptir. Pazar yerinin içinden Zeyve çayı geçmektedir. Zeyve Pazar yeri 2. Derecede Doğal Sit alanı ilan edilmiştir. Zeyve pazarı çevresinde asırlık çınar ağacı sayısı toplam 1000 adettir. Zeyve Pazaryeri asırlık ulu çınarları, içilebilir pınar suları, küçük şelaleler oluşturan dereleri ve bir zamanlar 10 adet un değirmenleri ile ünlenmiştir. Yaşı 500 yıllık olan 15 adet çınar ağacı Doğal Tabiat varlığı olarak tescillenmiştir. Sayısı 300'e varan ulu çınarları, soğuk suları, otantikliği, su değirmenleri, su hızarı, bungalov evleri, günübirlik konaklama mekânları ile yaz aylarında kıyılardaki bunaltıcı sıcaklardan kaçmak ve keyifli zaman geçirmek için çok uygun bir iklime ortama sahiptir.

Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında civar köylülere yetiştirdikleri sebze ve meyvelerini Pazar günleri kurdukları Zeyve yayla pazarında yerli ve yabancı turistlere sunmaktadırlar. Ayrıca yöreye özgü el sanatları kilim, ahşap mutfak araç gereçleri, el zanaatı -kazma-

kürek, tırmık, mangal kömürü, mangal, şiş vb. ürünleri bu pazarda bulmak mümkündür. Kazancı ve Gülnar üzerinden turistler için kolayca ulaşılabilir olması nedeniyle genellikle günübirlik ziyaret edilebilen bir mesire yeridir (URL-1). Zeyve Pazarının Ermenek ilçesine uzaklığı 26km. Mersin İline uzaklığı: 235.09 kilometredir. Mersin'den olup, Yolculuk 3 saat 49 dakika sürmektedir. Zeyve çayının; Zeyve Pazar yerinin değişik yerlerinden çınar ağaçlarının çevresinden çıkmakta olup pınarların soğuk suları içilebilir ve serinlik vericidir. Çınar ağaçlarının gölgesi ve oksijenli hava ziyaretçilerin yol yorgunluklarına şifa gibi gelmekte, yol yorgunluğu kısa sürede atılıp kendini iyi hissetme durumuna geçilebilmektedir. Seksenli yıllarda yayla yerleşimleri karayolu yolu, elektrige kavuşmuştur. Elektrikle çalışan değirmenlerin yaygınlaşması gibi nedenlerle, Zeyve pazarındaki değirmenler kapanıp yerini çayhaneler almaya başlamıştır.

Motorize grupların Zeyve Pazarını keşfi, lavanta bahçesinin yerinde, çadır kurup ve gecemeleri ile birlikte konaklama ihtiyacı fark edilmiştir. Bu amaçla ortamın doğallığını bozmayacak şekilde yapılan ve 2019 yılında Zeyve Pazarının kuzeydoğusunda açılan lavanta bahçesi, yerel halk ve ziyaretçiler tarafından ilgi odağı olmaktadır. Bungalovlar özel idare tarafından kiraya verilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Tarihi Zeyve Pazarı ve Yakın Çevresinin Fiziki Haritası (Atasoy, 2021)

2.1. Dağlık Kilikya Bölgesi Coğrafi Konumu

Kilikya'nın doğusu dağlık olduğu için bu alana yerleşen Türkler yörenin fiziki özellikleri nedeniyle Taşeli demmiştir. Taşeli, kıyı gerisinde sarp, dağlık yükseklikler ve kıyıda dar bir alana sahiptir. Bu coğrafi özellikler, Taşeli'nin çevresinden soyutlanmasına ve

bağlantısının kopmasına sebep olmuştur (Strabon, 2000; Ünal ve Girginer, 2007). Bölge günümüzde Taşeli Platosu'na karşılık gelmektedir ve yüksek sıradağlara sahiptir. Bu dağların arasında dalgalı ve çok yüksek yaylalar ile derin vadiler bulunmaktadır. Bu bölgede kapalı havzalar, geniş bir ova ve düzlükte yoktur (Saraçoğlu, 1989). Yaylalar, bir fiziki coğrafya terimi olarak; akarsularla derin bir şekilde yarılmış

parçalanmış, fakat üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu yeryüzü şeklindedir. Yaylalar yani plato anlamında tanımlanırken, beşerî coğrafya terimi olarak, yaz mevsiminde hayvanların otlatıldığı, köyün dışında olmakla birlikte, ekonomik bakımdan köye bağlı ve onu destekleyen, bazen dinlenme amacıyla kullanılan, mevsimlik konutların da yer aldığı, dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler olarak tarif edilmektedir (Doğanay, 1997). Yaylacılık faaliyetleri bölgenin sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Hellenistik ve Roma dönemine ait pek çok yerleşim kalıntısının bulunması, günümüzdeki gibi söz konusu dönemde de yaylacılık faaliyetlerinin olduğunu göstermektedir. Bu veriler kapsamında, günümüzdeki sosyo-ekonomik durumun antik dönemde de benzer şekilde olduğunu söylemek abartı olmayacaktır (Bardakçı, 2018). Taşeli yaylalarında Hellenistik-Roma dönemine ait yerleşimlerin bulunması söz konusu dönemde de günümüz hayatına benzer bir yaşayışın varlığını yansıtmaktadır. Tarih boyunca yaylacılık faaliyetleri yapan bu insanlar elde ettikleri ürünün bir bölümünü farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için değiş-tokuş ekonomisine bağlı bir ticari faaliyetle karşıladıkları düşünülebilir (Bahar, 2016). Taşeli Platosunda yer alan Gülnar, Mut ve Ermenek tarihi dönemlerde Isauria olarak anılmıştır. Taşeli'nin güneyinde yükselen Toroslar, yörenin Dağlık Kilikia'dan çok Karaman (Larende) ve Konya (Lykaonia) ile bağlantı kurmasına yol açmıştır. Ancak Isauria yöresi fiziki olarak, Dağlık Kilikia'nın bir uzantısı durumundadır. Nitekim Isauria halkı fırsat buldukça güneye inmiş, Akdeniz ticaretini kontrol altına almaya çalışmıştır (Texier, 2002). Bu coğrafi özellikler, Taşeli'nin çevresinden soyutlanmasına ve bağlantısının kopmasına sebep olmuştur (Strabon, 2000; Ünal ve Girginer, 2007). Bölge günümüzde Taşeli Platosu'na karşılık gelmektedir ve yüksek sıradağlara sahiptir. Bu dağların arasında dalgalı ve çok yüksek yaylalar ile derin vadiler bulunmaktadır. Bu bölgede kapalı havzalar, geniş bir ova ve düzlükler yoktur (Saraçoğlu, 1989). Yaylalar, bir fiziki coğrafya terimi olarak yayla akarsularla derin bir şekilde yarılmış parçalanmış, fakat üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu yeryüzü şeklindedir. Yaylalar yani plato anlamında tanımlanırken, beşerî coğrafya terimi olarak, yaz mevsiminde hayvanların otlatıldığı, köyün dışında olmakla birlikte, ekonomik bakımdan köye bağlı ve onu destekleyen, bazen dinlenme amacıyla kullanılan, mevsimlik konutların da yer aldığı, dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler (Doğanay, 1997) olarak tarif edilmektedir. Yaylacılık faaliyetleri de bölgenin sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Bölgede Hellenistik ve Roma dönemine ait pek çok yerleşim kalıntısının bulunması, günümüzdeki gibi söz konusu dönemde de yaylacılık faaliyetlerinin olduğunu göstermektedir. Bu veriler kapsamında, günümüzdeki sosyo-ekonomik durumun antik dönemde de benzer şekilde olduğunu söylemek abartı olmayacaktır (Bardakçı, 2018). Taşeli yaylalarında Hellenistik-Roma dönemine ait yerleşimlerin bulunması söz konusu dönemde de günümüz hayatına benzer bir yaşayışın varlığını yansıtmaktadır. Tarih boyunca yaylacılık faaliyetleri yapan bu insanlar elde ettikleri ürünün bir bölümünü farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için değiş-tokuş ekonomisine bağlı bir ticari faaliyetle karşıladıkları düşünülebilir (Bahar, 2016). Yayla, en basit şekilde

hayvanların otlatıldığı yüksek yerler ve dağlar ile yazın oturulan yer anlamına gelmektedir (Ögel, 1978). Yayla hem beşerî hem de fiziki bir coğrafya terimi olarak kullanılabilir (Doğanay ve Ogün, 2013). Türk Dil Kurumu (TDK) "akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato" ve "dağlık, yüksek bölgelerde, çetin, kışın yaşam şartları zor olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri" olarak açıklamaktadır (TDK, 2016).

2.2. Tarihi dönemlerde Zeyve Pazarı ve Değirmen, Zeyve deresi ve Ulu Çınarlar

Zeyve Pazarı Karaman'ın Kazancı beldesi yakınında Yayla Pazarı köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Zeyve pazarı Ermenek ilçesini Mersin'in Anamur ve Gülnar ilçelerine bağlayan güzergâhta yer almaktadır. Zeyve Pazarı günümüzde Toros zirvelerinin ortasında bir tabiat parkı ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Tarihi çınar ağaçlarının sayısı 300 olup yaşları 200 ile 800 yıl arasında değişmektedir. Yaşlı çınar ağaçlarının bir kısmı anıt ağaç olarak tescillenmiştir. Pazarın kuruluşu 600 yıl öncesine belki de daha eskiye dayanmaktadır. Pazar yerinin kurulduğu meyilli alanın 300 m üstündeki yamacın farklı yerlerinde çok sayıda pınar gözleri yer almaktadır. Pınar gözlerinden çıkan sular birleşerek Zeyve deresini oluşturmuştur. Derenin sağ tarafında türbe ve bir medrese kalıntısı yer almaktadır. Türbe ve medrese alanları dikenli çalılar ve otlarla kaplanmıştır. Türbe ve medrese hakkında yazılı bilgiye ulaşılamamıştır. Türbeleri ziyaret geleneği ve ağaç kültü gibi inanç ritüelleri Anadolu'nun farklı yörelerinde binlerce yıldır varlığını sürdürmektedir. Yöre halkının türbeleri ziyaret geleneği günümüzde de devam ettiği bilinmektedir. Gülnar çevresinde halkın ziyaret ettiği çok sayıda türbe bulunmaktadır. Yerleşim yerine gerçekleşen ziyaretlerin, ulu ağaçlardan dilek ve şifa bulmak amacıyla yapıldığı bilinmektedir (K.K11). Kutsal yer simgesi pınarlar ve çınarların varlığı, yüzyıllardır koruna gelmiş olması bölgenin inançları ile de ilgili olduğu da dikkate alınmalıdır. Zeyve pazarının günümüze kadar yaşatılmasında, değirmenler kadar, türbe ve medreselerin varlığının da büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle anıt ağaçlar kültürel ve dini peyzaj örneği olarak değerlendirilmelidir. Böylece zamanla unutulmuş olan inanç gelenekleri de yaşatılmış olacaktır.

Türbe ve Medresenin varlığı Zeyve Pazarının kültürel açıdan da tanıtılmasında önemli rol oynayacak bir kanıt niteliği taşımaktadır. Medrese ve Türbenin tarihi araştırılıp kazı çalışmaları ile tarihi tespitler yapılabilir. Çevre düzenlemesi ve restorasyonla ziyarete açılması Zeyve pazarının turizm alt yapısını güçlendirecektir. Diğer yandan tarihi pazarın kültürel miras listesine alınması konusunda da etkili olacaktır. Zeyve pazarının ünlenmesinde, çınar ağaçlarının korunmasında bu tarihi ve dini geleneğin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle tanıtımlarda bütüncül bir yaklaşımla tarihi ve inanç merkezi kimliğinin birlikte dikkate alınması önemlidir.

Tüm bu özellikler tarihi Zeyve pazarının günümüz ziyaretçilerini de büyülemeye devam etmektedir.

Taşeli Platosunun 600 yıllık tarihi Zeyve Pazarı, bir zamanlar Taşeli yerleşim yerlerinin en uzak köşelerinde yaşayan halkın bile sonbahar aylarında özellikle mecburi ziyaret ettiği bir yer olmuştur. Geleneksel değirmenleri kadar, yazın yetiştirilen ve güzün ürün alınan sebzeler, yüksek düzlükler hayvanları ile birlikte yaşayan Yörüklerden alınan doğal kaliteli süt ürünleri, yaylada otlayan koyunların kesiminden elde edilen kavurmaların tuzlanıp kuyruk yağıyla karıştırılıp küpler içine, keçi ve koyun peyniri keçi derisi içine basılmakta her ikisi de obruklarda bekletilmektedir. Kasım ayı ve sonrası obruklardan alınıp kışın tüketilmektedir.

Zeyve deresi ve Ulu çınarlar: Geleneksel değirmenler su gücü ile çalışmaktadır. Bu nedenle eski değirmenler su kaynaklarına yakın yerlerde kurulmuşlardır. Ziyaretin temel nedeni bir zorunlu ihtiyacı gidermektir. Taşeli'nin sert geçen kış ayları nedeniyle halk kışlık yiyecek ve içeceğini yazdan hazırlamaya başlar. Günümüzde de bu durum kısmen devam etmektedir. Halkın olmazsa olmaz temel gıda ürünü ise, buğday ve mısır unu, bulgur ve türevleridir. Taşeli platosu için, bulgurun anavatanı terimi de kullanılmaktadır. Türkiye genelinde bulgur genel bir ad olarak tanınmış olmasına rağmen; anavatanı sayılan Taşeli bölgesinde türevleri vardır ve farklı isimle anılmaktadırlar. Halkın temel gıdası un; buğday, mısır unu, nişasta kepek unu gibi çeşitliliğe sahiptir. Kaynatılmış buğdaya genel olarak bulgur denmektedir. Bulgurun türevleri ise; kaynatılmış ve kurutulmuş bulgurun iri ve biraz kırık olanına pilavlık, pilavlığın biraz daha ince kırılmış olanına kısırlık bulgur, daha ince kırılmış olanına düğürcük adı verilmektedir. Kaynatılmış buğdayın öğütülürken çıkan kabuklarına ise bulgur kepeğidir. Bulgurun kepeği de değerlidir. Taşeli Bölgesi halkının bulgur ürünleri, kısır, batırık, bulgur pilavıdır. Bulgur kepeğinden pekmez helvası yapılmaktadır. Zeyve değirmenleri halkın bu zengin kültürel mirasının tarihten günümüze taşınmasında önemli rol oynamışlardır.

Halk arasında unun da çeşitleri vardır. Bazlamalık, sıkmalık, sac ekmeği, çöreklik gibi gereksinimler için tarihi su değirmenleri özel incelik ve kalınlıkta un üretimleri ile de ünlenmişlerdir. Halk arasında değirmenler temel gıdalarının lezzet yeri olarak anılmaktadır. Katılımcıların pek çoğu "*Hazır bulgurların tadı yok, eskilerin tadını arıyoruz.*" cümlesini sık, sık dile getirmişlerdir. Bulgur: Buğdayın kazanlarda odun ateşinde ve pınar suları ile kaynatılması, temiz kaput bezleri üzerine serilip temiz havada, güneşte kurutulması ile elde edilmektedir. Bulgur irilik ve incelikleri eski su değirmenlerinde değirmen taşının, ağır-ağır itinalı döndürülmesi işlemi ile gerçekleştirilmekteymiş. Uzun süreç bulgura lezzet katmakta, halkın istediği irilik ve incelik kıvamını almasını sağlıyormuş. Değirmencinin ve değirmenin gün sonunda saç sakalı un ve kepekle kaplanıyormuş. Bu nedenle değirmenler yerleşim yerlerinin biraz uzağında, bulgur kurutacak düz alanları sakın ve temiz geniş alanlara sahip olan, gür pınar sularının olduğu yerlerde kurulmuştur. Değirmenlerin çevresindeki bulgur kurutulacak alanlar bitkilerden, otlarından temizlenip tozlanmasın diye sıvanırmış. Değirmenciler; farklı

inceliklere sahip bulgur hammaddesini halkın temel tüketim ürünlerini, talep edilen geleneksel tarzda ve ölçülerde öğütülmesine yıllarca hizmet vermişler. Bir başka özellikleri ise, içilebilir temiz pınar suyunun kullanılmasıdır. Çünkü halkın temel gıdasının, temiz pınar suları ile haşlanıp, öğütülmesi halk sağlığı için çok önemlidir.

Elektriğin gelmesi ile elektrikli değirmenler su değirmenlerinin yerini almıştır. Bir zamanlar yaz aylarında arı kovanı gibi çalışan değirmenlerin işleri azalmış, giderek kullanılamaz olmuşlar. Kullanılamaz olmalarının bir diğer nedeni de çalışmak için güçlü akan temiz, nitelikli pınar sularına ihtiyaç duymalarıdır. Su değirmenlerinin kullandığı güçlü pınar sularının başka alanlara kanalize edilmesi, su kanallarının bozulması, ağır değirmen taşlarını döndürmek için yeterli suyun olmayışı gibi faktörler su değirmenlerinin sonunu getirmiştir. Yerlerini elektrikle çalışan değirmenler alınca, un ve bulgur öğütmek için uzak yerlerden gelenler azalmıştır. Günümüzde Zeyve değirmenlerinden sadece bir adedi çalışır durumda olup, su gücü yetersizliği nedeniyle çalışmaz olmuştur. Su değirmenleri geçmişte, halkın kendi tarlasından hasat ettiği lezzetli buğday başaklarını değirmende farklı teknikler kullanarak, halkın damak tadına uygun, un ve bulgur üretmişlerdir. Günümüzde halk hazır bulgur ve türevlerini marketlerden alabildiklerini ancak su değirmenlerinde öğütülenlerin onların ağız tadına uygun incelik, kalitede ve geleneksel lezzete sahip olmadığını ifade etmişlerdir (K.K1, K.K2, K.K14, K.K16). Katılımcı yerel halka sonradan eklediğimiz; Zeyve pazarının su değirmeni çalışsa, ürünlerinizi bu değirmene getirir misiniz sorusuna; "seve, seve" cevabını vermişlerdir. Saha çalışmasında gözlemlerden; Zeyve Pazarının doğal güzelliklerini bilen ve geçmişte bu güzellikleri deneyimleyen Taşeli ilçe halkının yaz aylarında piknik ve alışveriş bahanesi ile Zeyve Pazarını ziyaret etmeye devam ettikleri, özel konuklarını Zeyve Pazarında ağırladıkları gözlenmiştir. K.K14, K.K16, K.K17 numaralı katılımcılar Zeyve Pazarı ile ilgili duygularını şöyle ifade etmişlerdir: "Burası bizim Kâbe'miz, kutsal mekânımız" gibidir. Gençlik yıllarımız buralarda geçti, çoğumuz eşlerimizle burada karşılaştık. Onun için her yıl mutlaka piknik içinde olsa ziyaret edip, eş ve dostlarla buraya gelir geçmişi yâd ederiz.

Bu ifadelerden Zeyve Pazarının yerel halkın belleğinde yaşatılan hatıraları canlandıran, geleceğe taşınması gereken manevi (somut olmayan) kültürel toplumsal hafıza alanı olduğu söylenebilir. Değirmenler, pınarlar, çınarlar ve çayhaneler, pırzola evleri gibi somut geleneksel mekânlara sahiptir. Un bulgur öğütülmesi, sıra bekleme, sıra beklerken komşu yaylalardan ürün takası, muhabbet, ahbaplıklar, gençlerin tanışması ve bir birlerine gönül vermeleri, muhabbetler, sosyalleşme gibi somut olmayan yönleri ile Zeyve Pazarının geçmişte aynı zamanda bir kültürel kaynaşma ruhu yaratılan önemli bir mekân özelliği taşıdığı anlaşılmıştır. Bu yönüyle Zeyve pazarı Somut ve somut olmayan mirasla birlikte, asırlık çınarları ile aynı zamanda bir doğal miras alanı niteliği taşımaktadır. Zeyve bu özellikleri ile Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) dünyanın "Kültürel ve Doğal Miras Alanı" listesine alınması için başvuru yapılabilir. Türkiye'de bu alanda tescillenmiş üçüncü alan olabilir. Pamukkale ve

Kapadokya iki doğal ve kültürel miras alanlarımız olup dünya genelinde ilgili listede yer almış ve dünya genelinde tanıtılmaktadır.

Bu nedenle Zeyve pazarı, Çınar ağaçları, pınarları, şelaleleri, değirmenleri ve mesire yerleri ile koruma altına alınmalı ve orijinalliğini bozacak girişimlerden sakınılmalıdır. Mekânın yerel halkın sosyalleşme alanı ve ruhunun korunmasına özen gösterilmeli ve sıradan bir mesire yeri olmasına izin verilmemesi gelecek kuşaklara aktarılması devam ettirilmelidir.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada Nitel Araştırma kapsamında keşifsel çalışma yöntemi tercih edilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak mülakat tekniği, gözlem ve deneyimleme tercih edilmiştir. Formlardaki sorular yarı-yapılandırılmış şekilde oluşturulmuştur. Böylece görüşülen konu ve sorunlara odaklanmak mümkün olurken aynı zamanda bireysel yaklaşımları, bakış açıları ve deneyimleri elde edebilmek de mümkün olmuştur. Gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde önceden hazırlanan açık uçlu sorular yüz yüze sorulmuştur. Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı temel alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırmaların en önemli özellikleri; doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik, tüme varım analizi ve niteliktir. Nitellik; sayılara indirgenmeyen okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Keşifsel çalışma; incelenmek istenen konu hakkında şimdiye dek sistematik bir inceleme yapılmamış, çok az sayıda çalışma yapılmışsa, araştırmacının fazla bilgi sahibi olmadığı konuları incelediği, araştırma konusunun görece yeni olduğu durumlarda yapılan araştırmalardır (Stebbins, 2001). Sorular konuyu neden ve nasıl algıladıklarını anlamak üzere tasarlanmalı ve katılımcının soruyu cevaplamasında ona yardımcı olmalıdır (Sankar ve Jones, 2008). Bu amaçla; Zeyve Pazarı araştırma sahası hakkında üç gruba yönelik açık uçlu soru hazırlanmıştır. Birinci grup muhtar ve esnaf, ikinci grup yerel halk, üçüncü grup ise, turistik amaçla gelen ziyaretçilere yönelik sorulardır. Ancak araştırma alanında bizi bulup tarihi dönem değirmenleri ve kendi değirmeni hakkında bilgi veren değirmenci de dördüncü grup kişisi olarak değerlendirilmiştir. Araştırma öncesi; Zeyve muhtarı ile iletişime geçilmiştir. Zeyve Muhtarı; cumartesi günü araştırma alanında olmamızı önermiştir. Zeyve pazarı geleneksel olarak Pazar günü kurulmaktadır. Ancak son yıllarda pazara olan ilgi artışı esnafın cumartesi günü de gelmesine neden olmuş ve Pazar süresi iki güne çıkmıştır. Zeyve muhtarı K.K1 Pazar yerinin cumartesi günü daha sakin olacağını, katılımcılarla rahat görüşebileceğimiz önerdiği için cumartesi Zeyve Pazarındaydık. Yolu iyi bilen Gülnar'lı arkadaşım (K.K15) derin vadi inişleri ve yüksek tepelerin zirvelerine çıkarken çok sayıda, muhteşem manzaralı keskin dönemeçler, ilginç manzaralarına sahip yolda güvenlik yolculuk yapmamızı sağlamıştır. İnler ve derin vadi manzaralarının fotoğraf çekimi için dur-kalk yapmamıza katlandığı ve yerel halkla iyi iletişim kurup çalışmanın sağlıklı yürütülmesine katkı sunmuştur. Bölgeyi tanyanların önerileri dikkate alınarak Zeyve

saha çalışması pazarın kurulduğu 2 Ekim Cumartesi ve Pazar günleri gerçekleştirilmiştir. Yola Çarşamba gün çıkmıştır. Yol uzun olduğu için ilk konaklama Gülnar'da verilmiştir. Cuma günü Gülnar (Adapazarı) ve Bardat pazarları ziyaret edilip çalışma yürütülmüştür. Cumartesi sabahı Zeyve pazarına hareket edilmiştir. Bu yolculukta tur grupları için, yolculuk sırasında yol güzergâhında görülmesi gereken kültürel ve doğal çekicilikler not alınmış ve deneyimlenmiştir.

Gülnar-Zeyve Yol Güzergâhı üzerinde derin vadilere bakan kayalıkların yüksek yamaçlarında mağara ağızı şeklinde ve vadinin başlangıcından sonuna kadar devam eden ve yüksek yamaçlarda sağlı, sollu devam eden büyük ağızlı inler etkileyici görüntüler sunmaktadır. Diğer yandan, vadi tabanlarına yakın dönemeç adacıklarında yolcular, çobanlar ve hayvanlar için çeşmeler beton su kanalları ve ahşaptan yüksek dinlenme sedirleri yer almaktadır. Olukpınarı köyüne kadar hiçbir yerleşim yeri yoktur. Gülnar Zeyve yolunun Köse Çobanlı köyünden sonra derin vadiler ve keskin dönemeçler uzun süren iniş ve tırmanışlar başlamakta ve Olukpınarı köyü çıkışına kadar devam etmektedir. İnişler ve yokuş tırmanışlarında çok uzakta yüksek dağın yamacında yeşillikler arasında küçük bir köy görünüp kaybolmaktadır. En zorlu tırmanışta dağın yüksek noktasına yakın bir dönemeçte '*Olukpınarı köyü*' tabelası aniden karşımıza çıkmıştır. Tabelayı geçer geçmez yolun solunda ve yola yakın mesafede önu duvar örülü içinde yaşanan inler görmek mümkündür. İki keskin dönemeç sonrası yüksek plato düzlüğüne çıkmıştır. Yolun sağında ve solunda elma bahçeleri yer almaktadır. Elmalar küçük, hafif pembemsi olup çok lezzetli ve uzun süre dayanıklıdır. Düzlüğün sonuna doğru yolun sağında suyu berrak ve içtikçe içmek isteği uyandıran bir çeşme yer almaktadır. Çeşmeden sonra yolun solunda Mazıdağ eteklerinde kurulmuş ve gezende baraj gölü manzaralı AYDA Restoran ve dinlenme tesisi yer almaktadır. Virajlarda yorulan araç ve yolcuların dinlenmesi ve yemek ve içecek molası için restoran uygun bir konuma sahiptir. Tesisin tuvalet ve lavaboları temiz ve modern donanıma sahip olup Zeyve pazarına 16 km. uzaklıktadır. Tesisin teraslarından Ermenek Baraj gölü ve çevresindeki Taşeli zirvelerinin en güzel manzaralarını fotoğraflamak mümkündür. Barajın tamamına yakın görüntüsü en iyi bu yüksek terastan alınabilmektedir. AYDA tesisinden sonra yüksek tepeden göl kıyısına çok sayıda dönemeçleri izleyerek baraj kıyısındaki Batı ve doğu yönüne açılan otobana inilmektedir. Kavşak ve yön tabelaları görüldüğünde, Anamur-Alanya batı yönüne dönülmesi gerekmektedir.

Ermenek Zeyve Yol Güzergâhı: Zeyve Pazarının Ermenek ilçesine uzaklığı 26 km'dir. Ermenek ve Zeyve Pazarı arasındaki yolculukta ziyaretçilere önce Gezende barajının gök mavisi rengi, daha sonra her dönemeçte farklı manzaralar sunan üzeri inlerle dolu görkemli Granit kayalıklar eşlik etmektedir. Virajlardan Göksu vadisine inerken kıvrımlı yolların her iki tarafındaki meyve bahçeleri arasından Göksu üzerindeki köprüden güneye karşı kıyıya geçilmektedir. Köprü'nün sağ tarafında Gezende Barajı inşaat binaları yer almaktadır. Karşı kıyıda yolda sağa-sola sapmadan ilerlendiğinde gezende barajının güney kıyılarında yer alan otoban yola kavuşmaktadır. Otobanda biraz ilerlendiğinde yönlendirici Gülnar, Anamur, yol tabelaları fark

edilmektedir. Yol batı yönünde bahçeler ve yüksek zirveli dağlar arasındaki düzlüğü izlemektedir. Uzaktan görünen yüksek dağın yamacında yan yana dizilmiş kalker sütunlarını görmek mümkündür. Kalker sütunlarına yaklaşırken bir köprü geçilmektedir. Kalker sütunları kayalara yapışık Kapadokya peri bacaları benzeri kaya oluşumlarıdır. Zeyve Pazarı yolu köprüünün bitiminde sağ taraftadır. Zeyve tabelası küçüktür. Bu nedenle aracın köprüye girerken yavaşlaması ve sağa sinyal verilmesi gerekmektedir. Ani dönüş kazalara neden olabilir. Pazar yerinin girişindeki, araç park yerlerine varılmaktadır. Otomobil ve tur araçları Zeyve Pazarı girişinin her iki yanındaki açık alanlara park etmektedirler.

Zeyve Pazarında İlk gün (Cumartesi): Tarihi Zeyve Pazar yerinde ilk ziyaretimiz Zeyve Muhtarı K.K1 olmuştur.

Muhtarın yönlendirmesi ile ilk olarak en eski pazar esnafı görüşmesi ile başlamıştır. Cumartesi günü Pazar yerinin kısmen sakin olması nedeniyle planlanan, Esnaf ve görüşmelerinde esnafa yöneltilen açık uçlu sorulara detaylı yanıtlar alınabilmektedir. Öğleden sonra esnaf görüşmeleri tamamlandığında, Pazar hareketlenmiş ve şansımıza Mersin'den 15 kişilik bir tur grubu gelmiştir. Tur katılımcıları ile çay bahçesinde görüşme gerçekleştirilmiş, görüş ve önerileri not edilmiştir. Zeyve Pazarı günümüzde yerinin ünü kadar; Zeyve deresi ve pınar sularının içimi, etlerinin lezzeti, ekmeğinin kalitesi, kekik balı, çaylarının tiryakilik yapma etkisi ile de ünlenmiştir (Ek 4). Yorulup acıktığımız için akşam yemeğini Pazar yerinde yemeyi tercih ettik. Siparişlerimizi beklerken, akşam yemeği servisi bekleyen bazı ziyaretçi aileler, bizim merak ettiklerini belirtip konuyu öğrenince gönüllü katılımcı olmuş, görüşmeler gece konukları ile de devam etmiştir. Pazar yerinde iki gün çalışma yürütmeyi düşündüğümüz için, Zeyve pazarı yakınındaki şirin lavanta tatil köyünün bungalov evlerinden birinde kalmayı planlamıştık. Ancak bungalovların haftalar öncesinden rezerve edilmiş öğrendik. Bu nedenle konaklama uzak mesafede yer alan Ermenek Belediyesi dinlenme tesislerinde gerçekleştirilmiştir.

Zeyve Pazarında ikinci gün (Pazar) günü: Zeyve Pazarı çok kalabalık ve oldukça hareketliydi. Çay bahçesinde oturacak yer bulmak zordu. Çay bahçesini işletenler bizi bir önceki günden çalışmamızdan haberdar oldukları için bize özel bir masa ve sandalye verdiler. İkinci gün katılımcıları; Ermenek, Anamur, yakın mesafedeki yaylalar ve köylerden gelenlerle birlikte, Mersin ve Karaman illeri gibi uzak mesafelerden gelen ziyaretçi ailelerden oluşmaktaydı. Zeyve köyünde yaşayan Emekli öğretmen K.K13 ve ailesini bizim masamıza davet ettik. Öğretmenimizi herkes tanıyor ve seviyor saygı duyuyordu. Daha sonra genç ve yaşlı katılımcılar öğretmenimiz tarafından bizim masamıza davet edilmiş ve çay ısmarlanarak sorularımızı yanıtlamaları sağlanmıştır (Ek 4-6). Katılımcıların geneli geçmişte hatıralarında önemli bir yere sahip olan Zeyve Pazarını ziyaret etmiş olmanın kendilerini mutlu ettiğini dile getirmişlerdir. Gençlerden bazıları ailelerine haber vermeden arkadaşlarıyla birlikte Zeyve Pazarına kaçtıkları için isimlerinin kullanılmasını istememişlerdir. Kaçış sebebi olarak; Zeyve Pazarının canlılığı, doğal çekiliği, farklı ziyaretçileri merak etmek, gözlemlemek ve

arkadaş grupları ile kebab yemek ve çay içip sohbet ederek sosyalleşmek olarak dile getirmişlerdir.

4. KAYNAK KİŞİLER ve BULGULAR

Alanda iki gün süreyle yürütülen yüz-yüze görüşmelerde; katılımcılara önceden hazırlanan sorular yöneltilmiştir. Esnaf katılımcıların yanıtlarından; tarihi dönemlerden günümüze ataları civar yaylara göç eden veya Zeyve pazarında esnaflık yapanların ikinci nesillerinin Zeyve pazarında esnaflık yapmaya devam ettikleri, Zeyve Pazarını ikinci evleri gibi gördükleri bulgulanmıştır (K.K2). Kadim esnaflara saygıdan Zeyve Pazarında onların tezgâh yerlerinin, babadan oğula sabit kaldığı, mesleklerin de babadan oğula geçtiği öğrenilmiştir. Sonradan katılan farklı ürünler satan esnafların belli bir yerlerinin olmadığı ve pazar tezgâhlarının sağda-solda, yerli kasap, lokanta, manavlara yakın olup duman altı bir yerde yer aldığı, alıcıların ve satıcıların bu durumdan rahatsız olduğu gözlenmiştir. Esnafın bir kısmı minibüslerin önlerine tezgâhlarını kurmuş, ürünleri çoktan satışa başlamışlardır. Zeyne Esnafı ile görüşme: İlk görüşmeye en eski esnaflardan biri olan demirci ustasıyla başlanmıştır. Demirci ustası Tezgâhını kurmuş eşyle birlikte satış yapmaya hazırды. Sattığı tüm demir ürünlerini kendisi üretmekteydi. K.K1, K.K2, K.K3 katılımcıları Zeyve pazarını şöyle anlatmıştır: “1970’li yıllarda babamla birlikte Anamur ‘Tersakar’ yaylasından eşekle bu pazara geliyorduk. Babamın vefatından sonra demircilik mesleğini ben devraldım. Babamın döneminde bu sulak alanda 5 un ve bulgur değirmeni vardı. Her değirmenin un ve bulgur için iki ayrı taş öğütücüsü vardı. Şimdi onlardan geriye birinin su boruları, diğerinin ise kilitli kapısı kaldı.. Su az gelince değirmen taşı dönmez. Böyle olunca iş yapamaz olduğu için sahibi tarafından kapatılmıştır.” K.K2 numaralı katılımcı Alanya’da oturduğunu, yazları alışkanlık olduğu için, her hafta bu pazara eşyle birlikte gelip demir ürünlerini sattıklarını ifade etmiştir. Yaylada yaşayanların ihtiyaçlarına yönelik, çay mangalı, normal mangal, soba, saç, saç ayağı, cepte taşınabilen sebze ve et kıymada kullanılan bıçaklar, kavurma sacı, piknik semaver, kürek, balta, kazma, iskeliç, orak, et sacı, çekiç, yemeklik ve kömür maltızı (ayaklı kömür mangalı), gibi geleneksel demir ürünleri satıyordu. K.K2 numaralı katılımcı; yayla ziyaretçilerinin kendisinin yerini iyi bildiklerini, onların sipariş taleplerine göre yeni ürünler de geliştirdiğini ifade etmiştir. K.K2 mesleğin başlarında satışa konu olan malzemelerini motorunun heybesinde taşıırken, günümüzde minibüs ile gidip geldiğini kazancının iyi olduğunu dile getirmiştir. K.K2 yaz aylarında pazar yerinin serinliği, içimi yumuşak soğuk pınar suları, değirmenciler ve esnafın dürüstlüğü ile ünlü olduğuna vurgu yapmıştır. Özellikle asırlık çınar gölgesinde çay keyfi yapıp rahatlayan insanların telaşsız daha rahat alışveriş yapıklarını ifade etmiştir. Geçmiş dönemlerde Zeyve Pazarı sadece yaylacıların alış-veriş yeri olarak bilinirdi. Günümüzde ise, turistik amaçlı motorize, tur grupları, yaylacılar ve yaylacıların konuklarının ağırlandığı, doğa-kültür ve alışveriş turizmi ağırlıklı bir ivme kazanmaya başladığını ifade etmiştir. Zeyve pazarının özellikle temmuz, ağustos ve eylül aylarında çok kalabalık olduğu vurgulanmıştır. Bu

tarihlerde sahildeki ilçelerde yaşayanlarının serinlemek için gününbirlik de olsa hafta sonları Zeyve Pazarını tercih ettikleri bilinmektedir. K.K1, K.K2, K.K3, K.K9 katılımcıları ziyaretçilerin varlığının kendilerini memnun ettiğini, ancak otopark sorunu ve satış yerlerinin arasından araçların geçmesinin kendilerini rahatsız ettiğini vurgulamışlardır. Araç fazlalığının pazarın taşıma kapasitesini aştığını, yeni düzenlemelere gereksinim duyulduğunu ifade etmişlerdir. Ek olarak pazar esnafının yerlerinde bir düzen olmadığını, giysi, demir ürünleri, kap kacak, sebze satış yerlerinin yan yana olduğu, benzer ürünlerin aynı yerde yer aldığı bir düzenlemeye gereksinim duyulduğunu aktarmıştır. (K.K2) numaralı katılımcı çocukken Zeyve Pazarına babasıyla birlikte geldiklerini, anılan dönemde ulaşımında deve, katır, eşek ve at arabası kullanıldığı için yolların dar, yazın toz toprak kışın ise, yağışlar nedeniyle çamurlu zorluklarla dolu uzun ve zahmetli geçtiğini belirtmişlerdir. Günümüzde çift şeritli oto yol sayesinde ilçelerden Zeyve pazarına ulaşımın kolaylaştığını, özellikle yazın yaylacılar ile yakın il ve ilçelerden alışverişe gelenlerin sayısını artırdığını, kapasiteyi zorlamaya başladığını, alan düzenleme yapılırken yeşil alanın korunmasını önemsediklerini dile getirmişlerdir.

Tur ziyaretçileri ile bireysel ve aileleri ile birlikte gelen ziyaretçi görüşmeleri: Günümüzde bu artışa uzak kentlerden gelen piknikçiler ve tur ziyaretçileri de eklenmiştir. Öngörülmeven ziyaretçi artışı ve ziyaretçilerin farklı beklentilerinin karşılanmasında bazı güçlükler yarattığı gözlenmiştir. Cumartesi günü gelen ve geceleme yapacak tur grubu üyeleri ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmede, Zeyve pazarı hakkında izlenimleri, karşılaştıkları sorunlar ve çözümü önerilerini dile getirmişlerdir. Tur grubu Katılımcıları ile Görüşme: Katılımcılara yöneltilen ilk sorumuz: “Zeyve Pazarını nasıl keşfettiniz? “olmuştur” (Ek 10).

Tur grubu katılımcılarının görüşleri: K.K4, K.K5, K.K15 numaralı katılımcılar, Zeyve Pazarı ile ilgili bilgi kaynağı olarak daha önce bu tura katılan arkadaşlarının facebook, sohbet ve instagram sosyal medya paylaşımları ve seyahat acentasının tanıtım fotoğraflarından etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılara Zeyve pazarı izlenimleri sorulduğunda verilen yanıt ise: “İlk olarak asırlık çınarların görkemi, temiz havası, pınar suları ve yeme-içme yerlerindeki et türü yiyeceklerin lezzet ve uygun fiyatı, pazarda satılan meyve ve sebzelerin doğallığı dikkatimizi çekmiştir. Salatalar kullanılan domates ve sebzelerin verdiği lezzetli ve farkı deneyimledik (Ek 6-8-9-10). Gerçek organik gıdaları burada tattık. Susuz tarım yapıyormuş. Burada çok ilginç ürünleri tanıma fırsatı bulduk. Yerel yerel tohum farklı renkte ve lezzete domatesler, sivri ve oldukça çiğ bile yenebilen tatlı patlıcan, fasulye; kışın tüketilebilecek doğal çerezler; melengiç (çıtılık), yer fıstığı, kuru üzüm, kişniş, elma-erik kurusu, mısır, nohut, bandırma, susam (küncü); sonbahar sebzelerinden, sarı kabak (balkabağı), gibi yayla ürünlerini gördük. Ayrıca dağ kekiği, adaçayı, çörekotu (cöccem), sumak, tak tak helva gibi yararlı baharat ve yiyecekleri tanıdık ve satın aldık. Fiyatları gayet uygundu.” Alışveriş yerleri ile ilgili olarak K.K3, K.K4, K.K5, K.K15 numaralı katılımcılar: “Alışveriş yapılan tezgâhların önündeki yollardan motor ve otomobillerin geçmesini tehlikeli ve keyif kaçırıcı buluyoruz. Araçların girişteki park yeri genişletilerek,

park yerinde kalması ve satış yerlerinde güvenli alış-veriş ortamı yaratılması yaratılmalıdır.” Katılımcılar, giysilerin satıldığı tezgâhların kebabçılara yakın olduğunu, alışveriş yaparken duman altı olduklarından yakınmışlardır. Diğer yandan, kıyafet stantlarının birinin restoranların, diğerinin park yerinin yanında oluşunun kendilerine zaman kaybettiğini belirtmişlerdir. Öneri olarak; “Benzer satış ürünlerinin belli bir hatta birlikte yer almaları bizlere ve satıcılara zaman kazandıracak ve pazar yerinin derli-toplu görünmesine, kargaşayı önlemesine yardımcı olacaktır. ” şeklinde ifade etmişlerdir. K.K4, K.K5, K.K6, K.K7, K.K8, K.K10, K.K11, K.K12, numaralı ziyaretçiler pazarın kaliteli bireysel ve tur gruplarına yönelik estetik bir görünüm kazandırılmasına dikkat çekip, “Çay bahçesi ve restoranların yerlerinin ayrılmasını, dinlenme mekanlarını genişleteceğini, diğer yandan çay bahçelerinde kullanılan masa, sandalye, aile yerlerinin ahşap ve farklı renklerde boyanması, pazara canlı bir renk ve şık nostaljik bir hava kazandıracaklarını ifade etmişlerdir.” Pazara getirilen düzen zamanları sınırlı tur ziyaretçilerine, çevreyi keşfetme, yemek-yeme, alışveriş yapma ve kafelerin keyfini çıkarmak gibi alternatifler için zaman kazandıracaktır. Katılımcılar, yiyecek ve içeceklerin lezzetinde sorun olmadığını, servis ve sunum garnitürlerin çeşitlendirilmesi ve yerlerin salaşlıktan biraz kurtarılması konusuna vurgu yapmışlardır. Diğer yandan kadın ve erkek tuvaletlerinin yetersiz ve sağlıklı olmadığı, yenilenmeye gereksinim duyduğu dile getirilmiştir. K.K5, K.K6, K.K7, K.K8, K.K12 numaralı katılımcılar; “Değirmenlere giden yüksek su kanallarından dökülen serin suların sesi ve ulu çınarların gölgesinde muhabbet keyfi yapmak ve ruhumuzu dinlendirmek istiyoruz. Bu nedenle alışveriş ve restoranların pazarın farklı bir yönüne taşınmasını öneriyoruz” demişlerdir. Diğer yandan bireysel ve tur ziyaretçilerinden; K.K4, K.K5, K.K6, K.K7, K.K8, K.K11, K.K16 numaralı katılımcılar değirmenlerle ilgili görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir: “Zeyve Pazarına gelirken tarihi su değirmenlerini göreceğimi ve onların çalıştığını sanıyordum. Zeyve Pazarının kuruluşunun mihenk taşı, tarihi kimliğini belirleyen su değirmenlerinden bir kaçının restore edilip çalışır hale getirilmesi, buranın tarihini bizlere anımsatacak somut kanıttır. Açıkçası bu konuda hayal kırıklığı yaşadık” (Ek 1-2-3). Tur katılımcıları tek bir değirmen bile görmediklerini buna üzüldüklerini ifade etmişlerdir. Ziyaretçiler Zeyve’nin turizmde nasıl değerlendirilebilir sorusuyla ilgili olarak:

“Değirmenlerin restore edilip çalıştırılır hale getirilmesi ve değirmende öğütülen malzemeler doğal olduğu için ziyaretçilerin de satın alabileceği, tarihi değirmen görüntüsünün nostaljik bir atmosfer yaratacağı, tarihi değirmenlerin önünde anı fotoğraflar çekilebileceği, değirmenlerin varlığının nitelikli kültür turistleri için de çekim gücü yaratabileceği, değirmenlerde öğütülen unlu ürünlerden yapılmış tatlılar, börek ve çörekler gibi Zeyve markası yiyecekler de geliştirilebileceğine dair öneriler sunmuşlardır.” Katılımcılar ek olarak; otomobil ve taşıtların, park yerinde kalmasını ve satış yerlerinde güvenli alış-veriş ortamı yaratılmasını önermişlerdir. Bu düzenleme yapılırsa, alışverişte zaman kazandıracak, ziyaretçilerin dinlenme ve keşfe daha çok zaman ayırabilecekleri

önerilmiştir. Sebze satış yeri ile giysi satış yerlerinin, iç içe değil, ayrı bir yerde, olması gibi bir düzen yaratılması bir başka öneri olarak ifade edilmiştir. Otopark girişine bilgilendirici şık bir tabela konulmasını; Pazar yerindeki çay bahçeleri, et lokantaları, sebze satış yerleri, giysi satış vb. benzeri hangi ürünün kaç numaralı bölümde olduğu, yürüyüş yolunun sağında veya solunda mı yer aldığı bir plan üzerinde gösterilmesi, ziyaretçilere kolaylık sağlayacaktır.

Zeyve Pazarı Değirmencisi ile Görüşme: Değirmenlerin çalışmadığını önceden öğrendiğimiz için değirmencilerle ilgili bir soru hazırlamamıştık. Ancak bizim değirmenleri merak ettiğimizi öğrenen değirmenci K.K16 ikinci gün bizimle tanışıp kilitli olan değirmenini görmeye davet etmiştir. Değirmenci değirmenin kilitli kapısını açıp bize değirmendeki araç gereçleri tanıtmış ve değirmenle ilgili bilgi aktarıp geleceğe yönelik görüşlerini paylaşmıştır. Değirmenci değirmendeki her biri 7-8 kilo ağırlığında iki adet biri bulgur, diğeri un öğütmekte kullanılan iki taş öğütücü ve taşları döndüren su kanallarını göstermiştir. Değirmenci K.K16; “Eskiden sonbahar başlarında kafamızı kaşıyacak zaman bulamazdık, yalnız buğday unu değil, bulgur kepek, mısır unu da öğütüyorduk. Bulgurdan pilavlık, kısırlık, batırlık, bulgur unu gibi dört çeşit incelik ve kalınlıkta ürün üretiyorduk. Bu profesyonellik isteyen zorlu bir işti. Her bir ürün için, su akışı ve farklı değirmen taşı kullanmak gerekiyordu. Biz değirmenciler akşam olunca gözlerimizin içinden un ve kepek yıkıyorduk. Ama işimizi çok seviyorduk. Nerdeyse tüm ilçelerin yerel halkını tanıyorduk, onlar da bizleri tanıyor ve karşılıklı bir birimize yararlı oluyorduk.” (Ek 2-3-11).

Değirmenci sözlerine devam ederek, bir zamanlar çevredeki Bahşiş, Sarıveliler, Karaman, Anamur, Gülnar, Mut yaylalarından insanların un öğütmeye Zeyve Pazarına geldiklerini ifade etmiştir. Değirmencilik babadan oğula geçen bir meslek olduğunu okulunun olmadığını, değirmencilik mesleğini babasından devraldığını, işini çok sevdiğini, dile getirmiştir. Değirmene gelen suların tarla ve bahçelere verilmesi ve az suyun değirmen taşlarını döndürmeye yeterli gelmemesi nedeniyle kapatmak zorunda kaldıklarını, yeterli su verilse değirmenin çalışacağını, işini devam ettirmek istediğini açıklamıştır. K.K16 sözlerini şöyle tamamlamıştır: “Yeter ki değirmenime yeterli su verilsin. Su kanallarım bitkilerle doldu, kanalların duvarları patladı, delikler açıldı. Bunları onarmam için bana destek verilirse çok mutlu olurum. Burayı terk edemiyorum. Benim ikinci evim burası. Yaşam anılarımın çoğu burada geçti. Umarım sizin çalışmalarınız değirmenlerimizin çalışmasına sebep olur” (Ek 2-3).

5. SONUÇLAR

Saha çalışmasında, Zeyve Pazar yerinin tarihi önemi ve kuruluş amacının günümüzde unutulmaya yüz tuttuğu, sıradan bir pazar ve mesire ve eğlence yeri ortamına dönüştüğü bulgularımız ve gözlenmiştir. Günümüzde tarihi dönemin ulu çınarları ve pınar sularının varlığı kısmen de olsa geçmişle ilgili bir izlenim uyandırmakta ancak yeterli olmamaktadır. Değirmenci bizi davet edip değirmenini gezdirmese, değirmenin nerde olduğunu bile bilmeyecektik. Çünkü değirmenin etrafı kasap ve farklı dükkanlarla çevrilmiştir.

Günümüzde, Zeyve pazarının değirmenlerle başlayan hikâyesi, tarihi dönemlerde Taşeli platosunda halkın temel gereksinimini giderme ile ilgili üstlendiği önemli rol ve görkemli geçmişi ile ilgili yazılı bilgi, doküman ve bir iz bulmak yok denecek kadar azdır. Değirmenlerin tarihi dönemdeki konum ve donanımlarına uygun restore edilip, o dönemi hatırlatan görsellerle panolar hazırlanıp, pazarcılarının satış yerleri tarihi bir dekorla hazırlanırsa Zeyve pazarı günümüz turistlerinin tercih edeceği tarihi ve doğal güzellikleri ile ünlü bir turistik çekim merkezine dönüşebilir. Değirmenlerin varlığı tarihi mirasın yaşatılmasını, Zeyve Pazarı ziyaretçilerinin artmasını sağlayacak ve yerel halk ürettiği ürünleri kendi pazarında aracısız satabilecektir.

Ancak kapasite aşımı, ticarileşme, yeşil alanların bozulması, park yeri gibi sorunları beraberinde getirebilir. Günlük taşıma kapasitesi yaz aylarında belirlenmeli ve butik turlar teşvik edilmeli ve günlük tur sayısı standardı getirilmelidir. Özellikle tur ziyaretçilerinin sayılarının günlük kaç araç ve kaç kişiye hizmet sunulabileceğinin araştırılması ve kapasitenin belirlenip, tur getiren seyahat acentalarına bildirilmelidir. Doğal ve tarihi dokuya zarar vermeyecek alan planlamasının yapılması, genişleme yerine mekânın kalitesinin artırılmasına odaklanıp, nitelikli lokanta ve nitelikli servise önem verilmesi uzun vadede alanın bozulmadan işlevini devam ettirmesi turizmde sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Planlamalara yerel halkın mekânı kullanması ve ürünlerini satıp para kazanmasına yönelik uygulamalar da eklenmelidir.

Zeyve Pazar yerinin kuruluşundaki temel faktörlerden biri diğeri de şifalı pınarların varlığıdır. Yörük ve Türkmenler için pınarlar ve çınarlar kutsal mekânlardır. İnsana hayat veren enerji alanı olarak kabul edilir. Zeyve pınarlarını çıktığı bu alanın çok yakınında yarısı yıkılmış bir türbe ve medrese temelleri vardır. İlgili eserlerin onarımı, uzmanlar tarafından tarihlenmesi ve restore edilmesi, ibadet yeri olması nedeniyle somut olmayan, türbe ve medrese ile de somut kültürel Miras yönünü güçlendirecek kanıtlardır. Medrese ve türbe tarihi ile ilgili yeterli doküman, yazılı kaynaklar araştırılmalı ve tanıtımlarda kutsal mekân özelliği de değerlendirilmelidir. Medrese ve türbeden geriye yıkıntı veya bina temeli kalmış olsa bile bu alanlar tur grupları gezi yeri olarak planlanıp tur programlarına dâhil edilebilir. Zeyve Pazarının tarihi kimliği ve somut olmayan kültürel mirasının ön plana çıkarılarak turizmde tanıtılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Somut ve somut olmayan değerler ve doğal kaynaklar birlikte bütüncül yaklaşımla tanıtılmalıdır. Bu tür bir tanıtım politikası izlenmesi Zeyve Pazarına çok özel bir kimlik kazandıracak ve sıradan bir mesire yeri olmasını önleyip nitelikli bir kültürel miras alanı olarak geleceğe taşınmasına önemli bir katkı sunacaktır.

Alan çalışması bulgularından Zeyve Pazarının yerinin tercih edilme nedenleri şunlardır;

1. Tarihi dönemlerden günümüze kadar Pazar yeri olma özelliğini korumuş olması,
2. Asırlık tescilli çınar ağaçlarının varlığı ve içilebilir pınar suların sesi ve serinliği,
3. Esnaf ve yerel halkın yıllardır birbirini tanıyan, dürüst güvenilir ve sattıkları ürünün kaliteli olması,
4. Halkın konuksever ve güler yüzlü olması,

5. Meyve sebzelerin organik olması ve üreticiden tüketiciye satılıyor olması,

6. Temiz havası, gelenekselleşmiş huzurlu güvenilir atmosferi,

7. Yerel geleneksek tarım ürünü varlığı, örneğin, ince zarlı bol çekirdekli ve çok lezzetli pembe renkli doğal domates, kovan balı, çökelek, keş, sumak, yerli ve mevsimlik çörek otu, hünnap, tadı tatlı sivri patlıcan, deve dişi nar, balkabakları, bandırma, susuz tarımla elde edilen baklagillerden, nohut, her çeşit lezzetli yayla fasulyesi, börülce, maş, el basması kalıp şeklindeki sütlü ve sütsüz kış tarhanası, kar sularında yetişen yerel göbekli lahana, sonbahar ürünü kırmızı elma, mürdüm eriği, kırılmış ve kabuklu mevsimlik ceviz, nar ekşisi, pekmez, yeşil kırma zeytin, salamura siyah zeytin gibi yerel ürünleri bulmak mümkündür.

8. Yayılcıların gereksinim duyduğu; sıkma, börek yapmak için kullanılan, esnafın kendi üretimi araç-gereçler: Örneğin; senit, oklava, şiş, elek, kalbur, hamur teknesi gibi ahşap ürünler kadar; sini, hamur leğeni, satır, bıçak, manatız, ızgara, şiş gibi ömürlük ev araç-gereçleri satın almak mümkündür.

Zeyve Pazarının Eksikleri Şunlardır:

1. Park yerinin yetersizliği
2. Düzensizlik ve organizasyon bozukluğu
3. Dinlenme mesire yerinin olmaması,
4. Benzer ürünlerin dağınık yerlerde yer alması
5. Et restoranlarının duman ve keskin kokularının, satış reyonları ile çay bahçesindeki ziyaretçileri olumsuz etkilemesi,

6. Tarihi değirmenlerin izlerinin silinmeye yüz tutmuş olması,

7. Lavabo ve tuvaletlerin yetersizliği,

8. Telefonların çekmiyor olması, baz istasyonu eksikliği,

9. Suların döküldüğü yerlerde örme taştan kemerlerin kapatılması ve orijinal görünümün bozulması,

10. Satıcıların tezgâhları için ve tüketicinin rahat alış-verişi yapacağı alanların yetersizliği,

11. Tarihi değirmenlerin kaybedilmiş olması,

12. 2011 yılında Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından finanse edilen projenin henüz uygulamaya geçmemiş olması, kamulaştırmaların yavaş ilerlemesi,

13. Yol boyunca çok ilginç ve doğa manzaralarını izlemek için izleme ve fotoğraf çekme teraslarının olmayışı.

Zeyve Pazar Yerini İyileştirme Önerileri:

1. Ana yolda Zeyve Pazarı yön tabelalarını 10 km. öncesinde birkaç yerde dikkat çekecek ve köprü çıkışının sağında olduğunu gösteren yön levhalarını ihtiyaç duyulmaktadır. Zeyve Yönünü gösterir tabela küçük olduğu için son anda zor fark edilmektedir. Bireysel katılımcılardan bazıları yol bulmak için çok zaman kaybettiklerini dile getirmişlerdir. Ana yolda araçların belli bir hızla gitmesi gerekir. Zeyve yön tabelasının köprü korkuluklarının bittiği yerde sağda aniden fark edilmesi kazalara neden olabilir. Çünkü yön tabelası köprü çıkışında zor görünür bir yerdedir.

2. Park yeri kapasite sorununun çözülmesi,

3. Satıcıların ürünlerini özenli ve düzenli bir sunacağı temiz, sakin bir alan oluşturulması, geleneksel satıcıların korunması, aşırı ticarileşmenin önlenmesi,

4. Şelale gibi dökülen suların görüntüsünü engelleyen mekânların başka yere taşınması,

5. Çay bahçesi dinlenme ve sohbet alanlarının genişletilmesi,

6. Dinlenme ve alışveriş mekânlarına her türlü araç giriş-çıkışının gün içinde yasaklanması,

7. Lavabo ve tuvaletlerin sayılarının artırılıp modern ve sağlıklı görüntüye kavuşturulması

8. Yerel ve tur ziyaretçilerinin yorgunluk atacağı ve keyifli bir gün geçirebilecekleri çay bahçelerinin genişletilmesi, restoranların ve Pazar tezgâhlarının başka bir yerde toplanması,

9. Pazarcılar ve ziyaretçiler için özel park yerleri oluşturulması,

10. Butik turların özendirilmesi.

11. Güvenlik birimlerinin görev alması,

12. Pazar yerlerinde temizlik görevlilerinin olması, pazarın temizlik ve düzenin denetlenmesi,

13. Pazar yerinde ürünlere göre numara verilip o numaraya göre tezgâh ve dükkânların sıralanması. Ziyaretçilerin alışverişlerini düzenli yapabildiğini sağlayacaktır.

14. Otoparkta, neyin nerde olduğunu gösteren Zeyve Pazarı planı yer almalıdır.

15. Tarihi dönemlere ait su değirmenlerinden en azından ikisinin restore edilip çalışır ve eski işlevselliğini yürütebilecek konuma ve görüntüye kavuşturulabilir.

16. Zeyve'nin kuruluşunda önemli bir yere sahip olan medrese ve kümbetin onarılıp ziyaret edilebilir hale getirilebilir.

5.1. Mersin Çıkışlı İki Günlük Tarihi Zeyve Pazarı Tur Rotası Örneği (Kaynak: Doç. Dr.ve Turist Rehberi Uysal YENİPİNAR, 2.11.2021)

Zeyve saha çalışmasında Mersin Seyahat Acentaları için iki günlük tur rotası önermek için alanda keşif çalışması yürütülmüş ve tur programı hazırlanmıştır. Programda yol güzergâhında ziyaret edilecek yerler gidış yönü sırasına göre isimlendirilmiş ve ziyaret edilecek yerlerde turist rehberlerinin neler anlatabileceği konusunda ipuçları verilmiştir. Turun birinci günü Mersin'den hareket ve Gülnar yol güzergâhı izlenerek Zeyve Pazarına ulaşmaktır. Birinci gün yol güzergâhındaki tarihi ve doğal güzelliklere sahip alanlar ziyaret edilerek öğleden sonra Zeyve Pazarına varış ve konaklama ile sona erecektir. İkinci gün: Zeyve Pazarı ve çevresinin güzelliklerin keşfedilmesi, alışveriş ve Mersin'e geri dönüş şeklinde gerçekleştirilecektir.

5.2. Birinci Gün Gülnar Yol Güzergâhında Görülecek Yerler

Gülnar'da Meydancık. Kalesini gezmek, Bardat Pazarı çınar altında çay molası, Olukpınarı köyünde kısa fotoğraf molası verilebilir. Yol üzerinde vadi içlerinde tarihi yolculuklarda hayvanlarla seyahat edenler ve Yörükler için su içme ve dinlenme molaları vermeleri için çeşmeler yapılmıştır. Yol güzergâhı üzerinde yer alan çeşmeler ve isimleri şunlardır: Hanın Önü Çeşmesi, Bozini Deresi, Erik Deresi ve Oluk Pınarı yolu üzerine

Bahşişin Çeşmesi gibi çeşmeler yer almaktadır. Çeşmelerin etrafında çınar ağaçları ve yolcuların dinlenmesi için ahşap merdivenle çıkılan dinlenme terasları yapılmıştır. Günümüzde bahşişin önü çeşmesi terasına dinlenmek için geniş bir çekyat bile konulmuştur. Tarihi dönemde Gülnar'dan Zeyve pazarına gidecek kabile ve kervanlar yolculuğun uzun sürmesi nedeniyle Bardat, Olukpınarı Köyü arasındaki Erik Deresi ve çeşmesi, Bozini deresi ve Bahşişin çeşmesinde mola verip gecelemeyi Olukpınarı köy kavşağı devamında yolun solunda önleri duvarla örülmüş inlerde (kayalara oyulmuş mağaralarda) geceleme yaparlarmış.

Olukpınarı Köyü Ziyareti: Olukpınarı köyünü ziyaret etmek, okul önünde çay keyfi yapmak, güz döneminde, geleneksel pekmez ve bandırma yapımını deneyimlemek, köyün karşısındaki kuşbakışı derin vadileri ve yüksek dağ yamaçlarındaki inleri, tarihi evleri ve sokakları fotoğraflamak mümkündür. Bu gerçekte yaşanmış öykü Olukpınarı (Kapuoğlu) köyündeki bir çobanın hikâyesidir. Hikâyeyi, mağara derinliklerinden sağ çıkmayı başaran bir çobandan dinleyen Olukpınarı muhtarı tarafından bizlere sözlü olarak aktarılmıştır (İsminin Kullanılmasını istememiştir).

“Yolculukta hayvanlar inlerin önünde çitlerle çevrili açık alanlarda, yolcular da inlerin içindeki koridor ve odalarda kalırdı. Kafile kalabalık olduğunda soğuktan, yağmur ve doludan korunmak için inlerin koridor şeklindeki derinliklerine inilmek zorunda kalınırdı. Bu koridorlarda kaybolmamak için kestel denilen keçi kılından örülmüş, ipler giriş kapısına bağlanır, derinlere kadar uzatılır, derinliklerden dönüşte kaybolmamak için iplere tutunarak mağara ağızı bulunurdu. Bazen bu ipler koptuğu veya bulunamadığı için mağara derinliklerinde Kaybolup bulunamayanlarda olurdu.” (Olukpınarı muhtarı).

Olukpınarı köyü sonrası derin vadi ve keskin virajlı dönemeçlerin sona ermesi ile yüksek plato düzlüğü başlamaktadır. Oluk pınarının sona erdiği, düzlüğe ulaşıldıktan bir süre sonra yolun sağındaki bir başka çeşme ve dalları küçük pembe ve son derece lezzetli elmalarla yüklü elma bahçeleri fotoğraflanabilir. Bir sonraki durak Mennan kalesi olacağı için eğer Kaleye çıkılması planlanıyorsa grubun mutlaka yolun sağında yer alan çeşmeden su şişelerinin doldurmasını hatırlatılabilir.

Mennan Kalesi: Kale, Zeyve pazarına 16 km. Ermenek merkezine 25 km uzaklıktadır. Mennan Kalesi; Gülnar, Ermenek, Mut yolu üzerinde Ermenek ve Erik deresinin birleştiği yere bakan iki yanı derin vadilerle sınırlanmış yarımada görünümlü dağın ucunda yer almaktadır. Kale Olukpınarı köyü ve diğer vadilerdeki ilçe yollarını kontrol edecek yükseltide konumlandırılmıştır. Gülnar yönünden gelindiğinde yolun sağında yer almaktadır. Mennan kalesi AYDA tesisinin 6 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. Tesise gelmeden önce yolun sağında kale yolu yön tabelasını görmek mümkündür. Ancak kaleyi gezmek riskli olduğu için; AYDA tesis sahipleri ile önceden haberleşip yerel bir kılavuz almak, spor ayakkabılar ve tırmanma araç gereçlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bölge aynı zamanda *‘Mezarlık Alan Mevkisi’* olarak da anılmaktadır. Çetince mağarası da Görmeli Köyü sınırları içinde yer almaktadır.

AYDA Tesislerinde Yemek Molası: Ayda dinlenme tesisleri ve restoranını Ermenek Baraj gölünü kuşbakışı gören bir yamaçta kurulmuştur. Restoran et ürünleri ve sütü tatlıları ile ünlüdür. Tur gruplarının grup sayısına göre öğle yemeği molası vermek için aylar öncesinden tesisle iletişime geçilmesi ve rezervasyon yaptırılmaları gerekmektedir. Restoranın yeri, Ermenek baraj gölünün en güzel fotoğraflarının çekilebileceği bir konuma sahiptir. Öğle yemeği sonrası Mennan kalesini ziyaret sonrası Zeyve Pazarına hareket edilmelidir. Zeyve pazarı yoluna yaklaşırken güneydeki yüksek dağın kayalık yola bakan kuzey yüzünde çok ilgi çekici uzun kalker sütunlarını görmek mümkündür. Bu oluşturmaktadır. Kalker sütunların yan yana dizilmiş olması, uzaktan sütunlu bir tapınak girişi hissi uyandırmaktadır. Köprüyü geçer geçmez sağ tarafta fark edilmeyen Zeyve Pazarı tabelasını görüp tabela yönüne dönmek gerekiyor. Küçük bir dalgınlık yolu uzatılması ve Zeyve pazarını geçip gitmenize sebep olabilir.

Ermenek Barajı Hidroelektrik Santrali ve Baraj Gölü ve Zeyve Pazarı: Karaman ilinin Ermenek ilçesinde, Göksu Irmağı üzerinde, enerji üretmek amacıyla barajın inşasına 2002 yılında başlanmıştır. Beton Kemer gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 272.000 m³, akarsu yatağından yüksekliği 210,00 m., normal su kotunda göl hacmi 4.582,00 hm³, normal su kotunda göl alanı 58,74 km²'dir. Baraj tamamlandığında yıllık 306 MW güç ile 1.048 GWh'lik enerji üretmesi planlanmaktadır. 10 Ağustos 2009 günü su tutulmaya başlamıştır

Elekçinin Hanı (Anlatı): Göksu ırmağı kıyısında yer almaktadır. Tarihi dönemlerde kalkan kervanlar; Ermenek'ten hareket ettikten sonra, yol üzerindeki Elekçinin Hanı diye anılan ve varlıklı bir ailenin yaptırdığı handa gecelemekteydiler. Geceleme sonrası yola koyulan kabile Ermenek deresinin üzerinde ihtişamlı bir şekilde yapılmış tarihi Görmeli köprüsünü geçerek Mazıdağı eteklerinden sabahın ilk ışıklarında Zeyve pazarına ulaşırdı. Günümüzde yıkıntıları Ermenek baraj suları altında kalmıştır.

Görmeli Köprüsü (Alâ Köprü) (Anlatı) : Ermenek-Anamur-Gülnar yolunda, Göksu Irmağı üzerinde yapılmıştır. Ermenek'e yaklaşık 20 km. uzaklıktadır. Köprü çeşitli yayınlarda 'Görmeli ve Alâ Köprüsü' gibi farklı adlarla anılmaktadır. Görmeli köyü sınırları içinde yer alan Görmeli köprüsünün kitabesine göre Karamanoğulları tarafında 1305 tarihinde yaptırılmıştır. Beylikler döneminin taş köprü mimari sanatının en önemli anıtlarından biridir. Görmeli köprüsü kesme taştan at nalı şeklinde biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki kemerden meydana getirilmiştir. Köprü'nün 21 metre boyu 6 metre eni vardır. Su seviyesinden 28 metre yüksekliktedir. Köprü ayakları benzeri yerler kayalıklara kireç, süt, yumurta akı karışımı bir harçla son derece üstün bir ustalikle kaynatırcasına oturtulmuştur. Kayalar kırıldığı halde harç sökülmemektedir. Köprü'nün güney yamacındaki küçük kemer ile kuzeyde ve esas olan büyük kemer arasında orta ayağın batıya bakan yüzündeki kitabesinde, 'Sultanı Azam Emniyetle Geçilmek üzere bu köprü'nün yapılmasını emretti. O Sultan-ı Azam ki Alemde Allah'ın gölgesidir.' yazmaktadır. Burada geçen isim bizim yaptığımız araştırmaya göre Alaeddin Bey'dir. Alaeddin Bey'in saltanat yılları Alaeddin Bey'in saltanat yılları 1361-1398 tarihleri arasındır. Faruk Sümer, Alaeddin Bey'i konu ettiği yazısında, Şikari'nin

Karamanoğlu beylerinden Alaeddin Bey için "Ebü'l-feth" ünvanına sahip olarak bahsettiğini belirtmekte ve bu bilginin bu beyle ilgili kitabelerden de doğrulandığını ve sağlamasının yapılabildiğini aktarmaktadır. Alaeddin kelimesine nitekim üzerinde durduğumuz köprünün kitabesinde de rastlamaktayız. F.Sümer kitabeler, vakfiyeler, paralar ve tarihi takvimlerle yerli ve yabancı çağdaş vakayinamelerden çoğunun gösterdiği üzere, Alaeddin'in bu hükümdarın lakabı değil adı olduğunu ifade ederek yanlış yapılan yorumları. Bu yapı da onun inşa ettirdiği başka yapılar gibi kitabelerin yanlış çözümlenmesi sonucu pek çok araştırmacı tarafından babası (Mirza) Halil Bey'e atfedilmiştir. Âlemi İslam'da daim kılınsın, sene 1305, Mimarı aciz kul Yusuf Oğlu Süleyman denmektedir. Köprünün yaşayan adlarından birisi 'Ala köprü' olup Ala kelimesinin Arapça 'çok yüksek, yüce' kelimesinden gelmiş olduğu ileri sürülmektedir (Kunt ve Diğerleri, 2018: 109).

Görmeli köprüsü ile ilgili halk arasında çok iyi bilinen bir de hikâyesi vardır.

Görmeli, Ala Köprüsünün Yapılış Öyküsü: "Bir zamanlar bir usta ve çırak Gezende köprüsünü yapıyorlarmış. Çırak gündüzleri Gezende Köprüsü inşasında Ustasının yanında çalışır, akşam oldumu birden ortadan yok olurmuş. Bir gün ustası bir gün böyle, beş gün böyle ortadan epey bir zaman geçmiş. Usta bu durumu fark eder ve "Sen böyle gündüzleri burada çalışıyorsan, geceleri nereye gidiyorsun söyle bakalım demiş." O günde gezende köprüsü bitmiş, usta köprüyü bitirmenin sevincinden yerinde duramıyor, elleri arkasında köprünün üstünde geziyor, övmeli değil gezmeli diyormuş. O zaman çırağı demiş ki: 'Bu köprüden yukarda bir köprüde ben yaptım, dün bitti. Ama gezmeli değil görmeli demiş. Ustası; 'Öyleyse bir görelim bakalım nasılmış yaptığın köprü demiş. Görmeli köprüsünün başına gelmişler. Ustası: köprünün bir o tarafına, bir bu tarafına bakarken çırağını yanına çağırılmış. Bak şu ortadaki tuğlaları görüyorsun ya, soldaki biraz dışarı çıkmış, git ona iki çekiç at bakalım demiş. Çırağı belinden urganla bağlamışlar ve ustanın gösterdiği çıkık yere elinde çekiçle sarkıtmışlar. Çırak çekiçle vurduğum vuracaktım derken usta yukardan ipi bırakır ve çırak Göksu Irmağına karışmış gider." Görmeli köprüsü Karamanoğulları döneminden bir güzellik abidesidir. Beylikler dönemi köprü mimarisinin örnekleri de çoğunlukla Karamanlı Bölgesinde bulunmaktadır. Ayrıca daire biçimi boşaltma gözleri de Karamanoğlu dönemi köprülerinin ortak özellikleridir. Görmeli köprüsü 2002 yılında yapımına başlanan Ermenek Barajı ile 12 Ağustos 2009 tarihinde su altında kalmıştır. Su altında kalmadan önce Görmeli köprüsünün kitabesi sökülerek Karaman Müzesine taşınmıştır (Parlak vd., 2018).

Tarihi dönemlerde Alaköprü'nün (Görmeli) güneyinde küçük bir kilise varmış. Kilisenin 50 m. Altında Karayolları yol çalışmaları sırasında bir mezarlık bulunmuş. Bu nedenle yol çalışması durdurulmuştur. Diğer yandan Çetinçe Mağarası da Görmeli köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Tarihi dönemlerde Ermenek yönünden gelen yolcular Çetinçe Mağarası içinde gecelermiş. Mağaranın önü duvarla çevrilmiştir. Anılan dönemde binek hayvanları da Mağara önündeki çitle çevrili bahçede kalmaktaymış. Bazen mağara derinliklerinde kaybolan ve dışarı çıkamayanlar

oluyormuş. Bunu önlemek için mağara derinliklerine incek çoban ve yolcular, yöre Yörüklerinin keçi kılından dokudukları sağlam ve dayanıklı 'kalın kestel ip örmesi' kuşağın bir ucunu girişteki bir sarkıt veya dikite, diğer ucunu da kendi beline bağlar mağara derinliklere öyle giderlermiş. Oldukça sağlam olan eğirtmeç, kirmenle kıvrılarak sağlam bir ip haline getirilmektedir. Çobanlar bu ipten çadır, çuval örürlermiş. Eğirtmeçten dokunan çadırların su geçirmezmiş. Çünkü yağlı olan kestel ipi yağmur sırasında çadırın gözeneklerin kapatır ve içerisinin ıslanmasını önlermiş.

Birinci günün Sonu: Kalker Sütunları (Limestone Columns) ve Zeyve Pazarı: Turun son durağı, Ermenek baraj gölünü izleyen otoyoldan batı yönünde, bağ bahçeler ve güney yönünü devasa bir duvar şeklinde kapatan Orta Torosların genç dağları yükselmektedir. Ermenek Baraj Gölü kıyısından Zeyve Pazarı yönüne gidişte, Zeyve Pazarını güneyinde yer alan yüksek dağların ön yüzünde yer alan uzun ihtişamlı 4-5 sıralı Kalker Sütunları, uzaktan sütunlu bir tapınak girişi algısı yaratmaktadır. Turist rehberleri kalker sütunları gibi coğrafi oluşumlar konusunu da araştırıp ziyaretçilerine daha detaylı bilgi sunabilirler. Muhteşem bir doğa harikası kalker sütunları da fotoğraflamaya ve anlatıp tanıtılmaya değer doğal tabiat mirasları olarak ziyaretçilere merhaba dediği yerde, köprünün sağ tarafında Zeyve Pazarı Tabelası görünecektir.

Ziyaretçiler için Tarihi Zeyve Pazarının Mersin ve yakın çevre ilçelerine uzaklıkları:

Mersin Zeyve arasındaki uzaklık: 235.09 kilometre olup, 3 saat 49 dakika sürmektedir. Takip edilen yol güzergâhı: Mersin, Erdemli, Silifke, Gökbelen Yaylası, Kayrak, Gülnar, Bereket, Miskale Yaylası, Köseçobanlı, Bardat Pazarı, Olukpınar, Görmeli, İkiz çınar, Zeyve Pazarı. Gülnar-Zeyve Pazarı arasındaki uzaklık: 64 km olup 1 saat 20 dakika sürmektedir. Anamur Zeyve pazarı arasındaki uzaklık: 80, 7 km olup, 1 saat 45 dakika sürmektedir. Anamur, Zeyve Pazarı arasında takip edilen yol güzergâhı: Anamur, Çeltikçi, Kaşdışlen, Merkez, Malaklar, Güneybahşiş, Efeler, Gercebahşiş, Starpet, Alaköprü, Güneybahşiş, Ormancık, Akine, Sariağaç, Çaltıbükü, Boğuntu, Masat, Çukurabanoz, Abanoz, Kozağaç Yaylası, Halkalı, Dutalan, İkizçınar, Zeyve parkı ve Pazarıdır. Mut, Zeyve arasındaki uzaklık: 217 km olup, yolculuk 3 saat 43 dakika sürmektedir. Mut-Zeyve Pazarı arasında takip edilen yol güzergâhı: Barabanlı, Selamlı, Mucuk, Zeytinçukuru, Çamlıca, Gezende, Kayaönü, Gökçeseki, Kayaönü, Eskice, Çavuş, Yalındal, Zeyve Pazarıdır.

5.3. Keşifsel Saha Çalışma Soruları

Esnaf Yerel Halk Katılımcılarına Yöneltilen Sorular

1. Kaç yıldır bu pazara gelmektesiniz?
2. Neden bu uzak pazarı tercih ediyorsunuz?
3. Pazar yerinin gelişmesi için önerileriniz nelerdir?

Tur Ziyaretçilerine Yöneltilen Sorular

1. Tura katılmaya nasıl karar verdiniz?
2. Zeyve pazarı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
3. Zeyve Pazarının gelişmesi için önerileriniz nelerdir?

Bireysel ve Aile ile gelen ziyaretçilere Yöneltilen Sorular

4. Zeyve Turuna katılmaya nasıl karar verdiniz?
5. Zeyve pazarı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
6. Zeyve Pazarının gelişmesi için ne önerirsiniz?
Değirmenciye Yöneltilen Sorular
1. Değirmeniniz neden çalışmıyor?
2. Çalıştırılması için neler gerekiyor?
3. Sizce günümüzde halk un ve bulgurunu değirmende öğütür mü, Neden?

Bilgilendirme/Teşekkür

Makalenin saha çalışmasında yanımda olan otomobil kullanıp, arkadaşım Hatice Altun'a, Zeyve Muhtarı Sayın Emin Ünlü ve Emekli Öğretmen Fahri Ulusan'a ve ailesine Zeyve pazarında bizimle aynı masada oturup çevredeki yerli halkla iletişim kurmamıza katkıları ve tüm katılımcılara araştırma sorularımızı içtenlikle yanıtladıkları için çok teşekkür ederim. Bu çalışma için özel bir Zeyve haritası hazırlayan ve kayadaki sütun benzeri görüntülerin coğrafi terimi olan, 'kalker Sütunu' kavramını kullanmamı sağlayan Prof.Dr. Ahmet ATASOY'A çok teşekkür ederim.

Yazarın Katkısı

Sadece yerel halkın bildiği tarihi ve doğal cennetin Türkiye genelinde tanıtılarak, yaşatılması ve geliştirilmesine katkı sunmak, alanın turizme planlı ve programlı hazırlanması için yazılı kaynak oluşturmak, paydaş görüşlerini yetkililerin dikkate almasına katkı sunmaktır. Diğer yandan bir turist rehberi olarak, seyahat acentalarının Zeyve pazarına tur düzenlemelerini teşvik etmek için yeni ve benzersiz bir tur rotası programı hazırlanmıştır. Turlar geliştikçe bu programa yeni yerler eklenebilecektir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Tek yazarlıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Atasoy A (2021). Tarihi Zeyve Pazarı Coğrafi Konum Haritası, (Erişim Tarihi: 15.11.2021).
- Bahar H (2016). Antik Dönemde Bozkır Jeopolitiği, Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (6-8 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 9, 1-32.
- Bardakçı K (2018). Antikçağ'da Dağlık Kilikia Bölgesinin Doğal Kaynakları ve Sosyo-Ekonomik Durumu, The Journal of Social Science, 2(3).
- Doğanay H (1997). Türkiye Beşeri Coğrafya. İstanbul: MEB Yayın No: 2928.

Doğanay H & Oğün C (2013). Türkiye Yaylacığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları, Doğu Coğrafya Dergisi 18(30), 1-27.

Ögel B (1978). Türk Kültür Tarihine Giriş 1, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Parlak S, Kapar M A, Kunt H İ (2018). Ermenek'te Baraj Suları Altında Kalan Bir Eser: Görmeli Köprüsü, Ermenek Araştırmaları-1, Arkeoloji Sanat, Ermenek Belediyesi Katkıları ili, ISBN: 978-605-7600-04-2, 105-101, Konya.

Sankar P & Jones N L (2008). Semi-Structured Interviews in Bioethics Research, Jacoby ve L.A. Siminoff (Ed.), Empirical Methods for Bioethics: A Primer, Elsevier.

Saraçoğlu H (1989). Akdeniz Bölgesi, İstanbul: MEB Yayınları.

Strabon A A C (2000). Geographika: XII-XIII-XIV (Çev. A. Pekman 2000), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Stebbins R (2001). Sosyal Bilimlerde Keşifsel Araştırma. Thousand Oaks, CA: SAGE, ISBN 0-7619-2398-5.

TDK (2016). Güncel Türkçe Sözlük, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5834a6f7ca53e6.15807445 (7. 11.2021).

Texier C (2002). Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (Latin harflerine aktaran Koprman K Y, Sadeleştiren Yıldız M) 3. Cilt, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Ünal A & Girginer K S (2007). Kilikia-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemi'ne Kadar Kilikia'da Tarihi Coğrafya, Homer Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım A & Şimşek H (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 366 ISBN 9750200071.

İnternet Kaynakları

URL-1 www.kulturportali.gov.tr2021, (Erişim Tarihi: 3.10.2021)

Sözlü Kaynaklar

- K.K, 1. Emin Ünlü (2021). Zeyne Muhtarı, yaş; 61, Zeyne Köyü, 2.10.2021.
- K.K, 2. Hoca YAŞAR (2021). Zeyve Pazarı Esnafı, Sıcak Demirci Ustası, Yaş: 60, Yaşadığı Yer, Alanya, 1.10.2021.
- K.K, 3. Zehni İnat (2021). Tur Ziyaretçisi, Yaş. 61, Mersin. 2.10.2021.

- K.K, 4. Ayşe, Şengül (2021). Tur Ziyaretçisi, Yaş: 37, Mersin. 1.10.2021.
- K.K, 5. Özlem Yakar (2021). Öğretmen, Tur Ziyaretçisi, Yaş: 37, Mersin. 2.10.2021.
- K.K, 6. Metin Altan (2021). Harita Mühendisi, yaş: 53, Ziyaretçi, Karaman. 3.10.2021.
- K.K, 7. Rumeysa Altan (2021). Öğretmen, yaş: 25, Ziyaretçi, Karaman. 3.10.2021.
- K.K, 8. Murat Yakar (2021). Harita Mühendisi, Mersin Üniversitesi, Harita Mühendisliği Bölümü, yaş: 40, Mersin, 3.10.2021.
- K.K, 9. Fahri Uluslan (2021). Türkçe Öğretmeni, Yaş: 64, İzmir. 3.10.2021.
- K.K, 10. Mustafa Bardakçı (2021). Turizmci, Yaş: 38, Ermenek. 3.10.2021.
- K.K, 11. Yeliz Bardakçı (2021). Arkeolog, Yaş: 37, Ermenek. 3.10.2021.
- K.K, 12. Ünsal Ulusal (2021). Mühendis, Yaş: 50. Adana. 3.10.2021.

- K.K, 13. Ali Ünlü. (2021). Zeyne Muhtarlığında iki kez İhtiyar Meclisi Üyeliği yapmıştır, Mesleği: Elektronik. Zeyve Köyü. 3.10.2021.
- K.K, 14. Mustafa Ulusal. (2021). Emekli Öğretmen, Yaş: 67, Zeyve Köyü, 3.10.2021.
- K.K, 15. Hatice Altun (2021). Tur Ziyaretçisi, Memur, İşçi Bulma Kurumu, Yaş: 40, Mersin. 3.10.2021.
- K.K, 16. Taner Doğan (2021). Değirmenci, Yaş: 67, Zeyve Köyü, 3.10.2021.
- K.K, 17. Dinç Aslan. (2021). Yazar, Ermenek. 3.10.2021.

Dipnot: Dünya Turizm Örgütü (WTO) 13. Genel Kurulu'nu gerçekleştirdiği Şili'nin Santiago kentinde, turizmin toplum ve çevreye olumsuz etkilerini azaltmak, dünya turizminin sorumlu ve sürdürülebilir. Gelişimini bir dizi ilkeye bağlamak amacıyla, 1 Ekim 1999 tarihinde, üzerinde iki yıldır çalışılan on maddelik Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Türkiye'de bu bildirgeyi kabul eden ülkeler arasında yer almaktadır.

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Ek: (Zeyve Pazarı Araştırma Alanı Çalışması Fotoğrafları)

Ek 1. Değirmenci Taner Doğan ile değirmen ziyareti, gözlem ve görüşme, (3.10.2021).

Ek 2. Zeyve Pazarında çalışabilir durumdaki son değirmen ve değirmenci Taner Doğan, (3.10.2021).

Ek 3. Değirmenin su borusu ve değirmen taşı (3.10.2021).

Ek 4. Zeyve pazarı çay bahçesinde Emekli ređmen Fahri Ulusan ile görüşme (3.10.2021)

Ek 5. Zeyve pazarı çay bahçesinde ziyaretçilerle görüşme (3.10.2021)

Ek 6. Zeyve pazarı demirci ustası Hoca Yaşar'ın kendi üretimi sac kavurma tavaları (2.10.2021).

Ek 7. Zeyve pazarı esnafının kendi üretimi ahşap araç-gereçler (2.10.2021).

Ek 8. Zeyve Pazarı; Çevre köylerde tarlalarda üretilen sebze, meyve, kurutmalık ve kışlık ürünler (2.10.2021).

Ek 9. Zeyve Pazarı; Çevre köylerde kış çorbası tarhana başı, kırmızı toz biber, cevizli sucuk-bandırma(2.10.2021).

Ek 10. Zeyve Pazarı; **salamura bağ yaprağı**, kırma yeşil zeytin, domates ve biber salçası, Pekmez, salamura peynir, bal, (2.10.2021).

Ek 11. Zeyve pazarı genel görünüm (3.10.2021).